TWEEDE MISSIVE

AEN D'HEER

BALTHASAR BEKKER,

Over sijn

Betooverde Weereld, Daniel,

en den 2den Druk van de *Cometen*.

Waar-in

Beneffens *Orchards*, en *Philopaters* genoegdoeninge, *Daillions* wederlegginge ook aangeroert word: en getoont, dat het woord DAIMONES met alle vereischte wettelijkheid vertaalt word DUIVELEN. Ende in het stuk van de *Prophetien*, en de *Cometen* word de saak eenigermate betrekkelijk gemaakt, op de *Schriften* van D. *Koelman*, en D. *Brink*.

***Met den korten inhoud van de eerste* MISSIVE.**

D'Opdragt *toont, dat* Ericus Walten, *in sijn* Brief aan een Regent van Amsteldam, *ydelijk voorgeeft, dat het* voor den Staat dezer Landen gevaarlijk is, de zaak van Dr BEKKER verder, in SYNODEN, of andersins, te laten verhandelen, of DECIDEREN.

's GRAVENHAGE,

By BARENT BEEK en MEINARD UITWERF, Boek-verkoopers. Anno 1692.

AAN DE

Wel-Ed-Achtbare Heeren

BORGER-MEESTEREN,

EN

Zeſ-en-dertig RADEN

der Stad

AMSTELDAM:

Zy dit vervolg van d'*eerſte MISSIVE*, 't welk door het gedrag van den *Heer Bekker*, ontrent den *Aucteur*, en de Stoffe zelfs, eeniglijk uitgelokt is, geheiligt,

door

Hare Ed. *Groot-Achtbaarheden* welſtand en zege-lievenden

dienaar N. N.

Ed. Hoog-Achtbare Heeren!

DUs dacht ik *U Ed. Hoog-achtbaarheden* dit werkge maar te hebben ge-eigent. Maar *Dr. Walten* heeft my genootsaakt, noch een woord tot *U Ed. Hoogachtb.* te verzoeken. Als deze *Missive* nu al zoo verre tot de proef gebragt was, quam my in den *Hage* ter hand, sijn *Brief aan een Regent van Amsterdam*. Of dien *Tijtel* maar een voorgeven is, of niet; zullen eenige uit *U Ed. Hoog-Achtbare* gesagchelijk Collegie weten. 't Zy waar, 't zy verdicht; hy heeft 'er zekerlijk dien naam aangegeven, om achtinge te winnen voor hem, en sijn *Brief*. Maar of hy met een, of eenige uit *U Ed. Hoog-Achtbare Vergaderinge* zoo veel communicatie heeft, en ingang vind, als den *Brief* voorwend, laat ik daar: Ende en is my ook niet aan gelegen. Dat hy pronkt in den *Tijtel*, met belofte van *Philosophische redeneringen*, tot *fontien* van *Dr. Bekkers* gevoelen; kan ik zeggen, dat, zoo veel ik noch tijd gehad heb, om daar in te lezen, ik het 'er niet in heb konnen vinden. En zullen 'er wel licht gevonden worden, die hem toonen zullen, dat het niet alle waardige *Philosophen*, en *Theologanten* zijn, die met den eer-naam van *Doctor* in beide die *Faculteiten* pralen. Doch

dat late ik den tijd aan-bevolen. Alleen moet ik dat zeggen: is hy zoo slechten *Doctor in de Rechten*, (welke *derde Lauwer-tak* hy noch by de vorige gevoegt heeft) daar ik nu zoo geen verstand van heb, als ik hem vinde *Theologant* en *Philosooph*: dat het'er mê zal zijn: *twaalf hand-werken*, *dertien ongelukken*. Immers hy zal by alle verstandige geacht worden, zoo soberen *Theologant* als *Philosooph* te zijn; als hy beweren wil, *dat een Engel in geen lichamelyke gedaante verschynen kan*, noch ooit *verschenen is*: (a) en als hy maar los ter neêr-stelt, *dat de H. Schrift dat schynt te zeggen*; *en op een andere wyse*, *gewisser*, *zekerder*, *en met meer reden kan verstaan worden*; zonder dat hy een proeve neemt, om het te toonen. Ik had hem wel eens willen sijn best zien doen, met *de verschyninge der Engelen aan de Herders*, *aan de Vrouwen* &c. maar hy vreesde sijne naaktheid voor yeders oogen te stellen! Als 't met *raisonneren*, en *in generalibus*, of *algemeinheden* te blijven, genoeg is; zoo laten zich veel dingen al wel zeggen: maar in de *particularia*, of *byzonderheden* hangt de losheid, of vastigheid der redekavelingen. Want de *generalia* en hebben buiten de *particularia* geen wesen. Het *algemeine* zonder de *byzonderheden* is een loutere ydelheid. *d'Algemeinheid*

van

(a) p. 26, 27.

van de *menſcheid* heeft alleen weſen, en waarheid in *Johannes*, *Paulus*, *Cornelius* &c. dat behoort onzen *Philoſooph* zelfs te weten. 't Bewijs dat hy by-brengt, vertoont ook geen rechtſchape PHILOSOOPH noch THEOLOGANT. *Een Engel moeſt, of een lichaam worden, of zich met een lichaam paren*, zegt hy, *indien hy lichamelijk zou verſchijnen.* Is 'er niet een derde? Hy onderſtelt een lichamelijke verſchijning, daar-men *vleeſch en been taſten* zou. Hy moet weten, dat het geſchieden kan, dat 'er *noch vleeſch noch been* getaſt kan worden: Om dat het 'er niet en is. Maar hy maakt het 't allerſlechtſt, als hy zegt: *dat God ons dan inde kenniſſe van den aart der ſchepſelen verbyſteren, ja bedriegen ſou, indien hy Geeſten lichamelijk deed verſchijnen: En dat hy ons daar mê brengen ſou, in een eeuwige onſekerheid, van all 't gene men ſou hooren, ſien en taſten.* Zoo wijs redeneert *Orchard* ook, in ſijn *leeringe der Duivelen* &c. Zou onzen Philoſooph wel zoo qualijk *van na-by ſiende* zijn, dat hy *droomen* van *waken* niet zou konnen onderſcheiden? Zou hy niet konnen weten, of hy iets *in verrukkinge van ſinnen* zag, of yets *weſentlijk*, in 't volle gebruik van ſijn zinnen? Hy neme daar aan eens een preuve van ſijne wetenſchap. vind hy 't? Hy zal de *ſekerheid* van

(*a*) *c.* 21.

van 't *gene men hoort*, *siet*, *en tast*, haast merken, schoon den Almachtigen *Engelen laat verschijnen in lichamelijke gedaanten*: Hy zal ook haast bevroeden, dat God *onse kennisse van den aart der saken* daar mê niet *verbysteren*, en ook veel minder *ons bedriegen* zou.

Maar wat houde ik U *Ed. Hoog-Achtbaarh.* op, buiten het eigentlijke *motijf* van onze vrijmoedigheid, tot dese *nader aanspraak*? ik moest een preuve van mijn oordeel over *Waltens Doctorschap* geven. U, *Edele Hoog-Achtbare Heeren!* raakt by uitnemendheid sijn voorwendsel, dat hy by den *tijtel* voegd een tweede lid van het gene hy 'er aan-hecht.

> tot BEWYS, zegt hy, *dat het voor den Staat deser Landen ten hoogste ondienstig, en gevaarlijk is, de gemelde saak verder, in* SYNODEN, *of andersins, te laten verhandelen, of decideren.*

De man gaat over tot het *politijke*; en wil ook een groot *Staatkundige* schijnen. Die materie is *U Ed. Hoog-Achtbare Heeren!* by uitstekentheid eigen. My is sy gantsch vremd. Maar *in cas subject* behandelt hyse zo, dat het myn geen vermetelheid zal wesen, hem sijnen ongegronden ophef ter *decisie* van *U Ed. Hoog-Achtbaarh.* door-knede oordeel open te leggen. Hy toont, (*a*) dat hy oogd op *het deportement van D. Bek-*

een

(*a*) p. 131.

ker : En *op den last om tegen sijn gevoelen te waken.* Ende *die twee dingen*, zegt hy, dat *van seer gevaarlijke gevolgen zouden zijn, voor den Staat en de kerke deser landen. Zoo dat mense nu alreets oogschijnelijk kan zien, en aanwijzen.* En hoe doch? hy toont zich, *Ed. Hoog-Achtbare Heeren!* zeer onkundig, in het betamelijk, en rechmatig *Kerk-bestier.* Dit is in het kort sijn reden; En de eenige die hy geeft: *zoo men D. Bekker de porteerde; zou men hem ook moeten af-snijden van het H. Avondmaal. Men zou ook moeten af-snijden alle die sijn byzonder gevoelen hebben aangenomen. Dat zou te beurt vallen de helft van de gemeente der Stad Amsterdam, met een groote menichte in en buiten Holland: Het deftigste, en fatsoenelijkste gedeelte; het meerder gedeelte van de regeeringe aldaar: elders, de geleerste, en van de hoogste rang: Verscheide Predikanten: Leden uit de vergaderinge van de Heeren Staten van Holland, van Gecommitteerde Raden, van Staten Generaal, Raad van Staten, en van beide de Hoven van Justitie.*

Ed. Hoog-Achtbare Heeren! wat ontrent de persoon van *D. Bekker* geschieden zal, weet ik niet. Ook niet wat *de Heeren Polityke Commiss.* In Mandatis zullen krijgen. Maar *in cas* van *deportement* van *D. Bekker,* en van sijn *af-snijdinge van de H. Tafel;* zoo zie ik niet, wat gevolg dat dat geven zou, *tot alle die van dat gevoe-*

len

(*b*) *p.* 132.

len zijn? Is het te wachten, dat een onderzoek daar na gedaan *zou* worden? zou men een nieuwe belijdenis de menschen afvorderen? Of meint hy, dat die menschen zich zelver aangeven zouden? En *in cas* van neen; gelijk 't een noch 't ander, zoo ik meine geschieden zou; zoo verdwijnt van zelfs die *op-geraapte bekommernis* voor *gevaarlijke gevolgen voor den Staat en Kerke deser landen*, in dien het gebeurde, dat *D. Bekker* van sijn *predik-dienst* wierd *af-gezet*. Te meer, om dat men niet te wachten heeft, dat 'er zullen zijn, *die hardnekkelijk* by die dwalingen zullen blijven; ofte die met *mond* of *penne stijf-zinnelijk voor-staan:* By zonder niet, onder *hooge stand- en staats-personen*. En noch meer, om dat ik voor vast houde, als *D. Bekker*, niets willende *herroepen*, sijn herte eens over sijn geposeerde recht uit-sprak, het haast zou blijken, dat 'er *weinige van sijn gevoelen* zouden wesen; schoon het al waar was, dat 'er onder *U Ed. Achtbaarh. en andere Collegien van Staat en Justitie* vele mogten schijnen te zijn: 't Welk ik echter niet en kan gelooven. Dese onze Missive, *Ed. Hoog-Achtbaare Heeren!* zal dienen, om *het maskes* af-te-trekken: En te doen zien, dat *D. Bekker* geen *verleidinge van Eva* gelooft, noch *volgens sijn gronden* kan gelooven: Ende dat het dien-volgende *louter bedrog* is, all' wat hy gedurig spreekt, van *dat de verleidin-*

gen

gen der menschen in Gods woord den Duivel toegeschreven worden, *om dat hy de eerste stichter van het quaad in Eva is geweest*. En wat is met zoo een man te doen, die op een fondament dat hy *zelfs niet gelooft*, noch volgens sijn gronden *kan gelooven*, zoo menige *Schriftuur-plaats* verwringd; en op dezelfde voet de spreekwijzen van *de formulieren van eenigheid* verdraeien moet, om sijne *onderteekening* te salveren? En zouden *U Ed. Hoog-Achtbaarheden*; zouden leden van *Staat, Justitie* en *Kerke* het daar meë houden? Het was te beklagen! en ik zou 'er geen *duisend Waltens* in gelooven. Het volle vertrouwen, dat ik op *U Ed. Hoog-Achtbaarheden Godvrucht* hebbe, doet my verzekert zijn, dat de openinge, die onze *Missive* hier van breedsprakelijk geven zal, tot het volkomenste genoegen zal doen blijken, wat blaam dat *Hooge Stand en Staats-personen* met zulk een voorgeven is aangedaan: en van wat *schadelijke gevolgen het voor den Staat en de Kerke deser*, *en aller andere landen zou strekken*, *indien deze saek in Synoden*, *en anderzins, niet nader verhandelt wierd*. En wat hy geliefd te zeggen van 300 *bekende ledematen van Amsterdam*, die een *requesť* voor *D. Bekker* geteekent hebben; en dat 'er *vele* zijn, die *wenschen sijn werk wederlegt te zien*: Ik kan dat zeggen, dat *een voorlooper tot de wederlegginge van Orchard*, *Bekker*, *en Daillon* die my ter hand gekomen

komen

komen is, daar toe hope geeft. Over de *Synodale* &c. *Vergaderingen* wensche ik de vollen *Rijkdom* van Gods *Geest*, om het oorbaarste voor *Land*, *Kerk en Weereld* te behertigen! en over *U Ed Hoog-Achtbaarheden* hare personen, familien en hooge bedieningen, de volstrektste *zegeningen Gods*, voor *het laatste der dagen* bewaart: En dat, ten einde *uwe Stad*, onder *U Ed. Hoog-Achtbaarheden* Wijs en Godvruchtigh bestier, *gestelt* mag worden *een lof op Aarde!*

Blijve

Ed. Hoog-Achtbare Heeren!

dezen 6 July, 1692.

U Ed. Hoog-Achtbaarheden volvaardigsten

Dienaar N. N.

AAN

AAN DEN
LEZER.

Wanneer ik bevond, dat mijn *eerste MISSIVE*, aan den *Heere Bekker* u e: niet on-aangenaam is geweest; zoo en heeft my dat geen genoegsame *reden* geweest, om dese *tweede* te schrijven. Maar dien *Heer* heeft my, door *twee* onderscheide zaken daar toe occasie gegeven: welke gy in het werk zelfs zult aangewesen vinden. § 1--3. en 85. Alleen dacht my dienstig, voor die gene, welke de *eerste Missive* niet zouden konnen machtig worden, en om 'er haar echter een geur van te doen wech-dragen, den *korten inhoud* van deselve hier in-te-voegen.

Sommier van *d'eerste Missive,*

Over de Betoverde Weereld;

DE grooter *Wijsheid*, doet somtijds te eer *dwalen*. 1. Meest in *Godlijke* saken: En waarom? 2. Toe-passinge daar van op D^o^. Bekker. En 't gevaar daar in. 3. *Oog-merk* van dese *Missive*. 4, 5. Dessels *inhoud*. 6. Kort bericht van 't verhandelde in de *Synodus* van *Edam*. 7, 8. Ordre van onze verhandelinge. 9. *Senecaas* leere van de ziel, ten exempel van het tegenwoordige geschil. 10. Reden van dessels onzekerheid daar ontrent, dat men gewoon is voor *niet* te rekenen, dat geen lichamelijkheid, of uitbreidinge en heeft. 11. De H. *Schrift* vervult dat gebrek. 12. Bevestigt ons, dat *de ziel* een selfstandigheid is, sonder yets diergelijks. 13. Hier over geen geschil. 14. Hare *band* met het lichaam, en 't gene daar uitvloeit, onbegrijpelijk. 15, 17. *Grond* van D^o^ *Bekkers* gevoelen. 18. Ydelheid daar van 19. Waar in sijn E. sich voldoen kan, en moet! 20. Voorsichtigheid in het

 oordeel

oordeel ontrent *Toveryen* vereischt. 21. Heiligheid *Christi* in sijne versoekingen. 22. *Egyptische Toveryen.* Sijn E. daar mede beset, hoe men ook deselve bevat. 23,24. Naarder uitbreidinge daar van. 25. *Tegenwerpen* van 2 *Godheden* en 2 beginzelen der *Manicheen* verydelt. Den *Duivel* werkt niet on-af-hangelijk van God, en hoe? 26. 't Gevaar, van dit nader te ondersoeken. 27. En daar mê sluit de *Philosophische* beschouwinge. 28. Volgt die uit de Goddelijke *openbaringe.* Sijn E. *grond* in dat stuk. 29 Doch vind 'er zich beknelt: Wijlse ons wel niet veel van der *Geesten Wesen*, maar seer veel van hare *werkingen* spreekt. 30. Onnoosel schut-scherm van sijn E. als *ongehoudt te antwoorden.* 31,32. Sijn E had best sijn toeleg gestaakt, om sijne *on-op-lossélijke* swarigheden. 33. Belijdenisse daar van, ontrent *de versoekingen Christi.* 34. Maar niet wel opgevolgt. 35. Sijn E. *tegenwerpingen* tegen dit werk *des Duivels* verydelt. 36. *De bespottinge* der Broederen beschaamt. Sijn E. zinnen begoochelt en sijn gebou onmachtig om te staan. 37. Sijn E. verlegen. 38. Met name in *Michaels* twist tegen den *Duivel.* 39, 40. Ongerijmtheid van sijn E. besluit, uit sijn onkunde daar ontrent, en andere dingen. 41. Een straal tot 1 *Cor:* 15: 29. van den *Doop over de Dooden* toe-gebragt. *ib.* Sijn E. word, en God voor sijn E. om opmerkinge gebeden, *ib.* 42. Die is hem noodig, ontrent sijne eige uitdrukkinge ontrent 4 Hoofdstukken. 43 en 44. Dwasen eisch van sijn E. om het gene voor hem *on-op-lossélijk* is, aan een zyde te leggen 45. De *Wiskonst* heeft sijn E. zulke *postulaten*, *als* hy eischt, niet geleert. 46. Ook leert ons *Jesus* anders. *ib.* de 4 Hoofd-stukken sijn 4. wapenen, welks gebruik de *Schrifture* wettigt. 47, 48. Een sterk bewijs, uit *Jes:* 49: 24. *Matt:* 12: 29. 13: 39. en *Luc:* 11: 24. 49. Sijn E. behelpt sich te vergeefs, en onbedacht, met de *bindinge des Satans*, uit *Apoc:* 20: 9. 50. Verscheide staat *des Duivels*, in die plaats beknopt afgeschetst. *ibid.* Den *Messias* heeft hem komen *binden.* 51. En hoe? *ibid. Jes:* 49: 24. opgeheldert. Sijn *gebonden* worden, is dat hem sijn eisch ontsegt is, is het spotten van sijn E. sonder spot tegen hem gekeert. *ibid.* Den staat des *Duivels* voor de 1000 jaren, *Apoc:* 20. *ibid.* Licht aangebragt aan *het zaayen* van het quade zaad door den *Duivel. Matt:* 13: 34. 52. Zoo ook *Luc:* 11: 24. van den *uitgaanden*, en *wederkeerenden onreinen geest.* 53. *Apoc:* 20: 7. uitvoerig in sijn rechte beschouwinge gestelt.

gestelt. 54. Ook in opsicht van het O. Testam. 55. 61. Gods Wet van de 2. *Bokken*, *Lev:* 16. in hare kracht, en luister van beduidenisse geset. 61, 62. Waarom in dat verhaal *Sangir* een bok, en Ez: een geite vermeld? 62. Het *Hebr.* ledeken alhier niet *door*, maar *voor* te vertalen. *ib.* Den *weg-gaanden bok* beduid niet den *Messias*, maar de afvallige *Joden*. *ibid.* 63, 65. Korte beteekenisse van die groote plechtigheid. *ibid.* Den *Duivel* waarom by een *Bok* vergeleken: in *Boks-voetige* gedaanten vertoont; en van God by een *Geite* vergeleken? *ibid.* De *Joden* om Jesu offer weêr aan-te-men. 66. *Hos:* 3: 3, 5. bedwang Gods ontrent den *Duivel*, in sijn onbandigheid tegen de *Joden*. 67 Hoe hy *gebonden* is in *Japhets* zaad in *Europa*. *ibid.* 68. Sijn *binden* en *ontbinden* verscheidelijk te bevatten. 69. Sijn E. siet dat mis in sijn *Broeders*, en neemt het waar daar 't hem te pas komt. 70. Het *binden* en *ontbinden* des *Duivels* en is geen zaak, die in het oog van de weereld loopt. 71. Sijn E. uit sijn eigen gevoelen veroordeelt. *ibid.* De 1000. jaar, waar, en hoe te vinden? 73. *Bonifaas* de VIII. door het einde derzelve getroffen. *ibid.* 't Heerschappy-voerend *Christendom*, een *Babel*, *Egypten*, *Sodom*, *Heidendom*. *ibid.* Den *Duivel*, in *Bonifaas* vermeteler, als in persoon tegen *Christus*. *ibid.* *Baronius* getuigenisse van hem; en sijn wedervaren met *Philips de Schoone*, Koning van *Vrankrijk*. 74. Hy had de *Saracenen* in *Sicilien* gelokt. *ibid.* Den *Pauzen* is haren bliksem, met de *Reformatie* vry ontleert. *ibid.* Blijk daar van in den *Marquis de Lavardin*. *ibid.* 't Gene de 1000 jaren meer vereischen, is buiten ons oogmerk. 75. 't Gevoelen van sijn E. daar-in, is niet wel te raden. 76. Gissing daar van uit de *kant-teek*. 77. En die gissing onmogelijk. 78. *Daimones* in *Apoc:* 16: 13, 14. noodzakelijk *Duivelen* vertaalt. *ibid.* 79, 80. Den *Duivel*, op een byzondere wijse, los-gelaten, van 1619. af. 81. Veele tsedert, of door dwang, of vrywillig *Paaps* geworden: *Vorsten* ook gehunkert na het *Pausdom*. *ib.* Van daar tot A. 619. Een bysondere *bindinge* voor 1000 jaren, *ibid.* Maar nu, hoe zeer is hy nu *ontbonden*, om *Goghs* en *Magoghs* Krijg in volle vlam te doen uitbersten! 82. Den *kleenen tijd* van *Satans ontbindinge*, hoe noch niet uitgedient? 83. Ten overgang tot *Daniel* word sijn E. gevoelen over *Duivels Rijke*.

Uit de Betooverde Weereld,
En uit sijn Verklaringe van dien Propheet.

Wat hooger op-gehaalt. 84, 85. &c. Een *kleine hulpe*, by *Daniel*, hoe te verstaan! 85. Sijn E. zeer verdwaalt, in sijne Denk-keelden, ontrent de vorderinge van *Jesu Rijke*, door de bestrijders. 86. Blijkelijk ontrent het *Jodendom*. 87. In openbare tegen-sprake tegen *Jesaias*. 88. Sijn E. blijft by d'oude zang, van *Duivels gevangenisse*, en het tijd-perk van *Prophetische be-ooginge*; doch vergeefs. 89, 90. Hoe de vyanden mede werken tot *Jesu Rijke*? 90. Maar echter geen vorderinge daar van te noemen. *ib.* En is ook tegen *Daniel* 7: 21. *Apoc.* 13: 7. *ibid.* Zeldzame bekladdinge der *Broederen*. Den *Duivel* geen *God*. Noch aan te bidden. 91. Sijn E. gevoelen van *toverye*. *ib.* Gevergt tot *antwoord* in conscientie, met name op 2 *Thess*: 2: 9. 92. Die plaats, en dergelijke, volgens sijn E. *Gods lasterlijk*. 93. Wijsheid, boven het gene noodig, hoe te beteugelen! 94. Sijn E geeft aan den *Mensch* de grootheid, die hy den *Duivel* ontrekt. 95, 96. Eenen *Duivel* volgens sijn E. niet wel-gegrond. 97. Den grooten ophef van sijn E. tot bedaren gebragt. 98, 99. Den *Duivel* sift als de tarwe. 100, 101. Sijn E. uit sijn eige gronden overtuigt. 101. Sijn woorden slechts, tegen hem, overgebragt. 102, 104. Ook geven wy aan den *Duivel* met de *verdorventheid* niet meer als sijn E. aan de *verdorventheid* alleen. 105. d'*Ongerijmtheden* tegen ons aangedrongen, hechten eerst tegen sijn E. 106. In *Antiochus* de dwaling van sijn E. ontdekt. *ibid.* Hy verwart zich in het loochenen van *een huis*, en kinderen des *Duivels*, tegen *Matt.* 12. 107, 108. Zoo ook met het *Rijke des Satans*. 108. Sijn E stelt dingen van de Prophetien des N. Test. die malkanderen om verre stooten. 109. Sijn stilswijgen belet verder *antwoord*. 110 *Jesus* heeft gemeld van *Duivels-Rijke*. 111. Dat uit het vorige opgehaalt. 112. Der *Joden* laster, *in deze eeuwe*, niet vergeven. *ibid.* Het N Test. kent ook zulke. 113. Meest op 't laatst. 2 *Tim*: 3: 1. *ib.* Daar *Sodom* &c. is, daar is een *Rijke des Duivels*. 1 4. Sijn E. bekentenis vestigt dat. *ib* En hy dus verydelt. 115. *Joh*: 9: 4. *De nacht komt*. 116. Lengte van die nacht 117, 118. aftret, van 't *ongeluk* der Kerke onder *zulke Leeraars*. 119. Ter krachtigste overtuiginge uit *Apoc.* 17. 14. 120. Vervolg daar van.

Over

Over Daniel 121.

Vertoog der *Eischen* van sijn E. 122. Aanmerkinge op de *eerste*. 123. *Wesenlijke Deelen* des Gods-dienstes, hoe dubbelzinnig? *ibid.* De *Successie* is by ons; niet by de *Papisten*. *ibid.* Eischen van sijn E. on-aannemelijk, en waarom? 124, 141. *Sy worden* hem ontzegt. 125. Te meer, om dat den *derden* eisch ook zoo is, *ib.* Daar in is een *methodeia tees planees*. 126. De *steen Jesus vermaalde* door Cyrus zoo wel, als door *Mattathias*. 127, 128. Syn E. wederom verwart, in sijn eigen stellingen, wijl hy aandringt verscheide *trappen* van vervullinge eener *Prophetie*. 130, 132. *Christi Rijke* onder de *Tarters*, &c. te stellen, zoo zijn E. doet, is ontkennen de spreekwysen van *Gods geest*. 133, 134. Aan alle kanten de uiterste verwerringe, niet beter als aan *Gog en Magogs* menichte voegende, in de redenen van sijn E. 135. 137. Nader vertoog, van het redelijk *ontzeggen* van sijn E. *voorbedingen*. 138-158. Ellendig *Koningrijk Gods*; zoo het na de belofte is, gelijk na sijn E. meininge! 139. De *Ioden* zouden zich misselijk bekeeren, *ib.* Hy bestaat ook niet met Gods Woord, noch met zich zelven. 140, 141. *'t Rijke der Hemelen* heeft niet begonnen met *Mattathias. verg.* 124. 142. En daar me is het *vijfde Rijk* van sijn E. verzet, *ib.* Hy staat in tegen-spraak tegen hem zelven: En mist ook in *het vierde Rijk*. 143. *Egypten* is door *den steen* in de *Machabeen* niet vermaald. 144. Syn E. gedood in *de letter*, die hy zoo bemint. 145. Uit eige woorden den mond gestopt, *ib. Iudas Machab.*, verbond met de *Romeynen*. Doet zien, dat hy *Iesu Rijke* noemt, dat God een *af-hoereren van hem* heet. 146, 147. Daar in de oorzake van *Iudas* nederlage en *dood*, *ib. Gedenkteekenen* van dat verbond, *ibid.* In het wedervaren van de *Ioden* te zien, wat mindere te wachten hebben, van hare verbonden met meerdere. 148-151. Meer als eene spiegel voor *Nederland*. 152. D°. *Bekker* bestrijd zich zelfs. 153, 154. Van ter zijde licht geleent, aan *Ies:* 51: 1. 155. Het *afhouwen* van den berg qualijk bevat. Bewijs uit de *grond-woorden*, *ib.* Ordre van de vervullinge. 156. Verdere ongerijmtheden en strijdigheden. 157. De myn onder het gebow *aangesteken*. 158, 159. Onderzoek van redenen tegen de I^e^ geloovige Heidenen, *Daniels volk*. 160, 161. De zorge Gods waardig. *Abrahams*

Er-

Ervenisse. Ies: 46: 10. te pas gebragt. 't Volk van all' de *Propheten*. *Jes:* 3: 19. *Ies:* 49: 6. 56: 5. vergeleken. Meer als het ongeloovig *Jodendom*. Het *zalig einde* daar van te wachten, zoo wel des H. *Geestes* beooginge, als hare verwoestinge in *Moses*, Lev: 26: 44, 45. Kan 't niet ontkent worden. 't Gene tusschen beide is, kan niet over 't hoofd gezien zijn. Kracht ontleent uit *Hos:* 3, 4. *Ies:* 32, 15, 58: 12. *Ps:* 74: 3. *Dan:* 12: 6, 8, 11. Ja, het laetste moet geschieden volgens 't *gene geschreven* is. Rom: 11: 25, 26. dit het *andermaal vergaderen*, *Ies:* 11: 11, 66, 19, 21. *Jer:* 23: 8. *N.* 1-9. *tegen de* 2. De dingen na de verwoestinge *hebben de Ioden geraekt*. 162. *Ier:* 27: 7, 25, 5, aangedrongen, *ib.* 1. *Pet:* 1: 12. te berde gebragt. 163. *Het laatste oordeel* is altijd nut geweest te bedenken. 164. *Tegen de* 3. De volken, in de *Prophetien* vermeld, schoon de *Joden* onbekent, hebben echter eenige betrekkinge tot haar gehad. 165. Dat word beveстigt, uit het elders toe-gestane, *ib. Tegen* de 4. Zoo word de sleutel der kennisse, *Luc:*11: 52. onnut gemaakt. Het *Nieuwe Testament* is die van 't *oude*. In 't *oude* worden nogtans ook eenige zulke spreek-wijsen tot schamens toe, aangewesen. *Ies:* 63: 1, 167. *Num:* 24, 24. 168. Die Prophetie ziet vry verder, als de *Verwoestinge* van *Jerusalem*. *ib. Tegen de* 5. De *Joden* hebben met de *Romeinen*, niet als al te veel te doen gehad. Veel of weinig mê te doen gehad te hebben, doet'er niet toe. De *Kantteekenaars*, en sijn E. eige *aanteekeninge* ten getuige geroepen. Ook is 't natuurlijk, van een volk *Propheterende*, desselfs *opkomst* en *wedervaren*, ten *ondergang* toe, te gedenken. 170. Hoe veel te meer van de *Romeinen*? zelfs volgens sijn E. wijse van verklaringe. *ib.* Tegen de G. Daar mede verhefd zich een aard worm tegen God. Sy hebben *Psalmen* &c. *niet zonder verstand* gelezen en gezongen. Doch ook is haar een deksel op het herte geweest, 2 *Cor:* 3: 14. zie *Ies:* 6: 10. Voorts word sijn E. over *Dan:* 12: 7, 12. Tegen *Jesus Mat:* 24, 25. gestelt. 171, 172. Hy word in sijn ontkennen van *voorbeeldige Prophetien* gedrongen. 173. Daar in de *Kantteekenaars* beter gezien hebben. Een ydel zeggen: *als 't vervult is, zoo is 't vervult.* 174. Onbedenkelijk besluit ontrent de 70 *weken van Daniel.* 175. Dwaien toeleg van de *Historien* &c uit de *Prophetien* op-te-maken. bewijs ontbreekt. Word onderzocht, of *de Prophetien*, in den tijd van hare *vervullinge*, *niet sijn verstaan*? 176, 177. Het tegendeel bewezen. 178. Ook door de

gedurige

gedurige ervaringe onder de *Ioden*. 179. *Voor-oordeel* ontdekt en wechgenomen. *Prophetie van toorn* niet zoo wel te *korten*, als te *verlengen*. 180, 181. Het tegendeel in *Hiskias*, *Ninive* &c. kon men 't niet zien? de hand moest op de mond. Maar men kan het zien. Het gezicht word opgeheldert, met het wech-nemen van een dwaling, ontrent *het einde* der 70 *weken*, Die *netheid des verstants*, ten tijde der vervullinge; ook in andere *Prophetien*, over hoop geworpen, uit de ervarentheid. 182. *Babels* Verwoestinge geeft bewijs. *Seleucia* veel-licht het tegenwoordige *Bagdad* of *Babel*. *Scaliger* vestigt ons besluit. 183, 185. Hy oogt op *Ezech*: 26: 3.4 28, 18. *Ies*: 13: 19. *Ier*: 51: 37. 182, 184. Der *Propheten* leere, dat 't uitstel der vervullinge geen *valsch Propheet* en maakt. 186. *Scaligers* oplossinge is goed, maar voldoet niet. 187. Zeldsaam! dat *Porphyrius*, geslage vyand van *het Christendom*, een leid-sterre geacht word, om *Daniel* te verstaan! 188. *Schijn redenen* daar toe by-gebragt, verydelt. 189 Syn E. is niet *net* in sijn woorden: ontrent de *nette vervullinge der Prophetien*. 190. Hy had beter *cap*: 9. als *cap*: 8. Van *Daniel* genomen tot een *sleutel* voor *cap*: 12, 191. Toe-gifte, uit verscheide spreekwijsen van 't H. Woord, dat *de Prophetien* qualijk bepaald worden, binnen de *Verwoestinge* van *Jerusalem*. 192. *Ezechiel* zou alle zulke bedenkingen, *drek-goden* noemen, die *in het herte* worden *opgesteld*. Sommatie van dat de grootste *beloften vervult zijn*, of *niet*. Sluit-reden. 194. En overgang tot de.

Cometen 195.

De *waarheid*, gelijk de *deugd*, is hier, tusschen 2 *uit-einden*, het *midden*. 196. De leere van de *Prophetien* hier toe over-gebragt 197. *Teekenen* die een *middel-slagh* zijn, tusschen de *natuurlijke*, en door *instellinge*. 198, 199. 't *Heiligdom* Gods leert ons die, volgens 't gebruik van *Othôth teekenen*, en *Mophetim wonderen Deut*: 28: 46. Ook van de minste qualen, *vyerigheid* &c. 200. *Ioëls* teekenen hier uit licht geleent. 201. *Ordinaire*, en *Extraordinaire ziekten*, hoe *teekenen*? 202. *Pauli* Getuigenisse 1 *Cor*: 11: 30. Tot de grootste voortzettinge van bekeeringe. De *sonden* hoe by God *verswaren*? *ib*. *Ioël* brengt ons noch tot andere *teekenen*. 203. Ook *David Ps*. 19. KAV *richtsnoer*, *linie*, *letter*, *regel*. Hoe 't *heele All* ons daar mê leert? 203. Gods

Woorden, *teekenen:* ook de *Propheten*, *sijn zoon*, en de *Apostelen.* 204. Syn E. moet tot hier toe een-stemmig met ons zijn, in de *zaak*; maar is het niet in de *benaminge.* 205. By alles voegd God *Extraordinaire teekenen* in de schepselen. En waarom? die de *Cometen* steld *nieuwe weerelden* te zijn, kanse daar uit niet weeren. Elendig! als 't *niew* van waarschouwingen *afgaat!* 't is doch d'ordinaire schult der menschen. 206, 207. Onvoorzichtige tale; veele redenen t'onpas; 207, 208. Want *Prognosticeren* willen wy ook niet dulden. 209. *Teekenen den bekeerenden goed, en den niet bekeerenden quaad.* 210. Het *quaad* niet *haast* komende, is te *quader.* *Eccl:* 8: 11, *Ps:* 92: 7, 8. Schadelijke redenen in dit stuk. 211. Schoonse tegen de *Prognosticateurs* eenige waarheid hebben. 212. Misbruikt, zoudense in *Moses* &c. een *valsch Propheet* konnen vinden, daar echter een eerlijk hert van schrikken moet. Gods *Woord*, en te meer sijne *werken* sijn ook om *de plomste menschen* te leeren. 213. boven gewone dingen, schoon gering, watse ons zeggen moeten? en daar toe is geen *juiste Astronomische kennis* van nooden. *ib.* 214. Syn E. maakt *bedingen*, die men zelfs ontrend de *Propheten* niet mogt eischen. 215, 216. 't En doet 'er niet toe, dat 'er in lange *geen Cometen* gezien zijn, ook niet voor groote uitkomsten, noch dat 'er op eenige *Cometen* niets gevolgd is. 217, 218, 219. Ydele redekaveling. 220, 222. geen *loosen alarm* in 't *Hemels Trompet.* Koning *Amazia*, hoe, door een *Propheet* gewaarschoud, en egter, na sijn gehoorzaamheid, een quaad wedervaren 2. *Chr:* 25: 7, 13, 23. De *weereldse politie* had hem van *intelligentie* met de *Vyanden* verdacht gehouden. Wat men doen moest, als *teeken* of *Propheet* opgevolgt, een quaden uitslag geeft? sijn E. maakt sich sijn plicht onmogelijk. 223. Of God sijn schepsel laat weten, wat hy doen wil? 224. Die *den onbekeerden heil* belooft, moet *in Gods Raad* gestaan hebben. *Ier:* 23: 17. 226. *Het quade* hem te bedreigen, moet ook nu geschieden. *Ier:* 23: 19, 20. *ibid.* 't Strijd niet tegen *d'onmededeelbare eigenschap Gods.* Daar toe *Jes:* 41: 21-26. Wonderlijk bygebragd. 227. Die plaats sijn kracht, en luister gegeven, om *ware* en *valsch Gods dienst*, immers *afgoderye* als der *Papisten* te onderscheiden. Die konnen zelfs *de voorlede dingen niet verkondigen*; namelijk na waarheid, en in het Goddelijke oogmerk. De *Gereformeerde* hier in ook gebrekkig. *Ioh:* 16: 13. Omgestooten, en te recht gebragt. 230.

230. Met *Cicero* diens *Wijsheid Paulus* al dwaasheid achte, flecht gepronkt, tot weringe van *het Prophetische onderzoek.* 231, 232. Den Heere valt *nieuwe weerelden*, als de *Cometen*, niet swaarder als het minste te verwekken. 233, 234. D'absolute *wille*, en *Raad* Gods qualijk gemeestert. 235. Hoe *alles* voor den *mensch*? in Christo, nieuwe *wijsheid van* D°. *Bekker* ontrent *gezichten in de lucht.* 236, 237. Dat van Anno 1651. by *Aitzema.* 238, 241. *Remarque* daar op. 242, *Besluit* met de *Comeet* van Anno 1652. Het oordeel van *David Christiani*, Mathematicus, en *Michaal Guller*, Politijk. 243, 244. Wensch aan D°. *Bekker*. 245.

En zie hier vervolgens ook

het *Sommier* van dese *Tweede Missive*:

d'OCcasie van dese *Missive* met de *naam-duidinge* van *Palaeologus Alethaus.* § 1. Zeker *Briefge* van den *Auteur*, door sijn E. doen drukken, waar van de *intentie* en *inhoud* geopent word. § 2, 3. De *Fondamenten* wech-genomen; schoon met weinig omslag, inzonderheid aan een werk, dat sijn *reten* en *bogten* heeft, doet het heele werk van *D. Bekker* vallen. § 4. Ongegronde stijvinge van *Bekkers* grondslag. § 5. Hoe, en waar men zich op *de Almacht Gods* beroepen mag, of niet! *ibid.* de *Philosophie* komt hier eigentlijk niet te pas. *ibid.* de *Almacht Gods* in 't oog te houden, komt ook in de *Philosophie* te pas. § 6. Hoe tot het erkennen van *werkinge* van *Geesten*? *ibid.* daar toe behooren vele *Gods-spraken* van *Apollo* en van de *Sibyllen.* § 7. *Aristoteles* en andere oude *Heidenen*, niet vremd van D°. *Bekkers* gevoelen: § 8. Beter als het met *des Cartes* over een stemt. § 9. Hier gaat sijn E. van *Porphyrius* af; dien hy, ô wonder! over *Daniel* verkiest. *ibid* De wijse, op welke die *Gods-spraken* gegeven zyn, geven hier bewijs. § 10. Verscheide soorten van *ontdekkingen* van verborge dingen, door het *lot.* § 11. *Exempelen* daar van, en verscheiden uitslag. *ibid.* De *schuddingen* in de *Gods-spraken* vernomen, *niet naatuurlijk.* § 12. Daar de *uitwerkingen* zyn, is 't ydel over de *onmogelijkheid* van de *oorzaak* te twisten. § 13. De *verleidinge van Eva* verstrekt ons voor alle bewijs uit de *H. Schrifture.* § 14. Het 19. *Hooft stuk* van *D. Bekker* getoetst: met de ontledinge daar van. *ibid.*

D. Bekker doet niet als af-breken, zonder te bouwen. § 15, 16. *Heidensche Schriften* hebben eenige voetstappen na-gelaten van de eerste verleidinge. § 17. PYTHON van PETHEN *een Slange* of adder, gelijk OPHION, zoo veel als ÔBHION, van ÔBH een *waarzeggende Geest*, en OBION op sijn EGYPTISCH een slange, OPHINEUS, losheid van *Heer Bekkers* redekavelingen. § 18. Wat *besluit* te maken uit het gene hy een *vriendschap* noemt, *tusschen* sommige *volkeren*, en de *Slangen*? *ibid.* *D. Bekker* zoekt zeer onaardig sijn meining uit de *Schilderkonst* te billyken. § 19. Hoe het komt dat hy aan dit werk zoo lange werk gehad heeft? § 20. Hy heeft de *waarheid*, met veel arbeid verloren, als hyse meent gevonden te hebben. § 21. *ongerymtheid* van sijn redevoeren vertoont. 22. Wat verschil tusschen *zinnebeelden*, en *allegorien*! § 23. Meer tasten hier in mis, als *Heer Bekker*: DIE, om sijn vuil te schoonen; ANDERE om harer *Broederen* schoon te vuilen. in welk geval hy zich ook niet heel zuiver en houd. 24. Verdediging die hy doet gantsch ongenoegsaam. § 25. Naauwlijks ergens zoo stouten *Allegorist*, als *Bekker* zich hier vertoont. § 26. Hy naakt aan die, welke naast aan *d'onzinnigheid* komen. § 27. Ongelijk van die gene, die met *Heer Bekker* de *Prophetische* verklaringen daar voor houden. *ib.* Twee *Brieven*, van *Middelburg* en *Uitrecht* van die beoogingе. *ibid.* Met het *Prophetische woord* kanmen niet, als met den *taarling*, spelen. § 28. Daar tegen, als ofm'er zoo mê handelde, een *concert* te maken, zal in Gods ooge loopen. § 29. Een schadelijk ding *swaricheid* op *swaricheid* te maken, zonder een op-te-lossen. § 30. Hoe de zaak eenvoudig op-te-vatten? § 31. Wondere *onbedachtheid* van *D. Bekker*, ontrent den *Stijl der H. Schrift*, belangende *het gedierte des velds*, uitvoerig tot bedachtsaamheid gebragt. § 32. *d'Heeren kant-teekenaars* stemmen met ons mê. *ibid.* *Swaaricheid* te maken, om dat 'er maar *een Slang* gemeld word; zonder te weten het *Manneke* of het *Wyfke*, is beuselen. § 33. *D. Bekker* schijnt heel te ontkennen, dat 'er gesproken is. § 34. Hy word *verstrikt* als hy hier van *raad*, of *quaad exempel* spreekt. § 35. Hy *verkoopt* maar *rook*, als hy dat doet. § 36. 't Zyn maar *woorden* en enkel *bedrog*, dat hy doorgaans alles van den *Duivel* verklaart, *door het vier eerst te hebben aangesteken.* *ibid.* 't Besluit is, dat hier geen *Allegorie*, of *verbloeming* te pas komt; maar de zaak zoo gebeurt is, gelykse verhaalt staat. *ibid.* Zoo dat het hier *niet vry* staat, om de *mogelijkheid*, of *onmogelijkheid*

gelijkheid te onderzoeken. De *openbaringe Gods* bepaalt ons. §37. Slechte uitvlught van *D. Bekker*, dat hy't maar voorgestelt heeft. Als een *problematyke questie*. §38. Swijgd de *nature* van het *wesen*, sy moet ook swijgen omtrent de *onmogelijkheid* van de *werkkinge* der *Geesten*. §39. *D. Bekker* met *Daillon* niet eens, aangaande *eenen Duivel*. En *Bekkers onnooselheid* in 't weigeren van den naam *Duivel*, en *Satan* aan meer, of aan alle *gevalle Engelen*. §40. Sijn *onvoorzichtigheid*. *ibid.* hy redekavelt tegen het *gemeen gevoelen*, voor zoo veel 't het sijn eige is, uit het gene dat *Daillon* stelt; die den *eenen Duivel* veel werks geeft. §41. Zelfs ontrent *de bezetene* &c. 42. Echter erkent hy hem niet alles machtig, noch over all' tegenwoordig. §43. Syn gevoelen van de *waarzeggende Geesten*, en *Orakelen*. *ibid.* Hy is strijdig tegen zich zelven. §44. vremd hoe zich *Bekker*, in velen, niet heeft willen laten Leeren: En wat de vertaalder van sijn *Extract* mag voor gehad hebben? §45. *Critici* geen *Richters* van de vertalinge van Gods Woord. §46, 47. Een woord moet niet vertaalt worden na *meerderheid van stemmen*, §49. Wat *regel* in *vertalinge* te houden? *ibid.* *Daimoon*, DIABOLOS en SATAN by de Schrijvers des *N. Test.* eerst gelijk luidende gemaakt. §50. *Afgoden-dienst* hoe een *dienst der Duivelen*? §51. *God duid* de menschen veel toe daar aan sy zich *niet schuldig* houden. §52. Ja, daar sy *tegen protesteren*. *ibid.* Overtuigende *Spiegel* voor alle *Papisten*. *ibid.* Of men iemand met *gevolgen* beswaren mag, tegen sijn *protesten*. *ibid.* Het woord DAIMOON &c. 81maal in het *N. Test.* *Bekkers onvoorzichtige voorbarigheid* vertoont. §53, 54. Een *uitvlucht*, die hy maken mogte tot meerder schande verydelt. §55. Daar op aangedrongen, tot sijn *confusie*, met sijn *Critici*, *Medaillen*, *prenten* &c. §56. En tot beschaminge van *de wijsheid deses weerelds*. *ibid.* Daar en boven noch *uit* sijn *eige woorden overtuigt*, omtrent de *regelen* van rechtmatige *uitlegging*. *ibid.* en. §57. DAIMOON &c. Kan somtijts (gelyk 't onse *overzetters* 3maal doen, niet anders als *God* of *Goden* worden vertaalt. *ibid.* Syn E. wederom uit eige bekentenis *overtuigt*, ontrent het woor DIABOLOS. §58. Waar by het onderricht der *taalkundige* komt. *ibid.* DIABOLOS beteekent, in sijn eigen aart, zoo weinig *Duivel*, in den gemeenen zin, als het woord DAIMOON doet. *ibid.* *Stephanus* ook over het woord DAIMOON gehoort. §59. Dat dat met recht *Duivel* vertaalt word in de *H. Schriften*. betoogt uit redenen buiten de *Schristure*; §60. En

en ook uit de *Schrifture* zelfs. § 61,62. *D. Bekker* weêr door sijn eige redekaveling bezet, en *beschaamt.* § 62. Hy met *Daillon* en Orchard &c. strijdende. *ibid.* Syn E. met een *twee-hoornige storm-ram* gebeukt. § 63. Indien *Jesus* 't Volk, en de *Discipelen* niet gewaarschout had, tegen hare *dolende meininge* (zoo'er *doling* in was) belangende de *bezetene* &c. Zoo zou hy gebrekkig geweest zijn, haar te waarschouwen, tegen *afgodische* gevoelens. § 64, 65. By dese *Occasie* ge-examineert, of *D. Bekker* wel behoorlijk gevoelt, dat *Jesus* meer om *zeden* als om *leere te verbeteren* gekomen is? § 67. Daar toe stelt hy *sijn reden* zoo op, dat hy als *een Slange*, door sijne kronkels, telkens het zou konnen ontslippen, en ontwringen. *ibid. Heer Bekker* kan geen genoegen vinden, daar hy 't meint te vinden; om te gelooven, *dat Iesus anders gesproken heeft, als hy 't gemeent heeft.* § 68. De *krachteloosheid* van beide sijne redenen word getoont. § 69. Wat eigentlijk *geen*, en wat *immers Philosophen werk is*? *ibid.* Eer zou men mogen zeggen, dat hy *dolingen* ontrent de *Godsdienst* niet *voorbedachtelijk* verbetert heeft. § 70. De plaatsen, die sijn E. by-brengt, om het van *de zeden* te bewijsen, en zijn 'er niet toe bequaam. *ib.* Daar zijn wel *leerstukken op-te-maken*, uit *Jesu* woorden. Ook konnen *dolingen*, ontrent *zeden* en *Godsdienst* niet verbetert worden, zonder die van de *bevattinge.* § 71. Men kan niet *leeren doen*, zonder te *leeren weten. ib.* De *leere* van *rechtvaardigmakinge* qualijk gestelt, onder de zaken van *enkele bevattinge*; daar *Jesus* niet toe-gekomen zou zijn, om se te leeren. § 72. De *proeve* word genomen, van de plaatsen, die hy tot steuninge van sijn gevoelen by-brengt; maar sy konnense niet uitstaan. § 73. *Matt:* 5:6,7. uit *Es:* 55: 1,2. opgeheldert. *ib.* De *proef* word ook genomen, van de *tweede soort* van *Schriftuur-plaatsen.* § 74. De rest word kortheids-wille overgeslagen. § 75. Breeder vertoog, wat leerstukken *de Heere Jesus* breede genoeg geleert heeft. *ib.* 76. En wel met name van de *voldoeninge.* § 77. Dat word noch breeder op-gemaakt, uit de *wet.* § 78. Zoo staat het ook, met het *leerstuk der verkiesinge.* § 79. En meer andere. § 80. Ook van de erfzonde; zoo uit de *besnijdenisse Jesu*, als het onderhouden van de *kraam-wet*, door *Maria.* § 81. Hoe *Moses* de *besnijdenisse gegeven* heeft, hoewelse *niet uit Moses* is? *ib.* Wat ons de *besnijdenisse* leerde? § 82. speciaal die van *Iesus*; en dat sijn *moeder* ook de *kraam-wet* onderworpen was. *ib.* Volle *beschaminge* van *Heer Bekker.* § 83. *Heer*

Bekker zou, en zeer qualijk, *by sijn gevoelen gebleven zijn*, *tegen de klare tale van Iesus*, *indien hy in sijne tegen-reden al geen genoegen gevonden had.* § 84. *Overgang* tot *Heer Bekkers voorbericht* op den *tweeden druk* van de *Cometen*. TWEEDE OCCASIE van dese *Missive*. § 87. Opstel van *Heer Bekkers* reden. § 86. Ondersoek, of onze *Prophetische verklaringen* zijn na *den ouden*, of na een *nieuwen voet*? § 87. Dezelfde, *met* die van *Iesus*, de *Apostelen*, en de *Reformateurs*. *ibid.* De *prophetien* moeten af-gemeten worden, niet na het *eindige* begrijp der *Prophetien*, maar na het *oneindig* ooge van den *Heil. Geest*. *ibid.* Niemand past het minder, die *voet nieuw* te noemen, als *Heer Bekker*. § 88. nader *beschaminge* van die den *voet* by ons gehouden, *nieuw* noemen. *ibid. Cometen*, hoe *teekenen van Gods toorn*? § 89. Wensch, *dat alle Gods Volk Propheteerde! ibid. Overgang* tot de *na reden* van *D. Bekker*. § 90. Het *gemeen gevoelen* ontrent de *Cometen* twee-ledig en het laatste is by *H. Bekker* niet onderzocht. § 91. Van wat *teekenen Gods woord niet*, en van welke het *immers* spreekt? § 92. All' de *toebereidselen* tot een *gewenschten uitslag* deser *beroeringen* in de weereld, en konnen zulke *teekenen* daar van niet zijn, als *Heer Bekker* vordert. *ibid.* En dat om *de onbekeerlijkheid* des lands. *ibid.* Of men zeggen mag, dat *Prophetien* geen *Prophetien* zijn, zoo se *niet verstaan* worden, *Als wanneer se vervult zijn?* § 93. gebruik der Goddelijke *Prophetien*. *ibid.* AANSPRAAK aan d' *H. Bekker* ook over sijn *Daniel*. § 94. Het *teeken* behoeft geen nette tijd, plaats &c. Aan-te-wijsen. § 95. Om dat wy *Heer Bekker* niet te wille zijn, om *alle Prophetien des O. Testaments* met de *verwoestinge van Jerusalem* te bepalen; daarom zoekt hy ons swart te maken. § 96. Opstel van *Heer Bekkers* laatste redevoeringe § 97. Die in ettelijke korte stellingen gedood. § 98. Vervolg van overtuigende stellingen. speciaal tot verklaringe van Es: 30: 1. § 99. *toegift*, van dat *teekenen*, als daar op niets, immers niet ras en volgt, evenwel *teekenen* konnen blijven. § 100.

Voorts gelieve den *Leser* ten goede te houden, dat, mits afwesigheid van den *Aucteur* eenige *druk-fauten*, in de *eerste Missive*, niet en hebben konnen verbetert, noch, ingeslopen zijnde, aangewesen, worden. Daar van wy nu goed-gedacht hebben u de voornaamste uit-te-drukken.

ERRA-

ERRATA.

In de eerste MISSIVE.

Pag. 7 § 20. l. 2. begrijkelijck, *lees* begrijpelijke.
p. 11. § 32. l. 17. belaechelijke, *lees* belacchelijke.
p. 16. § 50 l. 13. veranderinch, *lees* verwondering.
p. 17. l. 8 konnen, *lees* komen
p. 18. § 55. l. 12. gekreken, *lees* gekregen.
p. 20. § 62. l. 5, 7. drymaal *lisngir*, *lees lisngir*.
p. 21. § 63. l. 5. beste, *lees* feste.
p. 23. § 69. l. 9. worden bindinge, *lees* worden. Bindinge
p. 25. § 74. l. 18. *Doe uit*, Tijd voorwaar! *en begin, met* 't Welk. en l 21. *lees*, kleinen tijd, *voorwaar*! ten voorspel.
p. 28. § 86. l. 5. belommeren, *lees* belemmeren.
—— § 89. l. 1. vervolg, *lees* 't vervolg.
p. 32. § 102. l. 2. zifse, *lees* ziftse.
p. 36. § 123. l. 2. postrilaten, *lees* postulaten.
p. 42. l. 12. word, *lees* woord.
p. 47. § 16. Cyrius, *lees* Cyrus.
p. 52. l. 5. om dat een, *lees* om dat het een.
p. 58. l. 12. *kavaôth*, *lees kavvôth*.
p. 64. § 229. l. 12. wecrelds, *lees* weerelds.

In deze tweede MISSIVE,

gelieft het volgende te verbeteren.

Pag: 2. § 3. l 6. exepmlaar, *lees* exemplaar.
p. 3. § 6. l. 12. plaats, *lees* plaats heett
p. 9. § 17. l. 3. Wichelaar, *lees* Wicchelaar noemden. l. 7. scherm God, *lees* Scherm-god. l. 13. slangenaar, *lees* slangen-aart.
p. 16. l. 5. kerre, *lees* herre.
p. 22. l. 21. Gods, *lees* God.
p. 25. § 41. l. 6. zegt, gy *lees*, zegt gy.
p. 27. § 45. l. 1. zoo, gy *lees* dat gy. l 12. Duivel? *lees* Duivel:
p. 33. l. 2, 3. zonder hare Priesters ooit, *lees* zouden hare Priesters, wel ooit
—— l. 27. kortetelijk, *lees* kortelijk.
p. 42. § 63. l. 2. na het, *lees* in het.
p. 51. l. 16. overdenken ... vermaken, *lees* verdenken ... verdacht-maken.
p. 59 l. 36 aangebracht, *lees* om-gebragt
p 60. volgende, *lees*, Gy, die het herte .... mag 'er de .... mê hebt veroorzaakt.
p. 62. *op 't einde*, veel en houde, *lees* veel houde.
p 63. l. 3. voor-gestelt? *lees* voor-gestelt:
p 65. l. 20. kom, *lees* komt. l. 39. onken, *lees* ontken.
p. 72. § 100. l. 5. daar, *lees* dat.

Hier mede, *waarde Leser!* wees den Heere bevolen. Diens on-afmetelijke rijkdom van genade, zy uw, onser alle, en onses lieven Vaderlands *erf-snoer*, en *Eewigdeel* Amen.

TWEEDE

TWEEDE MISSIVE

AEN DEN HEER

BALTHASAR BEKKER,

Zijnde een

Vervolg van die voor-heen aan ſijn E. afgezonden is over ſijn *Betooverde Wereld*, *Daniel*, en de *Cometen*.

MYN HEER!

Et groote verwondering zag ik onder eenige originele Brieven aan het licht gebragt een klein Briefge / dat ik u e. toe-gezonden had / op den 1 Febr: 1692. onder den naam van Paleologus Alethæus. Ik koos dien naam om dat ik u e. aangesprooken had / in mijn Miſſive, niet alleen met vertoog van de Waarheid, die nooit jong is van zich zelven; maar altijd oud; en wel de oudſte, ten aanſien van de leugen; die nootſakelijk nieuwer en jonger moet weſen als de waarheid; door dien de waarheid is de dogter van den Schepper, en de leugen een verfoepelijk uytbroeitſel van het verdorven ſchepſel: nemaar ook / om dat de vond / en ſwier van bevattinge der ſaken / die ik u op 't hert te binden had / zelfs niet nieuw / maar van de oudſte is / en over-een-komſtig / met die bevattingen; die 'er onze Vaders / en de Heilige Mannen de Propheten van gehad hebben; of ook wel die s'er van hebben konnen en moeten hebben. Maar ik hadde nooit gedacht / dat gy die weinige regelen de Drukpers waardig gekeurt zoud hebben. En noch minder kan ik my bevroeden / wat inzicht gy 'er in gehad hebt. Voor uw ſaak ſteekt 'er altoos geen voordeel in. Licht zou 'er eer nadeel voor u in konnen leggen. Want de Wereld en is zo niet voldaan van uwe ſchriften / offe geeft plaats / om de tegenſpraak die 'er tegen gedaan word / te wikken. En gy haar noch ter hand ſtellende / het gene de Schrijvers u als tuſſchen vier oogen ſeiden / zonder een woord van u e. bedenkkingen daar ontrent te melden; het moet nootſakelijk doen oordeelen / of dat gy u overredet bind / of dat gy alles veracht: En nochtans is het beide qualijk te denkken. Niet het eerſte, om dat dat nader blijken zou: niet het laatſte, om dat die vermetelheid te groot ſou wezen. Ten minſte was 't het werk van zulkke menſchen / daar Job tegen zeggen zou: gy zijt het volk, met u zal de wijsheid ſterven! Gy moogt / mijn Heer! zoo verachtelijke gedachten hebben / van de Prophetiſche verklaringen der Broederen / als het u gelieft: Ik zou op zulke verheffinge des herten moeten toe-paſſen / het gene den Engel van de Gemeente van Laodicea toe-geduwt wierd / dat hy meinde, rijk te zijn, verrijkt te worden, en geenes dings gebrek te hebben; daar hy was arm, elendig, jammerlijk, blind en naakt.

§ 2. 't Was uit een teederheid van mijne ziele over u / dat ik u dat briefge ſchreef: En ik wenſchte noch / dat onſe en andere hare pogingen / tot uwe behoudeniſſe / iet op

u e. hadden konnen vermogen. Ik opende u mijn brieffe in het selve / ende dewijle gy het goed gedacht hebt aan het gemeen mede te deelen; soo vind ik my verplicht om de reden / die my daar toe bewogen heeft / en de inzichten / die ik'er in had / wat omstandiger open te leggen.

Den Inhoud van het Briefge was dese:

MYN HEER!

Tot mijn leetwesen hebbe ik verstaan, dat u e. van mijn Missive niet geprofiteert hebt over de Betooverde Wereld, Daniel, en de Cometen. Ik weet, de tijd was kort: echter, genoeg, om het gewicht te pondereren. Doch het kan noch komen. Het diepste van mijn ziel zucht steets tot God, t'uwer behoudenisse. Waarlijk, mijn Heer! gy zijt de verkeerde weg in-geslagen. De Heere leeft! zoo niet den Geest des Satans zich van u e. wijsheid bedient, om u, met die gene, die u hooren te misleiden, en te verderven. Over eenen zondaar, die zich bekeert, is meer blijdschap by de H: Engelen, als over 99 rechtvaardige. Hoe groot zal niet het gejuich zijn, onder de booze Geesten, over een zo geacht en ouden Leeraar van de zuivere Waarheid, in hare strikken te zien, zonder het te zien! De Heere geve u, van hem te koopen goud beproeft door het vyer, oogenzalve om te zien, en kleederen om uwe naakheid te dekken. Zoo niet, dat ik en het gemeen zoo gelukkig wesen mag, van u te vernemen, waar in het is, dat u de Diepten des Satans noch niet bekent en zijn.

Blijve &c.

§ 3. 't Was op den 22 Januar. 1692 dat de proceduren des E. Kerkkenraads, en gevolgelijk die van 't E. Classis van Amsteldam ten einde moesten geloopen zijn. Gelijkse ook waren; maar ik en had 'er het rechte bescheid noch niet van konnen krijgen. Immers de saak quam my so voor / dat ik niet anders kan denken / of schrijven / als ik daar gedaan heb Doch den Brief was naauwelijx den 1 Febr. afgegaan / of ik kreeg van Amsteldam den uitslag van u e. saak / en een exepmlaar van de doe genome satisfactie. Welke by my gelesen zijnde / ik niet veel reden had / om my te beklagen / dat ik dat Briefge had afgezonden; en mocht het niet onbillijk aanmerken als een voorbeduidinge / dat het niet wel / noch genoegsaam / vereffent was / het gene tot voldoeninge gedaan is.

§ 4. Ik had redenen genoeg / om van u beter te hopen; want ik en kon niet denken / dat gy juist een groot Boek woud hebben / om u e. stellingen wederlegt te zien: Of een man van name, om 'er voor te swichten. Het verachten van het geringe voor oogen / was den val van Goliath: een enkele slingersteen verbrak dien steun en roem der Philistijnen. Geen gebouw kan op zich zelven staan; het fondament geeft all' de vastigheid. Beswijkt dat? het huis kan niet staande blijven; zinkt het wech / of vergaat het? Het Gebouw moet neer-storten; hoe groot ook het gevaarte is; de meerder wicht zal het doen neer-sygen dat het daar heen valle: Wat zegt Jesus van een sand-grond? dat op een rots gebout is / houd den kruin om hoog; daar het andere daalt / dat den top aan 't stof reikt. En noch minder kan een gesticht bestaan / dat met reten en bochten is. Van alles heb ik u e. aanwijsinge gedaan in mijne Missive. Een *Zand-grond:* d'onmogelijkheid van het werken der Geesten op de lichaamen. *Reten* en *scheuren*: die gy selfs bekent / niet te konnen dichten of aanstoppen. *Bochten*, van oneindige wringingen van de tale des Heil: Geestes: 'k hebse u aangetoont / in uw Betooverde Wereld, en in uwen Daniel. Ik derve het met te meer vrymoedigheid zeggen / om dat ik boven de verzekering van eige bewustheid / de toestemming van onpartijdige hebbe.

§ 5. Ik

§ 5. Ik hebbe somtyts met rechtmatige verontwaardiging gezien en gehoort/ datmen u e. Grondslag dacht te stijven / met te seggen / dat het een slechte Philosophie geeft, als men zich op Gods Almacht beroept. 'k Moet bekennen / dat ik my nauwelyks van een misnoegt lacchen bedwingen kan / als ik sulke menschen zich tot u e. verdedigers zie op werpen. Ik kanse niet beter vergelyken/ als by kinderen, die een neer-stortend gebaarte met hare Schouders souden willen stijven. Sy hebben iets hooren seggen / zonder te weten waar het te pas komt. Op de Almacht Gods zich te beroepen / daar de Openbaringe Gods anders spreekt / is dwaasheid. Op de Almacht Gods zich te beroepen/ als men voorheeft de zaken in hare oorzaken te onderzoeken; en dan noch voor-te wenden/ datmen de oorzaken kent / aanwijst / en een goed Philosooph is / dat komt my na aan de onzinnigheid. Wat is hier de questie, over de macht des Duivels, en der booze geesten? is het een Philosophisch, of een Theologisch geschil? want gy bekent zelfs / dat de nature ons niet en leert/ dat 'er Geesten zijn/ die zonder ooit met lichamen vereent geweest te zijn/ haar wesen hebben: Maar dat de openbaring Gods / in de Schrifture ons daar bericht van geeft. Ik vrage dan/ uit uw eigen zeggen / wat de Philosophie hier te doen heeft? Hoe komt s'er te pas? Hoe veel te min zalse ons hier konnen meesteren en richten? Laatse blijven by het hare / offe maakt zich smaatwaardig / en zich zelven te schande. Wy laten dan de Philosophen goed of quaad zijn / zoo als 't haar zelfs onder malkander lust: Wy moeten sorge dragen/ datwe zijn onder die gene / die beven voor Gods Woord. En alswe daar goed voor zijn / is 't ons genoeg. Jehovaes macht is onsen roem; maar niet tot omkeeringe van de nature, om God- en Geest- en Lichamen-wisseling, en verandering van d'een in d'ander/ met Romens eedverwanten voor te wenden. Jehovaes macht is onse Wijsheid; maar niet om iets tegen sijne openbaringe aan / te stellen en te zin-twisten. Dat dulden wy zoo weinig in de Godgeleertheid als in de Wijsgeerte.

§ 6. En als 't all' gezegt moet zijn/ de Almacht Gods in het oog te houden/ en daar van te spreeken / komt ook in de Philosophie te pas; 't geheele All', het onderwerp van de Philosophische kennis/ moet God tot Maker erkennen; of 't maakt een slechte Philosophie, als die kennis met deze wetenschap niet opgeciert word. Een Philosooph mag zich op die Almacht beroepen / om 'er sijn kortel begrijp mede te breidelen: ja hy moet het doen/ zoo hy niet toomloos ten verderve / en te schande wil. Wy moeten altoos denken, zegt den roem der hedendaagsche Philosophen, dat God oneindig is, en wy zeer eindig: Ende dat 'er niet alleen in sijn wesen, maar ook in sijn werken dingen zijn, die wy niet begrijpen konnen. Wanneerwe dan in de nature zodanige dingen *in het een* ontdekken; 't staat vry / en is noodig hier te bedenken/ dat op gelijke dingen een gelijkformig / of 't zelfde oordeel valt; en het dienvolgende ook *in 't andere* plaats. Vind ik / dat God de gedachten en wille van de ziele doet werken op een lichaam: Begrijp ik / dat het onmogelijk is / buyten Gods Almacht en scheppend bevel; ook in de onderhoudinge: En verneem ik/ dat 'er buiten, of ook in den mensch dingen voorvallen / die ik tot het lichaam, enkele hoogte, lengte, en breedte,

 met

met hare bewegingen niet en kan t'huis brengen; ja die ik een zoo bepaalt vermogen / als dat van de ziele van een mensch niet toe-duiden kan: En die ik de oneindige wijsheid en mogentheid niet onmiddelijk en lijnrecht mag toe-schrijven: zoo staat het my vry / tot zoo hoogen bereik van Gods Almacht / en ondoorgrondelijk Beleid op te stijgen / en my daar op te beroepen; dat zulks van het enkel lichamelijke niet voortkomende buiten den mensch; en boven 't Bereik van 's menschen ziele zijnde in den mensch; het noodzakelijk van een geest, tot hooger vermogen geschikt/ herkomstig moet zijn: Wel niet zonder het Opperbeleid des Scheppers; en door enkele of in-klevende macht van de geschape geest, die doch niets is: maar echter niet zoo/ dat het des Scheppers werk kan of mag geheeten worden; maar de daad van een verdorve/ en boos schepsel: Doch zoo niet / dat het zich zonder hem het minste roeren en bewegen kan: min noch meer / als het te beschouwen is / en erkent moet worden/ in eenige van de sondige werken van den mensch.

§ 7. Ik bid u doch/ breng my anders te recht het gene ons van de Heidensche God-spraken van Apollo, en van de Sibyllen aan geteekent is: Niet van die Sibyllen, die al te Euangelisch en Historisch zijn / dan datse niet door eenig Naam-Christen, na Christi komste verdicht zouden zijn/ en daar-in na-gebootst den stijl der oude Sibyllen: Maar van die/ welker stilswijgen, zoo wel als de verstomming van Apollo, my immers zoo zeer een bewijs van het Wesen, als van de Werken, en immers zoo zeer van de Werken, als van het wesen van sulke geschape en verdorve geesten, op de lichamen en zielen der menschen is. Stilswijgen/ waar toe sy door God in den vleesche geopenbaart bedwongen zijn; tot bewijs / ook voor de Heidenen tastelijk / dat de Heere wat nieuws gewrocht had, en in staat was/ om een nieuwen Hemel, en een nieuwe aarde te formeren. Immers zult gy my die Orakelen niet ontkennen. Gy en zult my / achte ik / het merkelijk op-houden der zelve niet tegenspreken. Weet gy my het een en het ander; den roem / en de beschaming van opgeworpe Godheden / buyten den Heere t'huys te brengen/ zonder de bewerking van een meer als menschelike geest; en zonder het bedwang van een schepsel buyten den mensch; ik zal zeggen/ dat gy my een grooten Apollo zijt. Die achte ik / dat het wel getroffen hebben/ welke oordeelen dat zulke Godsspraken, 't zy uit spelonken, 't zy uit beelden, 't zy van doode, 't zy als uit ymands buik herkomstig; somtijds wel door spitsvinnig bedrog van menschen, maar ook dikmaal door toe-doen van een anderen geest voort-gekomen zijn; want of schoon de wicchelaars wel sommige voorzeggingen verzonnen hebben; daar zijn 'er nochtans veele geweest/ die een enkel mensche vernuft niet uyt vinden kon.

§ 8. *Aristoteles*, die geen geesten geloofde/ immers 'er niet van gewaagt/ duid'de die raadselen toe / aan een droeve geest van melancholie: *Plutarchus* en andere / aan een aardse damp, door de zon op-getrokken / en in een wel daar toe getempert lichaam ontfangen / de ziele aan 't werk helpende: *Demosthenes* aan menschelijk bedrog. Maar *Porphyrius*, hoe grooten vyand hy is geweest/ van

den

den God Israëls, en sijne waare Propheten, heeft moeten belijden/ dat 'er meer als menschelijke wetenschap zich dikmaal in alle die dingen geopenbaart heeft.

§ 9. 't Geene dat 'er geweest is, dat is nu, en zal 'er zijn, zegt den Prediker; daar en is niet niews onder de zonne. (a) Gy meynt/ myn Heer! dat gy uwe stelling uit de gronden van Descartes hebt/ en opmaken kond. Die de Aristotelische en Peripatetische Philosophie lieven/ meinen 't ook/ en willen daarom de Philosophie van een Christen vergiftiger stellen/ als die van een Heiden. Maar zie nu beide/ wie gy zijt/ dat het gevoelen/ door de Betooverde Weereld, in de Weereld verspreid/ nader aan de gronden van Aristoteles, als aan die van Cartesius komt. En wonder is het/ dat gy hier niet liever met Porphyrius hebt willen gevoelen: als dat gy hem tot een richtsnoer in de verklaringe van den Propheet Daniel genomen hebt.

§ 10. Op dat ik nu niet meer aan en dringe op de zaken/ by de Orakelen vermeld/ en door de regte Sybillen voortgebragt/ immers haar door de Heydensche Schryvers en Poëten toe-geschreven; laat ons eens zien/ wat ons de Wyse van het geven harer Godsspraken leeren kan. Het eerste begin van die van Delphos word toegewezen aan een damp, die uit zeker hol voortquam/ en een wonder geraas onder een naderende geite-kudde verwekte. Den Herder in verwondering toe-treedende/ en door den damp getroffen/ raakte aan het waarzeggen. Dat hol wierd bezet met een ronde tafel op een dryestapelde voet: waar op de Prophetesse, een Maagd/ in der tijd niet minder als van vijftig jaar/ nederzittende de antwoorden ontfing/ en gaf. Die 'er quamen om bericht te halen/ hadden geen antwoord te wachten/ voor en aleer dat haar offer, terwijl den dienst geschiedde van onder op aan het trillen en schudden raakte: ende 't en was niet genoeg/ dat het hooft zich bewoog; alle de leden moesten zich roeren. Zelve wierdse met ongewone bewegingen/ als woedende vervukt; ende als eene die door raserny verdoert word/ geslingert; tot bewijs/ datse den Geest, die haar vaardig maakte/ om antwoorden te geven/ ontfangen had. Ja den dorpel, en 't bystaande geboomte wierd geschud/ wanneer men ten Godsspraake naderde.

§ 11. Men plag onder de Heidenen ook ontdekkingen te doen door het lot en verborge dingen openbaar te maken. Daar van bediende zich Haman, om den dag tot het ombrengen der Joden/ na sijne verwachtinge gelukkig te bepalen. (a) Maar waar ontrent het beleid van den Opper-Rechter betoont heeft/ hoe hy machtig is/ alle zulke dingen/ als 't hem behaagt/ tot beschaminge van de handdadige/ en de mede-plichtige te doen uitvallen. Anderen uitslag had de Wicchelarye van Nebucadnezar, in het bezien van lever en ingewanden: (b) waar door dien Koning aangezet wierd/ om niet Rabba Ammons, maar Jerusalem in Juda te belegeren. Anderzins wierd

(a) C. 1: 9. 3: 15. (b) Esth. 3: 7. 9: 23. (c) Ezech. 21: 21.

wierd 't verricht met taarlingen; 't zy dat men op zekere getalen zag; 't zy datse in 't water geworpen / d'een boven quam / en d'ander gezonken bleef; 't zy ook / dat d'een smolt / en d'ander syn gedaante behield. Andere verrichten 't met stukges hout van een vruchtbaren tak / op een witten doek door een geworpen; met zekere opgesnede teekentges / en driemaal opgeraapt; ende na 't beduid der teekentges uytgelegt. Diergelijk is noch onder ons die vervloekte wijse / om op het draayen van een sleutel, yets gestolen of vermist of anderzints te ontdekken. Of het te doen / met eenige papiertges in het water geworpen / en door eenige grimmassen tot het oogmerk gericht.

§ 12. Ik wil nu op die bevende, en woedende bewegingen daar de Godspraken, *in* diese gaven; *in* de plaatsen daarse gegeven wierden; en *in* de offeranden op welke sy wierden verleent / maar een weinig blyven staan. In de redeloose schepselen / en die van het leven berooft waren / wat schijn / datse natuerlyk zijn geweest? en in de redelyke scepsselen zijn 't ook geen bewegingen geweest / die of enkel lichamelyk waren / of van den band tusschen ziele en lichaam voort quamen. Het zijn ook altijd gehouden geweest voor bewysen en werkingen der Geesten, die gemengelt met de bedriegeryen der Menschen / hare personagie zoo speelden. Waar by gevoegt / dat die bewegingen by occasie van een damp uit de aarde hun herkomst hadden / en dat niet altijd / maar op zekere tijd / en door gebeden / offerdiensten / etc. daar toe uitgelokt zijnde / en de menschen vaardig makende / om van toekomstige en andere verborge dingen te spreken: ik meine / dat het buiten twijfel stelt / werkingen van Geesten buiten God, en Zielen van Menschen / en dat niet van goede, maar van quade Geesten.

§ 13. En daar de uitwerkingen zijn / die aan geen andere oorzaken bescheidelyk konnen toegeschreven worden / zonder alle oude en niewe Schryvers en Schriften geloof te weigeren / die de selve aan Geesten, en der Heidenen genaamde Goden toe-schryven; noch aan geen enkele natuerlyke oorzaken / of louter mensche bedrog konnen toe geduid worden; zonder Gods woord te meesteren / en zich tot een Richter van de Wet te stellen / die zulke gevallen aan booze / en onreine Geesten toeschrijft: zoo is het te vergeefs in geschil te trekken / of Geesten, die nooit met lichamen vereent zijn geweest / op lichamen werken konnen: ende 't en kan niet minder als dwaasheid geacht worden / de ontkennende partye te kiesen; om dat men de wyse hoe die werkingen zich toedragen / niet en kan begrypen.

§ 14. Gaan we van het Heidendom, en der zelver leuge-teekenen, in de plaats van Gods teekenen gestelt / over tot de wonderen der leugenen, die de H. Schrifture vermeld: het eerste van alle zal ons hier voor alle verstrekken. Want zoo gy / myn Heer! uit de borst derft spreken / gelyk gy hier / en in andere stukken niet en derft doen / en een bewijs van uw verlege zaak geeft; en indien gy niet al te onbeschaamt de H. Historie wilt loochenen; gy kond 'er niet uit; daar heeft een Geest, daar heeft een gevalle Geest, die voor af tot een

een goede bode Gods geschikt was / op een lichaam gewrocht. Het doet niet tot de zaak dat gy tot uw 19 Hooftstuk zegt / dat de verleidinge der eerste menschen door den Duivel beswaarlyk te verstaan is. Want wie zegt / dat men 't behoeft te verstaan? wie / dat het behoorde licht verstaan te konnen worden? Van de diepten des Satans verstaatmen genoeg / als men weet / dats'er zijn; genoeg / datmen yets daar voor ontdekt / en dat het nergens anders t'huis gebragt kan worden. Men behoeft niet achter de gordijn te gaan / om te sien hoe 't 'er toegaat. Zoo ik in een Tooneelspel van Poppen of menschen niet en zie / of ken / en doorgronde alle de toebereidselen / alle die omstandigheden / en manieren hoe zich die vaardige trekken / waar door alles bewogen word / en tot het spel bereid / toe dragen: zal ik dan / of ontkennen dat ik voor myne oogen zie? of voor vast houden / dat die Poppen en Beelden het uit haar zelven doen? § 2. Erkentge / dat d'eerste verleidinge des Duivels werk is. § 3. Dat 'er van de Slange in dat werk vermeld word. Gy beknibbelt dat § 4. van dat het manneke of het wyfke, een van beide / aan dit feit moeten schuldig zijn. § 5. Dat 'er wel listiger dier is als de Slange. § 6. Dat 'er moest staan / dat de Slange listiger was dan den Mensch, als die bequaam zow wesen om den Mensch te bedriegen. Gy bedilt § 7 het beleid der Slange, om met listige omleidingen van schijnredenen de zielen te misleiden / of den Duivel moest het lichaam van dat Beest ingenomen, en 'er door gewrocht hebben; dat u hier onnodig schijnt / en *daar* (*a*) onmogelyk geoordelt word. Gy spot te opentlyk met die keuse / waarom 'er niet liever het lichaam van een Exter, of Aap, of Papegaay genomen is / § 8. En in dien den Duivel die verkiesinge gedaan / en door de Slange gesproken heeft, zoo dryft gy § 9. Dat den Duivel eerder en meerder wonderwerk gedaan heeft als God. En § 10. met meerder geestigheid. Gy styft u zelven § 11. in dese uwe tegenspraak te billyken / met dat God zelfs niet en zegt, dat den Duivel door de Slange sprak. Gy wilt / dat de Heere tot den Duivel sprak § 12. En dat tegen de Slange geen vloek is uitgesproken § 13/ 14/ 15. Datse geen stof en eet § 16. Dat 'er ook geen meer vyandschap is / tusschen Slang en Mensch, als tusschen andere verscheurende Dieren, en den Mensch, § 17. Ja dat 'er by vele volkeren zoo een vriendschap met de Slange is, dat sijse Godsdienstige eere bewysen, § 18 Het besluit is / dat den Duivel door de Slange te verstaan is, § 19, 20. Maar § 20, wijst gy de straffe ook van den Duivel af, want hy gaat niet op sijnen buik. Doch dit zegt gy / om zoo veel te meer te bevestigen / dat alles wat van de Slange gesproken, en tot de Slange gezegt is, verbloemder wyze te verstaan is. En § 22 steld gy weer / dat niets van dit verhaal eigentlyk moet worden verstaan; noch van de Slange, noch alleen van den Duivel; noch van beide of t'samen, of nu van d'een, en dan van d'ander in het byzonder. Dat noemtge § 23 alles uit de grond ophalen, en zegt datge daar door nu zoo gerust niet en zyt / als voor heen, doe gy het na-

(*a*) § 10.

na de letter op de Slange, en verbeeldender wyse op den Duivel paste. En wild dat het alles verbloemder wyze moet verstaan worden / dat is / datmen yets anders versta, als de woorden in den eersten opzicht mede brengen. Doch na het bewijs, en de maniere hoe / wiltge ons noch laten wachten, dewyle 't in de volgende verhandeling (oogschynelyk verstaat gy daar door het derde Deel) te vinden is. Zelfs en geeft gy § 24 geen opening / of den Duivel dese verleidinge gewrocht heeft door raad, of quaad exempel, of op wat andere wyze. Al en past, zegt gy / het werk den Slangen niet; nochtans die yets wil schilderen, brengt 'er zulke streken en coleuren toe als het zinnebeeld vereischt. En voor de rest zegtge / nu niet meer te gelooven, dat den Duivel door de Slange gesproken heeft: maar gy wacht u wel voorzichtig / doch met weinig trouwe en openhertigheid / te zeggen watge glooft van het spreken des Duivels, en of den Duivel ook tot de Vrouwe gesproken heeft.

§ 15. Ik zegge rond uit / myn Heer! dat ik nooit zoo een schryven zag: en houde my verzekert / dat als gy zelve op den toon der woorden / en op de boeg van de redenen let / dat gy u onmachtig vinden zoud / om te begrypen / watge zeggen / of watge bevestigen wilt. Ik sommeer ook een yegelyk Leser / dat hy my een duidelyke stellinge t'saam smede / uit het bewerp / dat ik getrouwelyk van uw 19 Cap. gemaakt hebbe. 't Is Duivels, en geen Slange werk (*a*) ook niet des Duivels, door de Slange, om dat het na uw oordeel beter door een Exter, Papegaay, of Aap was geschied: en ook dat was onnodig en onmogelyk. (*b*) 't Is Gods werk. (*c*) Op de Slange past den vloek niet. (*d*) Den Duivel moet door de Slange verstaan worden. (*e*) Hoewel den Duivel ook niet op sijnen buik gaat. (*f*) maar dat het alles van den Duivel verbloemder wyse te verstaan is / en dat stelt gy tegen yets van de Slange, of van den Duivel eigentlyk te verstaan, noch van beide t'samen, noch nu van d'een en dan van d'ander. (*g*) Ook stelt gy die verbloemde wyse tegen het na de letter op de Slange, en verbeeldender wyse op den Duivel te duiden. (*h*) Ondertusschen blyft onder het afbreken het bouwen achter wege; en watm'er van zeggen zal / raakt t'zoek. Onzeker blyft men / of de verleidinge Duivels raad, of quaad exempel of yet anders toe te schryven is. (*i*) Onzeker ook / of gy de tale der Slange voor des Duivels tale houd / dan of 'er gantsch niet gesproken is / van all' dat de Slange toegeduid word; en daar van Eva zeide: de Slange heeft my bedrogen! (*k*)

§ 16. Is dat leeren? is dat onderwysen? zal men zoo maar los maken / zonder te hegten? ontkennen / zonder te stellen? en dat men stelt onzeker laten / om 'er te konnen uitspringen / datmen dat niet gestelt heeft? zalmen ook dat gene dat men stelt / zonder opening en zonder bewijs bloot laten staan? En dat in zoo ernstige / in zoo wichtige zake! Wat is anders het regte

(*a*) § 2, 3, 4, 5, 6 (*b*) § 7, 8, 9, 10, 11. (*c*) § 12.
(*d*) § 12, 13, 14, 16, 17, 18. (*e*) § 19, 20. (*f*) § 21. (*g*) § 22.
(*h*) § 23. (*i*) § 24. (*k*) *Gen.* 3: 13.

te middel om de zaak zelve te grabbel te werpen? Hoe kan men/ zoo 'er yets zekers upt-te-nemen is/ yets anders upt zoo een opstel besluyten/ als dat gy u zelven schaamt te zeggen/ het gene gy in den boesem voed? Gy en zijt noch in geen staet geweest; gy hebt u noch niet genoegsaem voorzien en gewapent gevonden/ met bedeksselen der schande omse een streek of coleur te geven/ datse dragelijk mogt schijnen; waarom gy den Leser noch laet wachten; en wijst/niet na een ander Cap. in dit deel, maer in de verhandeling van een ander deel; datge oogschijnelijk hebt op gehouden/ om eerst te zien/ hoe het met deze twee eerste Deelen afloopen zou.

§ 17. 't Is aenmerkelijck dat 'er van dese verleydinge der Vrouwe door de slange, eenige voetstappen/ en blijkelijke kenteekenen gevonden worden/ in de Schriften en Godt-dienst der Heidenen. Den alleroudsten Wichelaer sy *Ophion*, van *Ophis*, dat in 't grieks een slange beteekent; Die van ouds ook veel gebruykt zijn in het stuk van waerzeggen. Daer van daen de *Ophiomanteia* herkomstigh is; zoo veel als slange-wichelarye. Ook heeft men de scherm God der waerzeggerye onder de gedaente van een slange, en met den naam van *Python* gedient. Welk woort een kennelijke gelijkheyt heeft/ met het hebreeusch woord *Pethen*, een slange of adder: gelijk *Ophion* ook zeer gelijkt na *Obion*, of *Obbion*, van het woord *ôbh*, dat een waerseggenden Geest in 't hebreeus/ en afkomstig is van het Egyptische *Obion*, dat nu noch een slange beduid. Pherecides noemde den Oversten der weerspannige Geesten, *Ophioneus*, als of men zeyde/ slangenaar. Ook houd men 't 'er voor dat geen dier aen de beswerringen zoo vebonden is onderworpen te wesen/ als de slangen. En als men onder de Gods-dienstige plechtigheden der oude Grieken, 't woord *Eva* zoo veel by haer als Eua riep/ wierd 'er met een een slang vertoont. Daer van maekt Grotius, (*a*) in sijn Schriften dese aenmerkinge: Maimonides teekent aen, dat by de Indianen, t' sijnen tijde, bekent was de Historie van Adam, Eva, den boom en de slange: gelijk ook by die van Pegu en andere.

§ 18. Dit dachten wy dienstig gewaecht/ ter occasie dat gy § 18. besluit dat 'er by vele volkeren vriendschap geoefent word met de slangen, door dien syse zelfs wel met Gods-dienstige bedryven eere aendoen. en dat doet gy/ om daer door buiten geloof te helpen/ dat de slange eenig aenpart heeft gehad/ in die verleidinge; noch eenige betrekkinge tot het uytgesproke Slotvonnis van vyanschap tusschen de slange, en de vrouwe. Voorwaer/ myn Heer! een slechte redenering! want daer word geen andere betrekking van die vyanschap op de slange gevordert/ als dat den mensch de slangen geduyrig aenmerken zoude/ als een gedenk teecken van d'oorsprong sijner ellende; niet zonder errinnering van de beloofde verlossinge: om zoo veel te meer sich af-te-houden van alle bygeloovige achtinge/ en handelingen omtrent die dieren; en by zonder van alle listige bedriegeryen/ en kronkel vormingen van redenen en daden/ welker boosheyt men gewoon is door slangen, en adderen gebroedsel uyt-te-drucken. En by wat volk heeft het gene gy vriendschap met de

(*a*) *de ver. Rel. Christ. l.* 1 *p.* 44. *annot p.* 66.

slangen noemt / plaets / als hy die geen deel hebben aen het zaed der Vrouwe, noch aen de beloofde vyandschap, door dat zaed te verwerven? God bedreigt de slange die vyandschap niet / als tusschen hem en het Vrouwe zaed: blyvende daer mede vast / dat'er vriendschap zou blyven / tusschen de slange, en de rest der menschen, die het slange-zaed zyn. Kort om / daar uit te willen bewysen / dat die betrekkinge / zoo verre wy 't gezegt hebben / of gelijk gy zeggen wilt / geen betrekking en is van de vyandschap op de slange, om dat 'er sommige menschen in naewe vriendschap mẽ schijnen te leven; is zoo een bewys reden / dat men even zoo krachtig zou konnen besluiten / dat de bedreigde vyandschap op den Duivel niet en hecht / om dat'er zoo vele / zoo verschepde / en zoo groote Duyvel-dienaars, of Dienaars van booze Geesten zijn / en geweest zyn / in de Weereld. Zoo los zijn uwe redekavelingen / myn Heer; zoo zonder zout uwe woorden: zoo weinig grond en waerheyt by de deselve / ook wanneerse het oog met een schoonen schijn verrukken. Wat kan 'er dan in die vriendschap van sommige volckeren met de slangen, voor kracht steken / om de slange alle aenpart te benemen / datse geen werk tuig des Satans zou zijn geweest / in de eerste verleydinge? Ik wou veel eer / daer uyt / en uyt zoo menichvuldige gedenk-teekenen van die listige omleydinge door de slange, onder de Heydenen / van ouds af / besluiten / met andere / dat het een bewys is / dat den Duyvel immers de slange gebruikt heeft / tot een werk tuyg / om sijn booshepd te beter te bedekken: dat hy in alle die dingen *sijnen zegeprael* over den mensch als *vereewigt* heeft. *Vereewigt* sijn werk van konst grepen met de Slangen aen te rechten / en'er toekomstige dingen uit te voor zeggen: *Vereewigt* met de menschen tot haer ongehoorde smaed / te doen hoogachten / ja tot een Prophetische wetenschap bequaem te oordeelen / dat dier, waer door haer de elende gesmeed is; en onder een Slange-gedaente dien loosen en boosen Geest, die 'er den roerdink van is. Waer aen ook te toetsen is / hoe groot de dwaesheyt in Israël is geweest / datse met de kopere Slange zelfs afgoderye gepleeght hebben.

§ 19. Hoe seer ik echter dat begrijpen mag / hoe een mensch / volk / een Weereld daar toe komen kan / om zoo zeer sijn eige schande op te-schuimen; en gebragt worden / om sijn eygen drek en verderf in 't aengezicht geworpen / voor eere en behoud te rekenen: zoo en kan ik doch niet begrijpen / hoe gy daer toe komen kont / om tot dese Periode te komen / en te zeggen: al en past het werk de Slangen niet; nochtans, die yets wil schilderen, brengt 'er zulke streken, en coleuren toe, als het zinnebeeld vereischt. Is hier niet: passen niet passen? vereischt worden, en niet vereischt worden! Kan 'er iets vereischt worden / dat'er niet en past? wat zinnebeeld kan streek of coleur vereischen / die 'er niet op en past? een schilder / die sijn konst niet beter toont / zal men zeggen / datse niet verstaet: sijn werk een brod-werk: hy wil mẽ / en hy kan niet. Zult ge den Schepper by zoo een Schilder vergelijken? En dat is een streek in het werk / dat gy u verluid en beroemt / 13 of wie weet hoe veel

meer

meer jaren aen gearbeydt hebben? als woorden t' saem-te-hoopen / die alles om verre werpen / en tegen haer zelven aenstooten; en dat in zoo ernstige zaek / en van zoo algemeinen aenbelangh; arbeid is / die zoo veel jaren vereischt: was 't beter daer van af gebleven.

§ 20. Ja ik geloof / dat gy wel veel jaren hebt werk gehad / om te konnen komen / tot het niet meer gelooven van een waarheid; en het plots om verre stooten van dezelve; die gy zelfs over 20 jaren, in uw boek over den Catechismus geleert hebt. (*a*) Daar is wat aan vast; 't gemoed lijd geen geweldig wringen; veel streelen brengt een slaapzucht aan; veel wrijven word 'er vereischt / eer 'er een vereeltheid komt; veel tornen moeten 'er gewaagt / veel omleidingen / streken / coleuren moeten 'er verzonnen / en te werk gestelt worden; eermen zich verstijven kan / tegen een erkende waarheid; en zich inbeelden die gevonden te hebben / als mense verloren heeft.

§ 21. Hebt gyse niet verloren / Broeder! als gy u zelven zoo in 't naauw bind / dat gy gedrongen word / een taal te voeren / die nergens na gelijkt? Een Schilder geeft aan 't zinne-beeld streeken en coleuren, die 't vereischt, en sy en passen 'er niet! Ende God is zoo een Schilder, in de beschrijvinge / die hy door Moses heeft laten doen / van de verleidinge der Vrouwe! Is 't mogelijk? zoo verydeltmen zich / alsmen wijs wil wesen / boven het gene men hoort, wijs te zijn! voeltge niet de dreigende verlatinge Gods / om datge niet en beeft voor sijn Woord, maar wilt wijs zijn / boven het gene geschreven is?

§ 22. Noch eens / op datmen 't u doe gevoelen / zoo veel in menschen vermogen is. Des Duivels werk word onder dat van een Slange vertoont, en zoo moest de Slang door 't gantsche verhaal te voorschijn komen. (*b*) Dat is het zinne-beeld. De *Slange*, en dat 'er van verhaalt word / het beeld, den Duivel, en sijn werk de verbeelde zaak. Het *Zinnebeeld* vereischt nu / dat het Beeld past op de verbeelde zaak, en dat de verbeelde zaak vloeit uit het Beeld. Maar hier past het Beeld niet, op de verbeelde zaak, na uw zeggen; noch de verbeelde zaak op het Beeld. Het werk des Duivels kon dan zoo niet / als gy wilt / verbloemder wijze worden uitgedrukt door de Slange. Want hoe? de Slange heeft niet gesproken, beweert gy in 't breede: den Duivel ook niet door de Slange, meint gy te bevestigen. ja den Duivel kan zelfs niet spreken, dat 'et het oor van Eva getroffen zou hebben; is de grondstelling van uw gantsche werk. Daar dan geen spraak is noch van Duivel, noch van Slange; en daar 'er by beide geen spraak wezen kan / na uw voorgeven: Daar zalmen evenwel van een spraak lesen; van een spraak der Slange; en men zal het moeten verstaan / als of het den Duivel gedaan had. Hoe kan het in gezonde hersenen vallen? Hoe kan dat een zinnebeeld geheeten worden / daar geen gelijkheid is van het gene gezegt word; met het beeld, noch met het verbeelde? zoo een zinnebeeld zult gy my nergens toonen. Ik laat dan noch staan / dat het

(*a*) § 7. (*b*) § 24.

het gelijk gy zegt / op de Slange niet en past / dat op de buik te gaan een straffe wesen zou: dienvolgende ook niet / datse boven alle gedierte des velds vervloekt zou zijn: (*a*) noch datse stof eet: (*b*) noch datse arglistiger is als alle gedierte: en zoose 't al was / dat het niet helpen zou / om den mensch te bedriegen; 't en ware sy ook listiger was als den mensch, die nochtans (zelfs na den val noch) list genoeg heeft, om slangen te vangen. (*c*) En ondertusschen denkt gy niet/ dat menschen ook noch bequaam zijn / om aapen, exters, en papegayen te vangen. Behalven dat / zoo en past ook / na uw zeggen / op de slange niet *de vyandschap* met den mensch. Maar op den Duivel past noch al niet, *op den buik te gaan*; om dat hy geen buik heeft, ende nooit en ging; (*d*) zegt gy/ ende men sal met het gedierte der aarde geen raad weten; (*e*) hoe hy daar-in gevloekt is, boven het vee, en boven al 't gedierte des velds? En zoo 'er al booze menschen, of booze Engelen door verstaan wierden, zoo vindg'er noch swarigheid in, dat'er dan al voor den val, en buiten Duivels raad, of Engelen, noch al andere booze Engelen, of ook booze menschen zouden moeten geweest zijn. (*f*)

§ 22. Ik word moede van uwe gezochte en noodelooze swarigheden/verder aan-te-teekenen / die gy / van buiten / uit de openbaringen noch by-brengt; en nergens toe dienen / als om u zelven en den lezer het spoor bijster te maken. En wy konnense te beter over-stappen / om datse eigentlijk hier tot de zaak niet en doen. Want wy moeten alleen besluiten dat de dingen die in het verhaal van Moses voorkomen, op dat zinnebeeld niet en passen, en daarom de streken, en de coleuren daar genomen, by het zinnebeeld niet vereischt worden. En zie dat nu tastelijk uit de opgenome voorstellen / van dingen / die op 't een en het ander niet en passen, gelijk gyse zelfs op-geeft: het een en past niet op de slang, het ander niet op den Duivel, en 't geheele werk daar 't op aan komt / namelijk/ het spreeken tot de vrouwe/noch op slang noch op duivel: (na uw zeggen/ en grond-dwaling.) Ik bid u/ hoe kontge daar een zinnebeeld uit-smeden? Een wonderlijk zinnebeeld! de reden past noch op het beeld, noch op het gene daar door verbeeld zou worden; en dan past'er een deel niet op het beeld, en een ander deel niet op de verbeelde zaak; kont gy daar een zinnebeeld uit vormen/ zoo als uwe redenen leggen/ zoo moet gy andere denkbeelden aan all' de Wereld bezorgen / gelijk gyse u zelven formeert. En alles zo veel te meer/ om dat we boven al getoont hebben / dat uw redeneren op zoo een trant gaat/ datm'er uit zou mogen besluiten/ dat de vyandschap tusschen duivel en mensch bedreigt / zeer vermindert moet zijn / om dat 'er waarlijk zoo veel duiveldienaars gebonden worden; en 'er na uwe stellingen noch veel meer zouden zijn.

§ 23. Maer ik wil u de oogen oopenen/zoo gyse geopent wilt hebben/Broeder! Gy vermengt zinnebeelden en allegorische verklaringen onder een/als of het woorden waren van even ruime beteekenissen. Dat misleid u/zoo gy 't niet en

(*a*) § 12. (*b*) § 16. (*c*) § 5, 6, 7. (*d*) § 21. (*e*) § *ibid.* (*f*) *ibid.*

en weet / en zoo gy 't weet / bedriegt gy de weereld; Zinnebeelden en allegorien zijn beide oneigentlijke spreekwysen: maar zinnebeelden hebben een gelykheid tusschen het beeld of teeken, en de verbeelde of beteekende zaak: daar mogen dan in het verhaal op rekening van het beeld omstandicheden voorkomen / of gelijk gy zegt / streken en coleuren aan gegeven worden, die 't beeld vereischt, en die tot de betekende zaak niet overgebragt moeten worden: in de grond van de zaak moet evenwel gelykheid zijn / en overeenkomste ten principale. Doch de allegorien zijn zulke oneigentlyke spreekwysen, daar-in zoo een gelijkheid niet vereischt en word: maar daar niets op malkander eigentlyk past / gelijk gy u hier de zaak verbeeld.

§ 24. 't Is een misgreep / Broeder! die u beter te vergeven is / om dat gy 't alleen niet en zyt: hoewelse groot genoeg is; hier begaat gyse / om uwe stellingen op te hullen / en te blanketten; op dat men het vuil en leelyk niet en zie: maar andere begaanse / om andere verdacht te maken / de Prophetie verachtelyk te stellen / en den geest uit te blussen. Hoewel gy u daar niet bij van houd; maar met haar om strijd arbeid / en zeer vermaakt / met de Prophetische verklaringen der Broederen, in hare bestendigste grond (want van losse en ongezoute toepassingen spreke ik niet) te bespotten, en op het smadelijkste aan de weereld voor te stellen. Maar in u is het weer minder te vergeven / om dat gy de zinbeeldige of typische en voorbeeldige verklaringen uit de Prophetien verbannen wilt hebben; en dat gy zelfs allegorien, dat is / noch veel oneigentlyker spreekwyzen, die nergens in na de zaak gelijkenen, na uwe eige zeggen / smeed en inboert daar 't u lust / tot in de Historische verhalen incluis.

§ 25. Gy bragt u zelven die zwarigheid wel te binnen: maar vergenoegde u / met te zeggen: de Schrift zelve komt ons hier genoeg te baat. (*a*) Ik wenschte zeer wel / dat gy een een exempel had bygebragt: ik ben verzekert / dat gy uwe eige schande / tot schaamrood wordens toe zoud hebben geopenbaart; want gy zult my geen zulke spreekwyzen / noch in Verhalen / noch in Prophetien aantoonen / daar zoo heel yets anders verstaan moet worden / als 'er verhaalt of voorzegt word / dat het een na 't ander nergens in gelykenen zow: gelijk gy hier de zaak zoo zeer nergens in na malkander gelykenende voorstelt; dat als 'er reden gegeven word, dat de Slange voor den Duivel gestelt word / om datse listiger was, dan all' het gedierte des velds; daar van kan gezegt worden / gelijk gy verst doen / dat vele gedierten de Slang daar in te boven gaan: (*b*) gelyk men van het beloeren van Menschen wel in andere beesten, maar minst in de Slangen weet: (*c*) waarom gy een Aap, Exter of Pagegaay tot dit werk gekosen zoud hebben, indien 't u te doen was geweest: (*d*) (zonder te denken op 't gene wy straks zeiden / dat die dieren ook door menschen beloert en gevangen konnen worden.) Dienvolgende / dat ook daar in het beeld en de verbeelde zake na malkander niet gelijken. Zulke

(*a*) § 23. (*b*) § 5. (*c*) § 7. (*d*) § 8.

spreekwijsen zult gy / zeg ik / nergens in Gods Woord vinden. En daarom kond gy niet beter / om de slag voor dese reis te ontgaan / als te zeggen / het bewijs moet noch een weinig wachten. (*a*)

§ 26. Nergens sult gyse vinden als in de stout-beuselige en onbeschaamt-verdraayende Joodsche herssenen, en andere allegoristen. En noch zalmen doorgaans vinden / datse ten minsten eenige gelykheid voorwenden zullen in hare allegorien, tusschen de zaken / die eerst op het geluid der woorden voorkomen / en de verklaringe der zelve; of de zaken / die 'er door verstaan worden. 't En zy datse tot d'alleroneygentlykste spreekwysen, en zoo tot d'allerongerymste slag van allegorien vervallen; waar doorse zelfs *het tegendeel* wel van het gene door de woorden *beteekent* word, *verstaan*, te kenne geven, en verklaren: gelyk ons de taalkundige van dit woord spreken. Wiltge van dese allegorien, uit allerley soort staaltges zien? Als sy van den Reuse Cyclops spreken / verstaanse 'er door den toorn, door de sweeren in de Openbaringe, (*b*) smerte die in 't herte ontbrand, door den Behemoth, een groot vierboetig beest / dat rust op duizend bergen / en op yeder dag op duizend bergen weid: die alle nacht weer nieuw gras voortbrengen. Door de blinde en kreupele, daar de Jebusiten spots-wijse van spraken tot David, (*c*) verstaan sy zekere verdichte beelden op de muren der Stad / die noch zien / noch wandelen konnen. Soo besluitense uit den mantel van Samuels spook, dat de dode met hare klederen opstaan zullen. Soo verstaan sy door het kemels-hayre kleed van Johannes den Doper, syn Ampt / waar door hy ten deele de onreyne Heidenen, en ten deele de reine Joden Gode geheyligt heeft. En hare grond is / dat een kemel een dier is, dat ten deele rein, ten deele onrein was. Soo veranderen sy den naam van de Syrophænicische Vrouwe, die haar van haar Vaderland gegeven word / in een naam die de dodelykheid van hare zonden te kenne gaf; als of *Phœnische* soo veel was / als een *Phonische*, dat is / dodende zonde. Soo zouden de zes waterkruiken te Cana de zes eewen beteekenen / dat 'er geen Propheet en was geweest: ende de 2 a 3 maten, diese hielden, de H. Dry-eenheid. Zoo haalden sy uit het woord Adam in de Griekse uitdrukkingen / het Oosten uit d'eerste a / het Westen uit de d / het Noorden uit de tweede a / en het Zuiden uit de m. Door Iohannes den Doper verstaan sy het Prophetische woord: door syn hooft Christus: door syn onthalsinge, het bevatten van het Prophetische woord buiten Christus. Door Herodes verstaan sy het basterd-volk der Joden: door syne Vrouwe, de bedriegelyke en dertele eere: door hare dansende Dochter, de valsche wetenschap, die haar noch verleid.

§ 27. Maar 't is der beuselingen genoeg! Vraagtge waarom dat ik die ydelheden vermelde? 't Is *eerst*, om u te leeren zien / wat voor verklaringe gy ons verschaft / over de eerste verleidinge; geen zinbeeldige, gelyk gy voorgeeft; geen allegorische van de beste en lijdelykste slag: maar die naast aan de

(*a*) § 23. (*b*) C. 16: 2. (*c*) 2 Sam. 5: 6.

de onzinnigheid komt / en niets in zich heeft / dat na de saak gelykt: als nu genoeg getoont is / uit de swier van uw eige opstel. Onlydelyke allegorie of zinwendinge, zo 'er eenige is; en dat 'er onder de opgetelde geen onlijdelijker is; Want die van Herodes verstrikkinge door sijn vrouwe; van Johannes des Doopers hayren kleed, en van sijne onthoofdinge *allegorische* of zinkeerende verklaringen maken / erkennen echter / dat 'er een Herodes is geweest / omtrent welke zich de zaak toegedragen heeft / als de Historie vermeld: sy houden 't 'er voor / dat Johannes den Doper zulk een kleed gehad heeft / en dat hy onthalst is. Maar gy ontkent de Historie / gy ontkent dat 'er een Slang in 't werk te pas gekomen is: gy ontkent dat de Slange gesproken heeft: gy ontkent dat den Duivel door de Slange gesproken heeft: gy schijnt te ontkennen / dat 'er op d'een of d'andere wyze gesproken is: en zoo 'er waarlijk had moeten gesproken worden / dat dan een Exter, of Aap, of Papegaay daar bequamer toe was geweest als een Slange; en om de listigheid des Duivels te verbeelden. Ik bid u / waar wil dit heen? en daar in ontziet gy u niet te zeggen / dat de Schrift u genoeg te baat komt! doch raadsaamst hebt gy gedacht / ons na het bewijs noch wat te laten wachten. Ten *tweede*, ik hebbe my verledigt om wat van dien ydelen drek der onlydelykste allegorien op te baggeren / om u en andere te doen zien / hoe liefdeloos en vride tegen de waarheid, sy / en gy / de Prophetische Verklaringen der Broederen bespot, als of sy 'er allegorien van maakten / niet op de dragelykste wyse, gelyk de zinne- en- voorbeelden daar ook toe behooren; maar op de ondragelykste maniere, en die gelijk is aan die voorbeelden van rasernye boven vermeld. Byzonder op dat die gene doch eenmaal te rugge denken zouden / die niet duysterlyk te kenne geven / dat 'er een onderling concert legt / om op die voet tegen de Broederen de trompet te steken; dat noemende niet alleen met den geblankétten naam / van te waken tegen alle hedensdaagse aanstotelyke Kerkberoerende niewicheden, en vremde leeringen; maar ook / gelyk sy het gelieven te noemen / ongegronde en allegorische verklaringen van Schriftuur plaatsen &c. 't Zijn dingen / op dat ik my niet een woord tot u wende Leser! wie gy zijt! die ons met zoodanige uitdrukkingen ten deele; ten deele ook in zoodanigen zin in substantie voorkomen / in twee Brieven, d'een van de Kerkenraad van Middelburg, daar in simboliserende en t'saam-stemmende met de Classis van Walcheren, gedagteekent den 22 Marty 1692. en onderschreven door Johannes Bollaart Syned. P. T. Scriba: en d'andere voor den Kerkenraad van Utrecht, met aanzettinge des Classis, geschreven den 7 Maart, ouden stijl, 1692. en geauthentizeert door Nicolaus Haring, Syned. P. T. Præses, en H. Wits, Syned. P. T. Scriba.

§ 28. Wy en zijn, mogen wy met Petrus zeggen / geen konstig verdichte fabelen, noch listige zinduaapinge nagevolgt, als wy u bekent gemaakt hebben de kracht, en tockomste onses Heeren Jesu, uit het Prophetische woord. Dat is al te vast, al te kostelyk / al te stralende / dan dat het verklaringen

zou lijden / of men met den taarling speelde / die men wenden en keeren kan; na 't ons wispelturig hersenvat / dat in veelvuldige dwaasheid als een deure op sijn kerre omdraait, goed vinden kan. Paulus noemt dat (*a*) een bedriegerye *Kubeia* (zoo veel als een taarling spel) van Menschen: en daarzeer mee over-een-komt / dat men na den stijl der Scholen noemt Quod libetische questien: dat is / geschil stukken die men voor- en tegenspreken wil / verweren of bestryden. Welke konst overbrengende tot wichtige zaken: ense te willen beproeven aan vaste waarheden: het maakt het snoodste bedrog / dat de zonne ooit zag. Wat heeft het zand met een rotse, het kaf met het koorn, het goud met hooy, stroo, en stoppelen te doen: wat het licht met de duisternisse? Daar legt een wankelbaar fondament in den zin der Prophetische Schriften: maar een yegelyk zie hoe hy daar op boud: op dat niet, of sijn werk verbrand, en hy nauwlijks behouden worde, doch als door vyer; of hy met sijn werk teffens vertere en verloren ga. *'t Prophetische woord* moet in ons worden een licht, schynende in duistere plaatsen, tot dat den dag aanbreke, en de morgensterre opga in onse herten. En wie daar en tegen / met eigenzinnige vonden / donkerheden over het zelve stropen / en smaad zaaven wil / met zulke verklaringen / die de rechtmatige censuren der Kerkvergaderingen tegen haar verwekken; wy zijn der zoodanige zoo zeer vyand / als yemand. Maar indien ook Kerkvergaderingen door een concert hare banden vast leggen willen / om licht, duisternisse; goud, schuim, of kaf te noemen; en een rots tot een zandgrond te maken / de Heere zal het zien!

§29. Maar tot u / myn Heer! want wy hebben noch niet gedaan / om onderzoek te doen / en een teeken te stellen by het geraamt, dat gy opgesteld hebt van de Historie der eerste verleidinge, op dat het *in* het dal der Doodengravers begraven worde. (*b*)

§30. Een van Satans konstige grepen / om de waarheid t' zoek te maken / is swaricheden op swaricheden te maken; ende gelijk men zegt / knoopen in biesen te soeken. Wat zoeken van zwarigheid is dat? zoo den Duivel, om de verleidinge der Vrouwe vervloekt is boven alle gedierte des velds, dat het dan wel sou schynen, dat door het gedierte des velds verbloemder wyse zouden moeten verstaan worden booze Menschen of booze Geesten; en wel andere die'er voor den val al zouden moeten geweest zijn? En als het al nut zou konnen doen / zoo swarigheid op swarigheid te maken / het kan niet als ten hoogste schadelyk zijn / geen van alle op te lossen. Gy brengt den Lezer in een grondeloze modder, in een poel en diepte daar in hy niet staan en kan: en gy kreunt het u niet eens / of hy dryft, dan of hy zinkt. Gy maakt dat hem de vloed dreigt te overstroomen / en met *Pilatus* te zeggen / wat is waarheid? of met *Gallio*, ik moey'er my niet mê. Neemt gy 't noch in bedenkinge / dat 'er voor den val van Adam en Eva (of meint gy ook voor den val des Duivels met sijne Engelen?) Menschen, ja booze Menschen zyn geweest? zoo niet /

(*a*) *Eph.* 4: 14. (*b*) *Ezec.* 39: 14, 15.

niet/ en dat gy Adam en Eva voor de eerste Menschen houd: waarom dan die swaricheid gemaakt? men maakt geen swaricheid uit een reden/ over een zaak, die men vast stelt/ dat geen wesen heeft; want dan stelt men vast/ datse dien zin niet hebben kan/ die een onwaarheid/ en yets dat tegen de openbaringe Gods is/ zou inbrengen: en men schiktse dan tot zoo een zin/ die met de zekere waarheid/ en openbaringe Gods over-een komt. Maar nu/ geen wonder/ dat gy u zoo gerust niet meer en vind in het gene gy over 20 jaren zelfs aan andere geleert hebt: gy hebt u uit de vastigheid in een draay kolk geworpen; van een rots in een wel grond; uit de drift des Heiligen Geestes in een dwarrelwind van verydelingen. Gy wilt niet hebben/ dat het waarheid zy/ 't gene gy 'er voor gehouden hebt/ en inderdaad waarheid is; wat rust zout gy dan hebben? zegtge: nu ben ik gerust, en is uwe nieuwe vond u een rotsteen? Weet/dat 'er wijser als gy/ gemeint hebben/ wegen des levens te betreden/ en dat 't einde daar van paden des doods zijn geweest, uwe ruste moest geen andere zijn/ als dat gy den moeden rust gaaft. En dat doet gy niet. In het tegendeel/ gy vermoeit 'er veele. O! *dat gy noch onse Broeder woud zijn*, zuigende de borsten der waarheid, die onzer aller moeder is! Voor het woord van *Jesus*: die niet verandert en word als zoo een kindeke, en zeer begeerig is na die redelyke, en onvervalschte melk, en kan ingaan in het Koningrijke Gods.

§ 31. Neem de zaek eenvoudig op: den Duivel is vervloekt boven alle het gedierte des Velds. Was 't hem niet beter nooit geschapen te zyn? een levendige hond is beter, dan een doode Leew. Ik zeg noch meer een dooden hond, een leveloose vloo is beter, als een verdoemt mensch: beter als zoo een Engel, gelijk den Duyvel. En ongetwijfelt/ dat sijn mensche moord van den beginne hem het oordeel noch verswaert heeft. Hoe? het gantsche Schepsel is de ydelheyt onderworpen, om de zonde van den mensch: zoo is alles om sijnent wille gevloekt: zoo all' het gedierte des Velds. Een beest te zijn was een geringheyt beneden den mensch/ voor de zonde. Wat jammerlijken staet is de stand des Duyvels boven die! maer de zonde heeft een jammerlijken staet over alle Dieren des Velds gebragt; sy moeten gevangen en gegeten worden van de menschen/ in hare zonden; en haer noch allesins ten dienste staen in hare ongeregeltheden/ maer noch is 't beter dat/ en onwillig. (*a*) te moeten dragen: beter gedood en gegeten te worden/ als met de ketenen der Duisternisse, om moedwillige boosheden/ gebonden en bewaert te worden tot het oordeel des grooten daegs! ende dese bevatting komt over een met de eenvoudigheyt die in Christo is? en met de gemeene spraek kunde onder alle menschen: daer de toevoer die gy maekt/ tot uwe verklaringe/ door uwe menigvuldige swaricheden (vreese daer geen vreese en is) nergens beter na gelijkt/ als na de kronkel vrongen van de langwemelende Slange, om te bedriegen/ en te verleiden/ gelijk Eva door arglistigheyt verleyd is.

C Wiltge

(*a*) *Rom.* 8: 20.

§ 32. Wilt gy 'er nader proeven van sien? schoon het niet noodig en is / hier door het gedierte des Velds de booze menschen te verstaen / gelijk uyt de voorgestelde opening uytvoerig genoeg te zien is; zoo nochtans kan ik niet verduwen / dat Israëls Leeraer zal zeggen / dat de styl der Schriften is, door het gedierte, nooit anders als beesten te verstaen. (*a*) Want voor eerst / zyn niet dieren der aerde in de plaets gestelt van menschen, wanneer se de Heere zonde maekte / en voor de zonde, tot zond-en-schuld offeren? word den Godsdienst des Niewe Testaments doorgaens niet met spreekwysen van den Offerdienst des Oude Testaments uytgedrukt? hoorde gy den Geest niet spreeken van varren, of kalveren der lippen? is 't niet Iesu offer / zyn 't niet de geloovige die haer zelven Offeren; (*b*) daer van men met waerheydt zeggen kan / dat 'er Offeranden der gerechtigheyt (*c*) zyn? zyn dat niet de varren, die men Offeren zal en moet / als de Heere de muren Jerusalems zal op-bouwen? zyn Stieren of het runder vee, en den Leew geen dieren des Velds? maer die zyn onder de zinspelige vertoogen der Cherubinen, of der vier dieren, die den Heere en den Lamme, met een niew Lied, lofzingen / dat hy se met sijn bloed gekoft heeft / uyt alle geslachten &c. (*d*) Wat word 'er anders als menschen verstaen / wanneer 'er belooft word / dat den Os, de Leew, den Beer, &c. t' samen weiden, en nederleggen zullen? en dat de geloovige den jongen Leew en den Draeck zullen vertreden? het zinnebeeld der Cherubinen brengt ons noch te binnen / dat het met de Dieren des Velds even een is / als met de Vogelen des Hemels; welke ook voor natien en volkeren genomen worden / die de Koningen en volkeren verteren / welke de Heere ten toorn geschikt heeft. Zoo word het gevogelte des Hemels geroepen tot een slachtinge, die de Heere haer bereyd heeft. (*e*) En in het vertoog van den uytslag van Gogs en Magogs Kryg, worden de Vogelen des Hemels en de Dieren des Velds t' saem gepaert (*f*) hebt gy noit gelezen / dat de Vogelen des Hemels woonden op den omgevallen stam; ende dat alle Dieren des Velds waren op de takken van Assur, op welkers takskens sy te voorē plachten te nestelen; en te telen onder sijne scheuten? of zyn dat daer ook al Beesten? is dat daer de stijl der Schrift? de Geest zegt zelve / dat het waren alle groote Volkeren. (*g*) Als Pharao genaemt word dien Zeedraek: is hy dan een beest, een onvernuftigh Schepsel? waren 't ook beesten, als hy elders van twee grooten Arenden spreekt? hy verklaert het nochtans zelfs van Nebucadnezar, en van Pharao? (*h*) waren 't beesten, als de Heere tot de Vorsten Israëls laet zeggen / wat was uwe Moeder? en dat hy met een laet antwoorden: een Leewinne, onder de Leewen nederleggende: en dat sy hare welpen opbragt in het midden der jonge Leewen? (*i*) die jonge Leewen, uyt hare welpen, die d'een met haken gebragt

(*a*) § 5. (*b*) 2 *Cor.* 5: 21. *Rom.* 8: 3. *Lev.* 6: 6, 17, 25, 26, 30, 7: 2, 5, 37. (*c*) *Hos.* 14: 3. *Heb.* 13: 13. *Ps.* 51: 21. (*d*) *Rom.* 12: 1. (*e*) *Deut.* 33. *Ps.* 4: -51: 21. (*f*) *Ap.* 4: 7. -5: 9. (*g*) *Es.* 11: 7, 65. 25. *Hos.* 2: 18. (*h*) *Ps.* 91: 13. (*i*) *Apoc.* 19.

bragt wierd na Egypten, dat is/ gebonden te Ribla, in 't Land van Hamath, en d' andere/ tot den Koning van Babel; zijn 't ook beesten geweest? (*a*) Of schort het u aen het woord gedierte des Velds, dat dat daer niet gebonden word? 't is een t' saem hooping van verscheyde Schepselen/ die tot het gedierte des Velds behooren/ is dat niet genoeg? ja wy hebben in de optellinge der Schrifture plaetsen 'er ook eenige/ die 't woord Dierendes Velds uytdrukkelijk hebben; (*b*) en wel het zelfde woord/ dat in het boek der Scheppinge, in onze voor handen zijnde Historie gebonden word. (*c*) En wederzijds staet 'er de spreekwijse *Chajat Hassadeh*. Ende gy en kont niet denken/ dat het woord *Chajat*, of *Chajah* in sijn aerdt strijdig zou wesen/ tegen een zinspelige bevatting voor menschen; of dat het woord *sadeh*, daer eenig hinder aen toebrengen zou. Want het eerste is zoo veel als of men het levendige zeij. En belangende het laetste/ hoe en word de Kerke niet uytdrukkelijk genoemt het Land des Heeren/ het akker werk Gods? (*d*) En wat is 'er gemeener/ als de Heydenen/ en de onbekeerde volkeren een Woestyne der volkeren (*f*) te noemen? kort om/ niet gemeener in de H. Schrifture door Dieren des Velds, *geen beesten* te verstaen/ *maer menschen*: zoo datse zelfs wel tot zinspeelige beschouwinge van de Kerke, en ware geloovige genomen worden: waer vange noch een merkwaerdige plaets hebt/ als den Psalmist ons voorzingt: uwen hoop woonde daer in, namelyk in uwe erveniſſe. (*e*) en dat geschied met het zelfde woord *Chajah*: en is soo veel/ als of 'er stond/ uw gedierte woonde daer in. En wat wonder? de eerste Letter-kunde telt de menschen ook onder de Dieren; en onderscheydse alleen maer als redelyke, van de onredelijke. En wat isser gemeender in Gods Woord/ als de menschen die Gods Geest niet en hebben, te noemen/ beesten? zelfs Asaph beschuldigt zich zelven/ als hij niet na de regel-mate des Heyligdoms redeneerde: ik was een groot beest voor uw aengezichte! (*f*) Willen we/ om ook na den mensche te spreken/ eens hooren/ wat onse kant-teekenaars zeggen/ op den bove geroerden Psalm, en het woord *Chajah*? sy zeggen: ofte/ *gedierte*. Het *Hebreeusch* woord betekent eigentlyk *levendig*, ende voorts *gedierte*; inzonderheid, *Wild gedierte*, als zynde zeer levendig. Maer word ook wyders genomen voor een hoop, troupe, leger, ofte gezelschap van menschen; zoo quade, als goede gelyk hier. En beids in een Vers: (*g*) Het wild Gedierte. en uwen hoop, *anders* Gods tortel-duyve geheeten; beyde uytgedrukt met het woord *Chajah*) wy gebruyken ook in onze tale zulke maniere van spreken, *arme dieren*; dat *arme dier*! van verlege menschen. Wat stoutmondigheyt is het dan/ myn Heer! te zeggen/ dat de Schriften door het woord gedierte nooit anders verstaen als beesten? wat is 't Broeder! dat u zoo verre vervoert? 't gelijkt veel na een/ die over gegeven word in een on-opmerkenden zin, om onbedachtelijk

(*a*) *Ezech*: 3, 4, 5. 9. 2 *Reg*: 23. 33. 2. *Chr*: 36. 6. (*b*) 39. 17. (*c*) *Gen*: 3. 1.
(*d*) 1 *Cor*: 3: 9. (*e*) *Ezec*: 20. 35. (*f*) *Ps*: 68. 11.
(*g*) *Ps*: 73 22. 74. 19.

telijk te zeggen / wat maar voor den mond komt. Zoo tegen den stijl der Schriften, zoo tegen alle gemeene bevattingen der Schriften / zoo tegen alle aangenome spraakkunde, zoo tegen den aart der tale aan-te-gaan: wat naam kan men 't geven? Verberg u liever in 't stof / als datge ooit zoo stijve tale zoud voeren / of yets hards meer uit uwen mond laten gaan. (*a*) 't Zou langer tot niet worden / met de H:Schrifture, als men u zoo liet geworden? Men kan niet swijgen / als 't 'er zoo gaat. De steenen zouden eer spreken, indien wy swegen.

§ 33. En wat is het meer als beuselen / swarigheid te maken / om dat 'er maar van een slang gesproken word; daar 'er nochtans mannekens en wijfkens zijn; en onzeker welk van die beide? Zeker! dat kinderen / diemen met plak en roede te keer gaat / zulke uitvluchten zochten / men zouse na verdiensten straffen! past het een man / een man van verstand / een man in een ernstige zaak / een man over de woorden en het beleid Gods / zoo te vitten / en te mugge-siften? Laat het een mannetge, laat het een wijfge zijn geweest / wat doet dat tot de zaak? Is 'er een byzondere vloek over dat gedierte gekomen; laat het maar een afschuwelijke gedachtenis van dit schadelijk bedrog wesen / dat ons te binne moet komen / als men een slange ziet; of hoort noemen / boven alle dier des velds; het manneke is in het wijfke, en het wijfke in het manneke gevloekt: Wie zal hier het Souverain beleid en welbehagen Gods beknibbelen? Hy / die gewilt heeft / dat het heele schepsel, schoon *niet gewillig* de ydelheid, en zoo den vloek is onderworpen geworden / om des menschen zonde wille; (*b*) schoon het niet het minste aandeel daar aan heeft gehad; heeft die de vryheid niet / om *een soort*, die 'er zoo veel mede plichtigheid in heeft gehad / *in beide sijne sexen* te vloeken, schoon 'er d'een maar handadig aan is geweest? Al was 't / dat gy u met een donder wist te bekleeden; zo zoud gy nochtans niet derven / immers zonder schade niet konnen zeggen / tot den Heere / waarom doet gy alzoo? En noch zoo veel te meer is het dwaasheid / zulk een ontsikkeling te gebruiken / indien men stellen mogt / dat den vloek niet bysonder de slange, maar den Duivel *zinspeelig* getroffen heeft. Want *immers dan* is het evenveel / of het een manneke, dan of het een wijfke is geweest.

§ 34. Maar als 't all' gezegt moet wesen / hoe is 't / is 'er door de slange gesprooken, of niet? Of / is 'er gesproken, als of de slange sprak? of is 'er geheel niet gesproken, van het geen 'er gezegt word / dat de slang gesproken heeft? Hier kronkelt gy u in zoo veel bogten / datmen u verloren heeft / als men u meint gevonden te hebben; recht als die een ander herte in den boesem verbergen / en een ander op de tonge hebben; maar 't en is niet zoo als het den oprechten betaamt, die de Heere lief heeft. Als gy vraagt / wie 'er dan sprak? zoo antwoord gy / (*c*) die zelfde, die van God op sijn spreken, met het uitspreken van het vonnis is aangesproken. Dat zou den Duivel zijn; maar hy u staat vast / dat die niet spreken kan; alzoo weinig als hy door de slange kan

(*a*) 1 *Sam*: 2: 3. *Ps*: 75: 6. (*b*) *Rom*: 8: 20. (*c*) § 12.

kan spreken. En om het zoo veel te wangeloobiger te maken / zoo brengt gy by / dat de Heere tot de slange sprak: en met het ander woord smijt gy dat weer om verre / zeggende: Maar hoe sprak God self tot een stom beest, dat geen spraak verstaat? te meer / om dat gy zegt / dat de uitgesproke straffe op de slange niet en past. wat dan? daar is gesproken, en daar is niet gesproken; 't is geen sprecken geweest / noch van de slange noch door de slange. Onse woorden moeten zijn ja, ja, neen neen. niet ja en neen. (*a*) dat is uit den boozen. (*b*) byzonder / daar het hier is een menschen neen, tegen een ja Gods. En zoo 't deze ongerijmtheid niet en is / die gy begaat: zoo moet ik zeggen / dat gy een tale spreekt / die niet verstaanbaar is: Hoewelse noch duister genoeg is / als men u aan die onbetamelijkheid moet schuldig keuren.

§ 35. Evenwel / gy erkent dat den Duivel Eva verleid heeft: maar of het is geschied door Raad, of door quaad exempel, of op eenige andere wijse: daar in ontgaat gy ons weer uit het gezichte; niet dat den Duivel tale gevoert heeft / of zelve; of door de slange: dat staat by u vast; zoo dan niet dat hy in twijffel getrokken / dubbelzinnig gemaakt / geloochent of verdraaypt heeft de woorden Gods: en dat is de wijze, dat zijn de wegen / die Moses verhaalt / dat in 't werk gestelt zijn. Wat raad verbeeld gy u nu anders? dezelfde? en dat door bewerkinge van de zinnen, en afleidinge van de gedachten van Eva van het rechte spoor? of heeft Eva uit haar zelven slinkse overleggingen / en neigingen tot ongehoorsaamheid gekregen; en heeft den Duivel die occasie waargenomen; en heeft hy haar daar-in aangezet met persuasiven / en beweegredenen? Zoo ja / zeg my eens uit uw gronden: Hoe heeft hy dat gedaan? door tale, gy zult zeggen neen: door bederf der zinnen? 't zal het zelfde zijn. Hoe dan? ontwikkel u / als een man. Wy zullen 't eens wat breeder opperen. Vragenwe Gods Woord in eenvoudigheid; zoo is de eerste oppering van den Duivel voort-gekomen: En dat door middel van de verhaalde spraak, met beweeg-redenen opgeciert. Die raad ontkent gy. Als gy dan anderzins raad in bedenkinge neemt; het moet door inboezemingen in de ziele gekomen zijn; op de wijze, als 't verhaalt word / dat 'et door spraak geschied is. Maar dat derft gy noch niet vast-stellen. Ook niet / dat het door quaad exempel zou geschied zijn. en datge van wat andere wijse dat het geschied zou zijn / zoud konnen vertoog doen; meine ik niet / dat gy machtig zoud zijn uit te drukken; dat is my maar voorwenden / yets te willen zeggen; zonder nochtans yets te zeggen / of yets te weten.

§ 36. Maar en zegt gy selfs niet met all' / niet de keur vry te stel en / of men het door raad, of door quaad exempel verkiesen zal / geschied te zijn of niet. Want na uwe grondstellingen is het beide even onmogelijk / als door spraak. Niet door raad. want een geest kan by u op geen lichaam werken; zoo dan niet op de gedachten van den mensch sijn ziele, die door geschape oorzaken van buiten niet gewoon zijn gaande gemaakt te worden / als door middel van de licha-

(*a*) 2 *Cor:* 1: 19. (*b*) *Matt:* 5: 37.

lichamelijke bewegingen / door de ziele daar den naauwen band aan het lichaam / aangebonden is. Gy mogt zeggen / dat de ziele van Eva daar noch zoo niet aangewent was. 't Is waar: zoo raakte gy'er uit. Maar gy kont zo ver niet komen. Want een geschape geest by u ook niet werken kan op een andere geschapen geest, of'er mede spreken sonder behulp van lid of lichaam.(a) En dat heeft den Duivel niet gehad. Want al had hy de Slange gehad / gy zegt / dat hy zich daar van niet zou hebben konnen bedienen. Zoo dan den Duivel noch door middel van het lichaam van Eva heeft konnen werken/noch-te ook onmiddelijk op de ziele van Eva: Hoe zou sich dat raadgeven hebben toegedragen? 't is dan maar wind / en rook verkoft / datge hier van raad in bedenkinge geeft. En even zoo is het ook / datge van quaad exempel zegt. Want den Duivel kan het haar niet hebben gezegt / om dat gy het buiten sijn vermogen stelt. Eva kan het van haar zelven niet geweten hebben / want sy heeft het niet konnen zien. Hebben 't de Engelen, of heeft het God haar gezegt; 't zy de zaak verhalende / 't zy het oordeel over den Duivel verkondigende? van alles mogewe zeggen / en met meer recht / als gy dikmaal doet / en blijkt ons niets in Gods Woord. En was het alzoo; de Engelen konnen 't Eva zoo weinig / na uw oordeel / gezegt hebben; als den Duivel tegen haar gesproken. Is 't een blijkelijke donder van Gods oordeel, die God gegeven heeft / tegen dat verwaande / en afvallige schepsel: Hoe heeft dat een eerste zaad van alle verlokkinge konnen planten in den mensch? En heeft God dien afval maar eenvoudig aan Eva verhaalt: Hoe is het'er zoo met afval in-gekomen? Immers Gods heeft niets gedaan / tegens het gene Jacobus zegt / dat die niemand versoekt, gelijk hy ook niet en kan verzocht worden, ten quade. Ende dewijle doe noch geen plaats had / het gen'er by-gevoegt word / dat als yemand word verzocht, hy van sijne eige begeerlijkheid afgetrokken en verlokt word; door dien die begeerlijkheid, die aftrekken en verlokken kon / en daarom quaad was / in haar noch niet gevonden wierd: zoo volgt van zelfs / of dat het maar woorden zijn / als gy doorgaans zegt / dat den Duivel tegenwoordig noch den mensch gezegt word te verleiden, te ziften, etc. om dat hy de eerste stichter is van het quaad; en hy het vyer eerst gestookt heeft: en dat de heele zaak van de eerste verleidinge by u niet swaar te verstaan, maar ongeloovelijk is / en geloochent word. Of 't zy den Duivel het door raad, of door quaad exempel gedaan heeft; zoo worden uwe grondstellingen om verre geworpen / dat een geest, die aan geen lichaam gebonden is / niet zou konnen werken op een lichaam; of op een andere geest; 't zy door of zonder tussche-komen van een lichaam. En zoo besluiten wy met goede reden / dat hier zoo een ongelijke, en daarom dwase verbloeming van reden niet te pas komt: maar dat de eerste verleidinge zich zoo toe-gedragen heeft / gelijk de H. Historie verhaalt; en en den Duivel de Vrouwe met zulke bedriegelijke redenen / door de slange, is aangekomen / als daar aangeteekent staat.

Van

(a) c. 21. § 2.

§ 37. Van de mogelijkheid / of onmogelijkheid valt ons dan hier niet te overleggen. Te meer: Wy hebben 't door openbaringe; daar tegens staat ons niet te rede twisten: als men de zaak op 't naauwst nemen wil; want dat is tegen God antwoorden; met den Allerhoogsten twisten. Het is zich aanmatigen om een raadsman der oneindige Majesteit te zijn / als men tegen sijne openbaringe ons vernuft wil stellen; sijne verborgentheden, en diepten daar mede peilen; en het gene men niet begrijpen kan / onmogelijk achten / en loochenen. Altijd moet by ons vast staan / dat by ons onmogelijk is, is by God mogelijk. En het komt hier te passe; om dat geen gezond verstand ooit gezegt heeft / dat den Duivel door eige vermogen / en zonder God / de slange sprekende gemaakt heeft; en hoe de Heere daar-in mede gewrocht heeft / is / met duizend andere dingen / onbegrijpelijk: en moet met een aanbiddende erkentenisse geroemt worden; als een Gode / en sijne Heiligheid, en souverainiteyt betamende grootheid. Voor de rest / hoe het niet min mogelijk is / nevens die betamelijkheid in God / ten aansien van dit voorval / dat een geest voor een tijd werkt op een ander geest, en schoon niet gebonden aan een lichaam / op een lichaam, als dat onze ziele werkt op ons lichaam; en wat aan die zake meer vast is / hebben wy / in onze eerste Missive, zoo ik verzekert ben / overvloedig genoeg aangetoont / 't was ons nu maar te doen / om de mogelijkheid daar van nader te doen besluiten / uit d'onmogelijkheid, dat de verleidinge onser eerste voor-ouders / zonder dat / niet alleen niet begrepen kan worden; maar ook / datse zonder dat niet bestaan kan: zelfs / hoe gyse ook neemt: of gy moet tot die vertwijfelheid komen / datge de heele zaak loochent. 't Welk ik meine volstrekkelijk / in alle leden / aan de conscientie openbaar gemaakt te hebben.

§ 38. Ondertusschen heeft het my grootelyks verwondert / dat gy gedrongen / en in 't naauw gebragt wordende / uw uitvlugt in den Kerkenraad van Amsteldam nu het voorlede jaar al-daar op genomen hebt / dat gy uw meininge omtrent de werkinge der Geesten, niet en hebt voorgesteld, als een vaste en onwedersprekelyke waarheid, maar als een problematyke quæstie; daar over het vry stond zoo voor als tegen te gevoelen / en te redeneren. Al te onnosel voorwaar! is dat een geschil van die nature behandelen / als men 'er zoo een gewicht aan toeschrijft / dat die u tegen spreken Manichæen zijn / en zoo men met u niet en spreekt / dat men dan niet en kan bewyzen, dat *Jehovah* God is; dat Jesus de Messias, en de Schrifture Gods woord is? is dat yets problematijk behandelen als men zegt / dat de tegenspraak van het gestelde met het Christen geloove niet bestaan kan? (a)

§ 39 Ook is het my met de uiterste verwondinge altijd voorgekomen / dat ik zulke zeldsame verwerringe in uwe denkbeelden bespeure / dat gy / erkennende / (b) dat de natuurlyke reden ons geen bewijs verschaft / dat 'er Engelen of Geesten zonder lichamen / 't zy goede / 't zy quade zijn; echter uit de reden,

(a) zie c. 34. § 2. (b) c. 6.

reden, in haar natuurlijk bereik / bestaat bepalinge te maken ontrent de mogelykheid en uitgestrektheid van hare werkinge. Immers het spreekt van zelfs / swijgt de natuurlyke reden, en geefse ons geen bericht of opening omtrent haar wesen; zoo moetse ook swijgen en zich stil houden / wanneer de Openbaringe ons yets van hare werkingen, schoon niet na de naauwste wyse / hoe die zich toedragen / bekent maakt.

§40. 't Is ook om verbaast te staan / hoe gy u van het gevoelen van den Heere Daillion bedient: Ik wil'er nu maar een proefje van geven / dat bij onder de grootste zeldsaamheden mag gestelt worden. Zoo veel ik sijn meninge bevat hebbe / zoo is 'er niet alleen niet meer als een booze Geest, die den naam van Duivel en Satan draagt / gelijk gy uwe meininge doorgaans uitdrukt; maar dat 'er geheel niet meer als een booze Geest is / onder wat naam datse ook zouden mogen voorkomen. Gy daar en-tegen wilt noch beter doen / als hy: gy en zegt het niet wel rondelyk: maar evenwel / indien gy 't daar mede in het herte eens zijt met Daillion, zoo zouden vele van uwe redenen niet konnen bestaan. Wy nemen dan uwe meninge zoo aan / dat gy vele booze en afvallige Geesten, of Engelen erkent / maar onder die niet meer als een, die den naam van Duivel of Satan draagt. Gy erkent veele gevalle Engelen, *Daillion* maar een; dien eenen, zegt hy / den Duivel en Satan te wesen: en gy / dat hy alleen die naam draagt / uit vele boze Geesten, en rebellige Engelen. Ende dat is ons voor tegenwoordig genoeg: en dat gy beide daar in van het gemeene gevoelen verscheelt / dat gy beide ontkent / dat die namen van Satan en Duivel, aan yemand anders / als aan eenen gegeven word: daar men in het gemeen wel onder de gevalle Engelen *eenen* erkent heeft als het Hooft, en den Veldoversten onder dat boos gebroed; maar datse ook alle / als van eenen aart / genaamt worden met die zelfde namen; immers datse zoo konnen / en mogen worden geheeten. En om dat in 't voorby gaan / uit uwe / en onze onderstellingen / daatse dezelfde zijn / en gy nevens ons meer gevalle Engelen erkent / met een woord te zeggen: (want Daillions eigenzinnige uitvindinge / diens gewichte hy echter zoo hoog niet wikt / als gy de uwe / en zullen wy tegenwoordig niet aanroeren) daar het mee Geesten zijn / zonder lichamen, denkende zelfstandigheden; Geesten / die gevallen zijn; die zoo wel Lasteraars zijn van God en van Menschen / daar in de kracht van het woord Duivel, lange eermen van u wist / geweten is te bestaan / als dien eenen; die ook zoo wel wederpartyders Gods en der Menschen zijn / 't gene het woord Satan beteekent / als die zelfde: zo is het zeker! een onnozele twist / die gy tegen uwe Broeders opheft / en in de weereld werpt / als of gy wat groots aan den dag bragt / dat gy die namen voor dien eenen wilt gehouden hebben. Onnosel! want die in alles gemeen zijn met dien eenen; die mogen ook die namen gegeven worden / die die gelijkheid met dien eenen uitdrukken: gelijk het woord Satan en Duivel is; want dat het woorden waren / die Opperhoofdigheid insloten; en zoo een

een merkteeken droegen van een Vorst of Overste, dat het minder gezelschap niet toe-en-quam / dan was 't noch jets: maar d'een is zoo wel een wederpartyder / en lasteraar, als d'ander. En daar is geen onderscheid altoos in het gebruik van die namen / als dat het woord *Satan* of *Satanas* in het Niewe Testament nooit anders als in het eenvoudig getal voorkomt / gelijk ook meest het woord Diabolos, Duivel: 't welk daar mede voldaan word / dat het des eenen Opperhoofdigheid boven d'andere uitdrukt. 't Gene ook wel licht de eenige en genoegsame reden is / waarom se den H. Geest zoo heeft gelieven te gebruiken. 't En zy men hier ook zegge / het gene gy elders / (*a*) hoewel 't 'er zoo niet te passe komt / aandringt / dat een genoemt / vele beteekent: Schrijver, zoo veel als Schryvers, &c. En van die zaak opzettelyk sprekende over het woord *Diabolos*, Duivel, zegt gy zelve: (*b*) het woord Duivel, als van eene gezegt, beteekent niet noodzakelyk een persoon; want gelyk de Canaaniter en Amorriter, (*c*) *ens*. een geheel volk of geslachte te kenne geeft, zoo kan 't hier ook wel zijn. Maar die namen / in de kracht van hare afdalinge en beteekenisse niet het minste uitdrukkende / dat yemand de hoogste of de eerste is; maar alleen haren lasterenden en wederpartijdigen aart / waar inse alle malkander gelijk zijn; de hoogste zoo wel als de laagste / en de minste zoo wel als de meeste: zoo spreekt het van zelfs / dat 't voor u zeer onnosel is / dat gy en andere van uwent wege / zoo veel roepen dat 'er maar eenen Duivel is. En het is ook zeer onvoorzichtig; zoo gy met Daillion niet en wilt gelijk staan / volgens het gene gy tot noch toe schijnt / en voorwend; want het is een gemeen vooroordeel / datmen tegen u / of ook / zoo andere meinen / met u opvat / dat gy niet meer als eenen bozen Geest, en gevallen Engel erkent.

§ 41. Maar dit was 't niet / waarom ik dit stuk aanhief. Wy zullen eenige eige woorden ter neder stellen / waar door wy ons zullen laten bepalen. Gy zegt: (*c*)

Hoe heeft 't den Duivel nu zoo drok, dat hy dus dikmaals, in zoo vele plaatsen, door de gantsche wereld spookt?

En wederom / (*d*) het gemeen gevoelen uitdrukkende / zegt / gy dat volgens 't zelve / den duivel van God zelve gebruikt word, om sijn eigen volk aan hem ten toon; en voor sijne vuist-slagen, de gantsche weereld door, op alle dagen, die God komen laat, gedurig bloot te stellen. Elders (*e*) zegt gy op de zelfde wijse / als of het gemeen gevoelen die booze geest stelde / over all', en, op het scherpst, by alle dingen te zijn: Datmen by-na alles wat 'er omgaat, aan het bestuer des boozen duivels over doet. (*e*) Datmen oordeelt / dat hy over-all' in 't werk is. &c. (*f*)

't Welk alles redenen zijn / die niet en voegen / als tegen Daillion; en tegen die met hem niet meer als eenen boozen geest, en afgevallen Engel erken-

(*a*) 2.*d*.*e*.30. § 8. (*b*) — *c*.16 § 3. (*c*) *Gen*:15:19,20,21. (*d*) *c*.31 § 5. (*e*) *c*.35 § 10. (*f*) — § 19. (*g*) — § 9. (*h*) *c*.31. § 1.

erkennen; en hem te gelijk / evenwel zoo veel werks toe-schrijven; anderzins/ yemand sijn gevoelen te beswaren / uit onderstellingen van een ander; en die hy zelfs tegenspreekt / en verfoeit: is niet wel; men mag noch kan het gemeen gevoelen niet beswaren / met gevolgen / die den Duivel over-all', de de heele weereld door, alles doen toe-schrijven: om dat het veel duivelen stelt / en d'een booze geest zoo wel een duivel, of den duivel noemt/ als den anderen. Zoo dat alle zulke redenen niet en raken het gemeene gevoelen/ daar gyse nochtans tegen op-stelt; gy die zelfs schijnt meer quade Engelen te erkennen; en daarom te wanvoegelijker. Maar sy loopen aan / tegen den by u zoo hoog-geachten Daillion; die rondelijk zegt / van sijnen eenen Duivel, dat hy zelve in persoon de zelfde is / die Jesus verzocht; die Job geplaagt, die Eva verleid heeft: dezelfde die de Apostelen wou ziften; die in Judas herte voer; die dat van Ananias vervulde; die tegen ons in 't gemeen lagen legt; die rondom ons gaat als een brieschende leeuw; die de heele weereld verleid; die sich tegen den hooge Priester Josua kantede; die met Michaël twistede; die den Vorst dezer weereld, de God dezer eeuwe, de Vorst van de kracht des luchts genaemt word; uit welkers macht de menschen getrokken worden; door het Euangelium: die, welke het geweld des doods had, en door Jesus overwonnen is. (*a*)

§ 42. Ja schoon hy de Dæmons door den Zaligmaker uitgeworpen/ oordeelt (*b*) verscheide sware ziekten geweest te zijn; zoo staat hy echter toe/ dat 'er dien eenen Duivel de hand in gehad heeft. Dit zijn sijn woorden: in het meeste gedeelte van dien heeft den Satan, als de hoofd-vyand van het menschelijk geslagt, ook door Gods toe-latinge sijn rol gespeelt; gelijk als hy deed, in de rampen, waar mede den H: *Job* zoo uittermaten bezocht wierd. God liet hem toe, het zijn de eige woorden van *Dailion*, om de uitwerkingen van sijn quaadwilligheid te mogen plegen; en dat byzonderlijk in een tijd, wanneer den Messias zich moest openbaren; op dat de heerlijkheid van Sijnen Soon te meer ruchtbaar zoude worden; en om datmen ook des te meer de vervullinge der Prophetien zoude erkennen. Zoo zeide de Heere van die Vrouwe, welkers ziekte waarlijk een natuurlijke oorzake had; dat den Satan haar 18 jaren lang gebonden had gehouden. (*c*) ——— Ik twijfele dan niet, voegt hy 'er by / of de *Satan* was den Autheur, van de verscheide tormenten, waar mede die gene, die zich zelven *Legio* noemde, aangedaan was; en dat hy, zich bedienende van de uitsporigheid der dwaasheid, die hy verwekt had, hem daar toe bragt, om mogelijk, als uit den naam van veele *Dæmones* te verzoeken, de vryheid om de swijnen te mogen gaan ontroeren. 't Welk den Satan toegestaan zijnde, zoo had den zelfden Satan de macht, om die beesten in zee te storten, ——— zoo wel, als eenen geest, om een leugen-geest te zijn in de mond van vier-honderd Propheten Baals. (*e*)

§ 43.

(*a*) *Omstand. bewijs p.* 22. (*b*) *ibid. p.* 34, 35. (*c*) *Luc:* 13: 16. (*d*) *Luc:* 8: 28. (*e*) *p.* 22.

§ 43. Alleen/ dat hy hem niet alles machtig, en over all' tegenwoordig kent; want zoo spreekt hy van de waarzeggende geesten, en de Orakelen der Heidenen: Het was dien Satan zelfs, die haar (*de dienstmaagd te Philippis*) (*a*) bezat; en die haar deed waarzeggen: gelijk als hy het was, die de Godsspraken verkoft, welke als voorzeggingen, of bove-natuurlijke verklaringen; en niet voor bedriegeryen of schalkheden wierden gehouden: waar toe de Priesters meermaal haar toevlucht namen: om dat den *Dæmon* altijd niet en wilde; of liever niet en konde antwoorden. Want gelijk 'er niet meer als een *Satan* is; zoo kan deselve altijd over all' niet wesen; noch zelfs ook niet antwoorden, daar hy is, op all' het gene, datmen hem zou willen vragen.

§ 44. Dus verre Daillion; dien ik niet en wil aan-toonen de strijdigheid van sijn gevoelen tegen sich zelven; dat hy maar eenen boozen geest stelt/ en nochtans hem toe-schrijft de orakelen der Heidenen; die buiten twijffel op verscheide plaatsen t'effens sprekende/ van geen eenen geest konden voortkomen; of hy moest op alle die plaatzen t'effens tegenwoordig konnen zijn. Ik sta daar niet op/ om dat ik my nu met hem niet en wil bezig houden.

§ 45. Maar dit wil ik maar aangeteekent hebben: zoo/ gy u door dezen man/ dien gy den roem geeft/ dat u veel licht, en in sommige gelegenheid d'eerste ontdekkinge gedaan heeft; niet en hebt konnen laten afleiden/ van zoo veele vreemde verdraayingen der H. Schrift; waar toe gy vervallen zijt/ in alle de zaken/ uit hem zoo eben aangeroert; met u rechtdraads zoo wel tegen hem, als tegen het gemeene gevoelen/ aan-te kanten: als/ met wat voor gedachten een uwer Voorstanders een extract uit Daillion heeft willen vertalen in onze tale/ en in druk uitgeven/ onder den tijtel van omstandig bewijs, dat de *Dæmons* . . . . geen quade geesten . . . . zijn: als ook datter maar een Duivel of Satanas is . . . . uit de Schriften van d'Heer Daillion. Want hy is het met u eens in eenen naam-dragenden Duivel? Gy niet met hem in eenen boozen Geest. En wat voordeel doet hy u/ daar gy de Orakelen, en alle die zaken boven/ uit hem/ opgetelt/ af-wend van den Duivel, die hy 'er rondelijk aan toe-wijst? Wat baat hy u/ om u te helpen in het bezeffen van een goeden Engel; (*b*) die *Paulus* uit de dienst-maagd te Philippis uit-dreef? Dat my boven alle vreemdigheid vreemd dunkt! Wat helpt hy u/ in d'onmogelijkheid/ dat geesten op lichamen werken? Wat/ wanneer gy loochent/ dat den Duivel de lagen-legger der geloovigen is? Wat/ wanneer gy den spotterigsten en prophanen Philopater zoo veel voet geeft/ om met alle geestelijke strijd in het gemoed zoo smadelijk te boerten? Als ik de gedachten noch eens laat gaan/ over het boven-uit getrokkene uit Daillion, en dat ik hem zie de plaats van Petrus, daar den Duivel als een brieſschenden Leeuw zoekt, wien hy zou mogen verslinden, volgens het gemeen gevoelen verklaren: (*c*) zoo kan ik niet na-laten/ om noch eens te vragen/ wat baat dat Daillion u geven kan/

(*a*) 1 *Reg*: 22: 6. 22. (*b*) *Act*: 19: 16. *p*. 36. (*c*) *c*. 23. § 18.

om over die plaats voet te geven aan Ericus Walten, om in sijn *pasquil* van d'aardige Duivelarye, (*a*) een stijl en persoon niet ongelijk aan het gene Philopater vertoont/ en in den boesem te dragen bewijst/ zoo heilloozen spotternye uit-te-werpen; als ofmen hem zoo grooten bast; zoo grooten drokheid; zoo wondere vaardigheid toe-schreef, om *dat*, en het *slepers-ampt* door de heele weereld waar-te-nemen? Echter/ het doet my noch goed/ dat gy zoo losbandig niet/ als wel Orchard, u vergrijpt/ om het gemeen gevoelen aan-te-wijzen/ dat het den Duivel goddelijke eigenschappen toe-schrijft: Hoewel gy u somtijds niet heel hebt konnen bedwingen/ van uit hem te ontleenen/ datmen grooter werken als God; en wonderlijker; boven all'/ eer, en meer wonderen en mirakelen toeschrijft aan den Duivel als Jesus, om zich den Messias te bewijsen/ gedaan heeft.

§ 46. Doch/ in een zaak/ daar-in gy het minst had behooren mis-te-tasten/ en daarse 't lichtst in te ontdekken is/ moet ik uwe misgreep aan-wijsen. Het woord Daimoon, zegt gy/ (*b*) en daimonia word in 't N. Test. wel 63 maal gevonden, en van d'overzetters altijd Duivelen vertaalt; behoudens eene plaats, (*c*) daar sy liever Goden hebben; om te zeggen, dat Paulus een verkondiger van *nieuwe Goden*, dan van *nieuwe Duivelen* was. Waar uit het schijnt; dat ik de Overzetters dus verre aan mijn zijde hebbe; die bewere I. B. § 5. dat de Heidenen hunne Goden voor geen Duivels houdende, ook den Duivel niet aanbidden. Dan wat hunne vertalinge belangt, sy waren genootzaakt daar sy 't woord daimonia over-all' even-eens door duivelen vertaalt hebben, schoon het zeer verscheidelijk te passe komt; hier ook zoo te doen. Want een eenige stem word door 62 maal te ruimelijk overstemt, om in 't minste te twijffelen, of dat niet de ware, en niet de eenigste zin is van een woord, dat zoo menigmaal, en op zoo menigerhande wijze in de Schrift te pas komt. Magmen een uit 63 plaatzen af-scheiden, om het anders te vertalen, dan 't op alle d'andere vertaalt wil zijn: zoo en zie ik geen zekerheid altoos, in het onderzoeken van den zin van eenig woord: de *Critici*, dat is letterkundige, zullen my dat toestaan, die geen byzonder belang in eenige overzettinge hebben.

§ 47. Hoe langer/ mijn Heer! is 't jok of ernst? Zullen ons de Critici Richters wesen in de bevattinge/ en vertalinge van Gods Woord? Ick heb'er wel groote gezien/ ook buiten Grotius, die zich de spreekwijsen van Gods Geest niet verstonden; en dien bevattingen in het H: Woord, gemeene mag ik zeggen/ vreemd en on-aannemelijk voorquamen. Welke des niet tegenstaande onwrikbare waarheden zijn. Om geen Critici, hoe-wel ikse zeer minne/ zoude ik gunstwinnens-halve/ van haar gezach heul en steun zoeken/ gelijk gy hier schijnt te doen. Doch dat is 't minst/ dat ik tegen dit uit-getrokkene uit uw boek hebbe.

§ 48. Ik en zal nu niet herhalen/ het gene ik in mijn eerste Missive hebbe aengeroert/ belangende de overzettinge van het woord *Daimoon*, &c. Als voor zoo

(*a*) *2d. p.* 39, 40. (*b*) *c.* 25. § 9. (*c*) *hand:* 17, 18.

zoo veel het den draad van de reden/ nu ik dit stuk opzettelijk en wijdlustig verhandelen wil/ zal vereischen.

§49. Dunkt het u/ myn Heer! dat de vertalinge van een woord/ dat dikmael in een boek voorkomt/ by omvraeg van stemmen moet gereguleert worden/ om het over all' zoo te vertalen/ als men het op de meeste plaetsen bevinden zal te behooren? daer mogten u wel gelegenheden voor komen/ die u het elendigste slecht hooft bewijsen zouden te zijn/ als gy dien regel woud houden. Al quam my een woord duysentmaal, ik laet dan staen 62maal voor/ in een zin/ die my/ uyt alle omstandicheden van alle de plaetsen/ voor quam de eenigste te zijn/ in welke het genomen/ en na welke het vertaelt moest worden; zoo en zou ik niet alleen my dat tot geen regel laten zijn/ om het ook zoo te vertalen/ en te verstaen/ in een eenige andere plaets: ook en mogt zich niemand daer door dwingen laten; wanneer de omstandicheden van die plaets daer tegen streden; en het niet wouden dulden. De omstandicheden van de reden moeten hier het richtsnoer wesen. Schoon men een woord vond in de H. Schrift, dat op die wijsen/ waer op het by alle Schrijvers buyten Gods Woord genomen word/ niet te pas quam; maer de omstandicheden van de plaetsen in Gods Woord vereischten een stemmelijk een zin en een overzettinge/ diens weerga by geen Schrijvers gevonden wierd: wat zoud gy doen? ik weet/ dat men alle Schrijvers zou over het hooft moeten zien/ en den draed van Gods leidinge opvolgen. En kont gij uw gemoed voldoen/ myn Heer! met te zeggen/ dat 'er geen zekerheyt altoos in het onderzoeken van de zin van eenig woord is; als men die weg op wil, schoon men uyt 63maal eens gedrongen wierd een woord anders te vertalen, als in alle de andere plaetsen?

§50. Zeer na is het zoo gestelt met het woord daimoon of daimonion. Waer van gij zegt/ dat 'et maer eens voor Goden vertaeld word (hoe welwe uw abuis daerin zullen aentoonen) daer het nochtans buiten Gods Woord zeer veel voor goden genomen word; en wel voor den opperften God: en ik zou wel denken/ nooit voor *Diaboloi*, of Duyvelen, daer het Gods Woord in schijnt te nemen; en wel/ het woord *Diabolos* genomen zijnde voor quade Engelen. Niet dat de Grieken het woord *Daimonia* of *Daimones* nooit zouden genomen hebben voor quade Geesten. Want dat hebben sy wel dikmaels gedaen: de goede/ *God*, en de quade *Dæmones* noemende; hoe wel sy de quade tot beter onderscheydinge *Cacodæmones* noemden. Maer dat sij het woord *Diabolos* zoo niet hebben genomen voor gelijk luydende met *Daimoon*. Dat hebben de H. Schrijvers des N. Testaments dat heeft Jesus eerst ingevoert; het woord *Satan*, *Diabolos* en *Daimoon* door malkander nemende; en zoo verklarende/ ten deele, wat de *Dæmones* der Heidenen zijn/ namelik/ zulke Geesten, welkers rechte oorsprong/ aert en recht sij niet en kenden; ten deele van wat herkomst den dienst van die *Dæmons* moet geacht worden/ die we/ eer gy/ of Daillion, of iemand zich daer omtrent zoo plechtelijk voorgedaen

heeft / wel hebben geweten / dat groot deels zijn geweest Geesten van verstorvene.

§ 51. En van wat oorsprong is doch dien dienst der Geesten, by de Heydenen / gelijk ook van alle afgoden dienst? van niemand / als die zich zoo vermetel-zot dorst aenstellen by den Zone Gods / dat hy vorderde / dat hy neervallende hem zou aanbidden. Heeft hij zich niet ontzien dat te opperen / daer het niet de minste ingang kon winnen: hoe veel te meer heeft hij het gedaen / daer het zoo voorgestelt / zoo op-gevolgt is? Achan zeyde eens: ik zag, ik kreeg lust, en ik nam. (*a*) Wat is 'er anders van de Heydenen te denken / die de Heere in hare wegen heeft laten wandelen / als / op de eerste voorstel: ik merkte, kreeg lust, en boog my neder? Heeft hij het zoo verre by vele weten te krijgen / dat sy hem onder den naem van een quade God, en wel onder de schrikkelykste gedaente Gods-dienstige eere hebben aengedaen: wat hebbenwe niet syne, en sijner booze Engelen of boden noeste bezigheid te erkennen; om alles de menschen in-te-boesemen / het gene maer afliepd van God / en het schepsel kan doen eeren nevens of boven den Schepper? Dit is niet alleen de algemeinste / maer ook de rechtzinnigste bevattinge; die men heeft en hebben kan / van den oorsprong van alle afgoderye, en van alle valsche Gods-dienst: daerwe 't ook by houden moeten / nuwe uwen toeleg / van de werkinge des Duyvels op den mensch te loochenen / door de rechte bevattinge van de eerste verleydinge, zoo zeer verydelt zien. En al was het al zoo niet, wat zeggen is dat: dat de Heidenen hunne goden voor geen Duivelen houdende, ook den Duyvel niet aenbidden? 't volgt even weinig / als; de Papisten houden haer aanbidden in de tegenwoordigheyt van Beelden, voor geen aenbidden van Beelden; zoo en is 't dan ook niet: sy en houden hare heyligen, en hare Beelden voor geen afgoden, daerom en zyn sy 't ook niet. Zoud gij haer dat toestaen Heer Bekker? zoud gy ook wel deze stelling voor goed keuren: ik ben geen dief, lasteraer, of ik moet het gene ik doe voor stelen en lastering houden? zoud gy hier ook wel u zegel aen hangen / dat yemand van dingen die tegen Gods Wet aengaen / zeyde; zoo lange ik, het gene ik doe, voor geen zonde en houde, zoo is het geen zonde? en nochtans gaet het immers zoo zeer door / als dat gij zegt: dat de Heydenen hare Goden voor geen Duyvels houdende, ook den Duyvel niet aenbidden.

§ 52. Hier moeten wy een geheym van de Goddelyke Wet niet ongeroert laten. Die is gewoon / de Menschen toe-te-duyden het gene daer sy zich niet aenschuldigh houden; ja daer sij tegen protesteren zouden / dat zegt hy datse doen en zeggen / om dat hare werken en woorden het uytwijsen. Zou Israël het 'er wel voor gehouden hebben / dat sy met hare vreuchde-reyen ter presentie van het gulde Kalf, haren God vergaten; en zich bogen ter eere van het Kalf, ja hare eere veranderden in de gedaente van Os die gras eet?

(*a*) *Jos*: 7: 21.

eet? ende en heeft 'et God echter daer door niet gehouden? stelt hy het haer niet volmondig op hare rekening door den Psalmist? (a) Zou Juda, zonder hare Priesters wel ooit zoo vertwyfelt boos geweest zyn/ datse zouden gezegt hebben/ als sy quamen tot hare Gods dienstige stand plaetse in den *Tempel*: wy zyn verlost, om alle dese grouwelen te doen? en nochtans legt haer Jehovah dat de laste ten opzicht van stelen, doodslaen, overspel bedryven valschelyk sweeren &c. (b) Zelfs zyn'er ongetwyfelt geweest/die aen de dadelykheyt, licht ook aen de begeerlykheyt tot eenige dier grouwelen niet schuldig waren. Nochtans/de gemeinschap van de verdorvenheit wettigt zoodanig een toerekeninge: en by zonder wel/ als de mate eenes Lands vol is: dan duid de Heere het heele lichaem toe/ dat de leden misdoen. Zoo verre gaet de toerekeninge, en besoekinge van de zonden des lands, en van het derde en vierde lid der genen die hem haten: schoon sy het daer zoo niet voor en houden. Hield Israël het 'er ook wel voor/ dunkt u/ datse schuldig waren aen zoo een onbeschaemtheit/ als 'er elders op haer rekening gestelt word: (c) wy zullen doen, een iegelyk het goeddunken sijnes boozen herte? wat! hebben de Joden den Messias niet verstooten/ als sy Jesus verstooten hebben/ schoon sy het daer voor niet hielden? is het herte des menschen niet van der jeugd af aen, t' allen dagen dage, en alleenlijk boos, ook in die gene/ die het daer voor niet en houden? *Arglistig is* het herte van den mensch, *bedriegelyk* boven eenig ding, wie zal het kennen? wie is 'er die 't daar voor houd, zoo als het wel in der daed is: zou het daarom zoo niet zyn? zou het oordeel Gods daer in konnen feilen? is God grooter als ons herte in ons te rechtvaardigen; hy is ook ongetwyfelt grooter als het herte der onboetvaerdige, omse te doemen, en te veroordeelen. Zoo veel te meer dan/ in het veroordeelen van die gene/ die hy overgegeven heeft, in een onopmerkenden zin, en aen een kracht der dwalinge. En dit zy kortelijk/ met een/ tot een overtuygende spiegel voor alle Papisten, dat sy afgoden dienaars zyn voor God en menschen/ in haer knielen, offeren en bidden, voor Beelden; ende in den dienst van hare Misse. En sy hebben geen uitvlucht tegen 'et menschelik oordeel, dat sy daer door met zulke gevolgen niet beswaert mogen worden; schoonf'er by God al voor te boek mogen staan. Want dat zoo zynde: hoe willense te recht gebragt worden/ als door menschen? gy weet het zeggen: zoo Moses en de Propheten niet gelooft worden, als was 't dat yemand van de dooden opstond, sy zouden hem niet gelooven. 't Is waar: (en zoo schermt de leugen altyd met wapenen der waerheid, maar hoe slinks, dat moet getoont worden en blijkt haest/ als m'er achter komt) men moet malkander met geen gevolgen beswaren, daar men tegen protesteert: maer/ *of* de gevolgen zyn klare waerheid, *of* inbeeldinge; *of* ook het Protest is na waarheid, *of het zy* uit misverstand, of inbeeldinge, 't zy uit hartnekkigheid, of obstinate boosheid. En als de gevolgen van d'eerste, en de Protesten vande laetste soort zyn; zou

(a) *Ps:* 106:20. (b) *Jer:* 7:9. (c) —— 18:12.

zou men dan / om de Protesten, van de gevolgen moeten af-laten? dat zy verre! maer elk zie dat hy in sijn gemoed ten volle verzekert zy!

§ 53. Doch wy moeten aen het tellen. Hy zegt: 63 maal vind men het woord *Daimoon* of, *Daimonion* in het Nieuwe Testament en van de overzetters altyd Duyvels vertaelt; behoudens eene plaets, daer sy liever *Goden* hebben; om te zeggen, dat Paulus een verkondiger van *nieuwe Goden*, dan van *nieuwe Duyvelen* was.

Waarlijk / mijn Heer! 't lijkt nergens na! hy na zoo veel misslagen als regelen. Ten eerst / en begin met *Daimoon*, vertaalt Duivel:

1. Daar de Duivelen baden / datse niet mogten gepynigt worden voor den tyd; datse mogten in de kudde swijnen gaen. (*a*) Waer by Lucas voegt / datse in den afgrond niet geboden zouden worden heen te varen. (*b*)
2. Daer Marcus de zelfde zaak verhaelt / en van het legioen zegt: alle de Duivelen baden hem. (*c*)
3. Daer Lucas dezelfde zaek verhaelt / ende als van eenen Duivel spreekt / die den elendigen in de Woestijnen dreef (*d*)
4. Daer de Geest der Duyvelen spreekt / (*e*) die teekenen doen / welke uytgaen tot de Koningen der aerde / en der geheele weereld / om die te vergaderen tot den krijg van dien grooten dag des Almachtigen Gods.
5. Daer Babylon, na haer val / gezegt word / een woonstede der Duivelen te zyn geworden. (*f*)

Ten tweede / *Daimonion* ook Duivelen vertaalt hebbe.

1. Daar vele / die zeggen zouden Heere Heere / zich beroepen op het uytwerpen van Duyvelen in Jesu naem. (*g*)
2. Jesus een stomme / en van den Duyvel bezeten / geneest. (*h*)
3. Daer de Phariseen hem beschuldigen / dat
4. Hy de Duivelen, door Beelzebub / den Oversten der Duivelen uytwerpt. (*i*)
5. Daer Jesus onder de krachten / die hy tot teekenen van het Koninkrijke der Hemelen / dat hy syne Discipelen beveelt te verkondigen / stelt het uitwerpen der Duivelen! (*k*)
6. Daer Jesus zegt: Johannes was gekomen / etende en drinkende / ende sy zeggen: hy heeft den Duyvel. (*l*)
8. 9. Daar de Phariseen den vorigen lasteringen uytwerpen / op het uytwerpen van een Duyvel uit yemand / die stom en blind was (*m*)
9, 10. Daer Jesus zich verdedight / dat hy de Duyvelen, niet door Beelzebub / maar door den Geest Gods uytwierp. (*n*)
11. Daer een Duyvel uytgeworpen word / uyt een maen ziek kind / dat dikmaal in water en vyer viel. (*o*) 12,13.

(*a*) *Matt:* 8: 31. (*b*) 8: 31. (*c*) *c.* 5: 12 (*d*) *c.* 8: 29. (*e*) *Apoc:* 16: 14.
(*f*) *Apoc.* 18: 2. (*g*) *Matt:* 7: 22. (*h*) — 9. 33 (*i*) — 34.
(*k*) — 10: 8. (*l*) — 11: 18. (*m*) — 12: 24. (*n*) — 27: 28.
(*o*) — 17: 18.

12, 13. Daer Jesus te Capernaum het volk tot verbaestheid gebragt hebbende met in hare Synagoge d'onreine Geesten te gebieden/ datse hem gehoorzaem waren; noch vele van de Duivelen bezeten/ genas: ense niet toe en liet te spreken/ om dat sy hem kenden. (*a*)

14. Daer gezegt word/ dat Jesus door geheel Galileen de Duyvelen uytwierp. (*b*)

15. Daer Jesus sijne Discipelen macht geeft/ om ziekten te genezen/ ende de Duivelen uyt-te-werpen. (*c*)

16, 17. Daer Jesus zich weer moet verdedigen/ dat hy de Duyvelen niet door Beelzebub uytwerpt. (*d*)

18. Daer van de Discipelen getuygt word/ dat sy vele Duyvelen uitwierpen/ en vele kranke met olye zalvende/ gezond maekten. (*e*)

19, 20, 21. Daer den Duyvel uyt de dochter van de Syrophenicische vrouwe uytgeworpen word/ in afwesigheid van de elendige. (*f*)

22. Daer Johannes klaagt/ datse eenen gezien hadden/ die de Duivelen uytwierp in Jesu naem. (*g*)

23. Daer verhaelt word/ dat Jesus/ uyt Maria Magdalena 7 Duivelen uytgeworpen had. (*h*)

24. Daar Jesus belooft/ dat den geloovigen onder andere volgen zullen deze teekenen: het uyt werpen van Duyvelen; ende/ na een heele reeks van andere wonderen/ dat sy op de kranke hare handen leggen zouden/ ense genezen. (*i*)

25, 26, 27. Daer 't gene Marcus zegt/ dat te Capernaum een met een onreine Geest in de Sijnagoge was/ by (*k*) gezegt word/ dat hy een Geest eenes onreine Duyvels hadde. (*l*) Ja hy zegt: (*m*) Ende daer voeren ook Duivelen uit van vele: Na dat hy verhaelt had/ dat hy alle kranke die met verscheide ziekten bevangen waren/ met oplegginge der handen genas.

28. Daer verhaelt word den laster tegen Johannes/ (*n*) die we boven gezien hebben/ in Mattheus? (*o*)

29. Daer van sommige Vrouwen verhaelt word/ die van boose Geesten en krankheden genesen waren/ en van Maria Magdalena/ daer 7 Duyvelen uit geworpen waren. (*p*)

30, 31, 32, 33, 34. Daer het verhael van die gene/ welke zeide/ dat sijnen naem was Legio/ in 't breede gedaen word. (*q*)

E Daar

(*a*) *Marc.* 1:31. (*b*) — 39. (*c*) — 3:15. (*d*) — 22. (*e*) — 6:13. (*f*) — 7:26, 29, 30. (*g*) — 9:38. (*h*) — 16:9. (*i*) — 17, 18. (*k*) — 1.23. (*l*) *Luc:* 4:33. (*m*) — 40, 41. (*n*) — 7:33. (*o*) — 11.18. (*p*) *Luc:* 8:2. (*q*) — 27.30, 33, 35, 38.

35. Daer Jesus syne Discipelen macht geeft / over alle de Duyvelen, ende om ziekten te genesen. (*a*)
36. Zie boven in Mattheus. (*b*)
37. (*c*) Zie boven in Marcus. (*d*)
38. Daer de 70 zich verblyden / dat ook de Duivelen haer onderworpen waren / in Jesu name: en Jesus daer op zegt: ik zag den Satan / als een bliksem uit den Hemel vallen. (*f*)
39. 40. 41. 42 43 44. 45. Zie boven / in Mattheus / (*g*) en Marcus (*h*)
46. Daer Jesus tot Herodes laet zeggen; zeg dien vos: zie! ik werpe Duyvelen uit / en make gezond. (*i*)
47. Daer de Schare tot Jesus zeide: gy hebt den Duyvel wie zoekt u-te-dooden. (*k*)
48 49. 50. Daer de Joden zeggen / dat Jesus den Duyvel had / om dat hy haer gezegt had / dat sy uit God niet en waren 't welk Jesus tegenspreekt / om dat hy synen Vader eert maer sy meinen 't te bevestigen / om dat hy zegt / dat die in hem gelooft / de dood niet smaken zal / daer Abraham nochtans gestorven is. (*l*)
51. 52. Daerse hem lasterden / dat hy uitzinnig was / en den Duyvel had: maer andere zeiden / kan ook de Duyvel der blinden oogen openen? (*l*)
53, 54, 55, 56. Daer Paulus zegt / dat het gene den afgoden geoffert word / den Duyvelen geoffert word: en Paulus niet en wil / dat sy met de Duyvelen gemeinschap zullen hebben: betuigende / dat sy met de drinkbeker en tafel des Heeren / en der Duivelen t'samen geen gemeinschap konnen hebben. (*m*)
57. Daer den Apostel van leeringe der Duyvelen, in het laeste der dagen spreekt. (*n*)
58. Daer Jacobus zegt / dat de Duivelen ook glooven / dat 'er een God is. (*o*)
59. Daer de geest van / d'overige menschen zegt / datse zich niet bekeert hebben / van het aen bidden der Duyvelen. (*p*) Ende in de beteekenis van Goden word het genomen / daer sommige tot Athenen van Paulus zeiden: hy schijnt een verkondiger te wesen van nieuwe Goden. (*q*)
2. In dien zelfden zin word 'et ook in het koppel-woord deisidaimoon genomen / daer Paulus tot haer zeide: ik merke dat gy allezins gelijk als Godsdienstiger zijt (*r*) Zoo ook
3. Daer Festus / aengaande Paulus / tot Agrippa zeide / dat de Joden tegen hem eenige vragen hadden / van haren Godsdienst, ende van zekeren Jesus

(*a*) *Luc:* 9: 1. (*b*) —— 42. (*c*) *c.* 17: 18. (*d*) *Luc:* 9: 49. (*e*) *c.* 9: 38. (*f*) *Luc:* 10: 17, 18. (*g*) *c.* 12: 27, 28. (*h*) *c.* 3: 22. (*i*) 13: 32. (*k*) *Joh.* 7: 20. (*l*) *Joh.* 8: 48, 49, 52. (*m*) —— 10: 20, 21. (*n*) 1 *Cor:* 10: 20, 21. (*o*) 1 *Tim:* 4: 1. (*p*) *Jac:* 2: 19. (*q*) *Apoc:* 9: 20. (*r*) *Act:* 17: 18. —— 22.

Jesus / die gestorven was. (*a*)
Wederom word het in de beteckenis van Duivelen genomen / in het woord *Daimonioodees*
1. Daer Jacobus de aerdse wijsheit Duivelsch noemt. (*b*)
En in het woord *Daimonitsomai*, voor beseten te zijn van den Duivel.
1. Daer gezegt word / dat in geheel Syrien / onder andere tot hem gebragt wierden / die van den Duivel bezeten waren. (*c*)
2. Daerse vele van den Duivel beseten tot het huis Petri bragten / om door Jesus genesen te worden. (*d*)
3. Daer hem / in het Land der Gergesenen twee van den Duivel bezeten, ontmoeteden. (*e*) die vervolgens
4. alleen / besetene genaemt worden / met het zelfde woord. (*f*)
5. Daer gesproken word van een / die stom / en van den Duivel bezeten was. (*g*)
6. Daer tot Jesus een gebragt wierd / die blind / stom / en van den Duivel bezeten was. (*h*)
7. Daer de Chananeesche Vrouwe klaegt dat hare Dochter deerlijk van den Duivel beseten was. (*i*)
8. Daer Marcus verhaelt / datse tot Jesus bragten alle die van den Duivel bezeten waren. (*k*) Ende
9, 10, 11. Dat de bezetene, onder den naem Legio / zittende gezien wierd / gekleed / (*l*) en wel by sijn verstand 't welk Lucas.
12. Met dit woord ook aenteekent. (*m*) En Johannes gebruikt het.
13. Als hy getuigd / dat eenige Joden erkenden / en aendrongen / dat de woorden die Jesus / openende der blinden oogen / sprak / geenes bezetenen waren.

§ 54. Zie daer / myn Heer! tot zulken moeielijken werk hebt gy my genoodzaekt / met te willen van de menschen gezien wesen / als een die naerstig/ordentelijk/ en naaukeurig alles opgezocht heeft. Zoo moest men tellen / als men by den tel stemmen garen wow; maer hoe jammerlijk datse zijn die van zulke brosse riedstaven heul en steun zoeken willen; om verwondering / en gedachten als of men wat groots was en deed / by de menschen te baren; kan hier uit nu overtuigende blijken. Een kind / dat maer getal by getal voegen kan / en een enkel woord vinden in sijn koppel-woorden, en afdeelingen; is nu machtig / om u te doen zien / dat gy in een werk van zoo veel-jarigen arbeid / noch al te voorbarig zijt te werk gegaen. De getalen boven elk op haar zelven aengeteekent / by malkander gevoegt zijnde / zoo bevindmen / dat deze woorden

(*a*) —— 25: 19. (*b*) *c.* 3: 15. (*c*) *Matt:*4: 24. (*d*) —— 8: 16. (*e*) —— 22. (*f*) —— 33. (*g*) —— 9: 32. (*h*) —— 12: 22. (*i*) —— 15: 22. (*k*) *c.* 1: 32. (*l*) *c.* 5: 15, 16, 18. (*m*) *c.* 8: 36.

5.
59.
3.
1.
13.

81maal in het N. Test.

gebonden worden / die gy zegt / datm'er maar 63maal in leest: en dat het 'er maar eens in den zin van God, of Goden voor-komt / daar het openbaar is / dat het 'er op die wijse 3maal gebruikt word. Zoo dat het in allen gevalle maar 26 tegen 1 stem is / daar gy raillerender-wijse / als of gy het heel zeker had / uit een stoutmoedigheid des herten / die de bron is van alle spotternye, derft zeggen: een stem word van 62 al te ruimelijk overstemt: ende / magmen een uit 63 plaatsen af-scheiden.... zoo zie ik geen zekerheid altoos, in 't onderzoeken van den zin van eenig woord.

§ 55. Ik weet gy zult zeggen / dat gy elders (*a*) het woord *daimonitsomai* noch 13maal telt / en *Daimoinioodees* eens. Doch 't kan u niet baten; lieber maakt het u noch builder; want 1. is daar het *daimoon* en *daimonion* niet zoo wel in / als daar het enkelt gebonden word? En word 'et 'er ook niet duivel vertaalt? 2. Is het ook niet in het woord *deisidaimonia*, daar we 't tweemaal God in gods-dienst uitgedrukt vinden? 3. voeg nu uwe getalen by een:

63.
13. zoo
1.

maken sy uit 77. waar blijft dan de rest? Brengt daar toe de 2 reizen in *deisidaimonia*; en noch 2maalen / daar *daimoon* of *daimonion* enkel staat; zoo hebtge 4 en 77. dus mijn bovengestelt getal van ... 81. want het enkel woord *daimonion* word'er alleen 60. en *daimoon* 5maal gebonden / en niet alleen 63maal gelijk gy voorgeeft; of ten minste moest gy / als gy 't een na 't ander ondekte / een aanmerking gemaakt hebben, om deze 14 by de 63 te voegen. Maar neen / gy gaat al zonder omzien voorwaarts uit. Ende gy en ontziet u noch niet / deze mis-slag by de voorige te voegen / dat gy de kant-teekenaars beschuldigt / dat sy het woord duivel hebben ingelast daar 't niet en staat; schoon 'er het woord *daimonitsesthai* wel uitdrukkelijk gebonden word. Gy zegt: (*b*) Merk in 't voorby gaan aan, dat in den *Grieksen* text van *Mattheus* (*c*) niet en staat *van den duivel*, nochte (merk de onbedenkkelijke onbedachtsaamheid!) van den *dæmon*, maar alleen *beseten*: en dat onse Oversetters evenwel die ingevulde woorden niet en onderscheiden, (gelijkse anders zoo zorgvuldelijk doen, wel tienmaal meer dan 't nodig is) dezelve met ander letters, of ook tusschen twee haakskens stellende; zoo als te dezer zelfde plaatse het woord *onze* by dat van *ziekten* is gevoegt.

(*a*) *c*. 25. §16. (*b*) *c*. 26. §7. (*c*) *c*. 8. 16, 17.

voegt. Waar uit blijkt, dat het hen geluſt heeft, den Duiyel mede in te ſchuiven, ter plaatſe daar hy niet te doen en heeft. 't Is/ mijn Heer! om ſijn eige oogen niet te gelooven. De Overzetters (en 't is evenwel wie 't ook was) te beschuldigen/ over een zaak/ die als sy waar was/ zoo een ophef niet waard en was; dat nu/ daar het niet waar en is: wat zal/ wat kan men zeggen? Wat exemplaar hebt gy gebruikt/ daar het woord *daimoinitsesthai* niet en staat? En is dat/ noch van Duivel, noch van Daimoon bezeten te zijn? En dat te zeggen tegen die we boven zien/ dat dat woord wel zonder Duivel of Dæmon vertalen? Ik laat het aan den bescheiden Lezer.

§ 56. Ga nu/ en zie/ met wat verzekertheid des gemoeds gy te werk gegaan zijt; daar den Apostel wil dat we na volle verzekertheid zullen trachten En oordeel zelve/ wat staat 'er te maken is/op uwe redekavelingen/ in zaken van beschouwinge; daar gy zoo elendig mis-slaat/ in het gene by den telgetast kan worden? Roep nu uwe Critici tot deksel en scherm/ die gy met dit tellen wel een hoofd van de bende geacht hebt: en verwonder u nu/met my/ gelijk het verwonderens waardig is/ dat menschen/ die verstandig willen zijn/ u bestaan te vereeren/ met prenten, medallien, loftuitende rijmen, en wat al niet? als of gy een anderen Hercules waart: ende dat gy de waarheid en deugd zelve/ niet dan als op een rotssteen vierkant bouwende, moest geacht/ en aangebeden worden. Ik zegge/ dat de Heere rechtvaardig is/ in sijne verborgene/ en in sijne openbare oordeelen; dat hy uw werk schijnt gericht te hebben/ om de wijsheid deses weerelds dwaas te maken; en uit haar eigen mond geoordeelt te doen worden. Want/ buiten de mis-slag van tellen/ wat is 'er schaamtelijker, als overstemminge plaats te geven in de beteekenis van een woord; om het over all' dien zin te doen behouden/ daar de meeste stemmen, of daar het meest in gebruikt word/ op uit komen? En dan noch te zeggen/ datmen anders geen zekerheid altoos zou weten, in de beteekenis van een woord; ô schande! Ik heb Spagnaarden wel ter eere hooren na-geven/ na de wijsheid die uit de aarde is, dat sy niet licht aan 't schrijven van boeken komen/ voor haar vijftigste jaar. Maar ik verklare rondelijk/ dat een die zulk een grondregel stelt/ my niet bequaam en is/ om boeken te schrjven, met name over Gods Woord/ en de Schriften der H:Propheten; al was hy noch tweemaal vijftig jaren oud; En dat te meer/ om dat gy elders/ als de spotterige geest van u geweken was/ en ernst u beheerschte/ deze woorden gebruikt: (*a*) t'elker plaatse moetmen zien, welken zin dat d'omstandigheden, en den draat der rede mede-brengen. 't Welk de gemeene regel van rechtmatige uitlegginge is. Maar hoe komt daar mee over een/ datge hier vele plaatzen/ tegen weinige, kracht van overstemminge geven wilt?

§ 57. Doch tot de zaak; gy ziet waar en hoe dat de woorden *daimoon* of *daimonion* gebruikt worden: waarse onze Overzetters ook in de beteekenis van God

(*a*) c. 16. § 2.

God of Goden nemen. Als ik hier dien gemeenen regel, straks uit uw Schrift gemeld te werk stelle / gelijk ik moet / zo zeg ik / dat onze Overzetters die woorden zoo wel in dien gorden zin hebben overgezet / datse niet anders hebben konnen doen / of zouden dwaas gehandelt / en zich ten spot gestelt hebben. Want wat zou het te pas gekomen hebben / te zeggen / dat Paulus een Verkondiger scheen te zijn / van nieuwe Duivelen? Wat dat Festus tegen Agrippa zou hebben gezegt / dat de Joden twist met Paulus hadden over eenige vragen van haren Duivelen-dienst, ende aangaande eenen Jesus / die gestorven was? Wat gevoegelijkheid / wat gunst verwekking zou het hebben gegeven / dat Paulus tot die van Athenen gezegt had / dat sy Duiveldienstiger waren? De plompste mensch zou konnen reden geven / waarom dat zoo niet konde / noch mogt gezegt worden; en als 't zoo gezegt was / dat dan / of de tale / of de overzettinge dwaas was? Maar het zou daar-en-boven noch zijn tegen de intentie, en tegen de meininge van de spreekers, niet alleen van Paulus, maar inzonderheid van Festus. 't Zou ook een vremde, een Barbare, dat is een onverstanelijke tale zijn geweest / voor die van Athenen. Want sy kenden geen Duivels, geen daimones, noch daimonia, noch zelfs het woord diabolos, onder die beteekenis. Festus niet / voor zoo veel hy een Romein was / 't en zy hy misschien met Joden en Christenen, na Christi komste / te doen hebbende gehad / hy 'er yets van gehoort had.

§ 58. Gy zegt zelver ergens / (a) dat die booze Geest dien naam (van *diabolos*, Duivel) nergens anders door gekregen heeft; als om dat hy de verklager onzer Broederen, en alzoo een lasteraar, een quaad-spreker, en Vader der leugenen is. (b) De Kenners en Leeraars van de Griekse tale daar 't woord Duivel, gevormt van *diabolos*, uit herkomstig is / spreken 'er ons / en van desselfs oorsprong zoo van / dat het te kenne geeft / de lasterende, bedriegelijke; en zoo *bedriegelyk*, dat is, *valsch beschuldigenden* aart van die booze geesten; (c) *Stephanus* spreekt 'er dus van: *Diabolos, diabolus*, inde H. Schriften: d. i. zoo als het daar gebruikt word / beteekent het Duivel. Te kenne gevende / dat het woord *Diabolus*, (als men maar een weinig Grieks-kundig wil spreeken) zoo weinig den Duivel beteekent / als het woord *daimoon* en *daimonion*; volgens het gebruik / dat 'et onder de Grieken gehad heeft; zoo lange haar het Woord Gods, en de wijze van bevattinge / die 'er dat van heeft / niet en is bekent geweest; gelijk ook uwe woorden / boven aangehaalt; zeggen willen / en niet anders en konnen. Want waar uit is anders bekent / dat die booze geest den naam van Duivel draagt; en nergens anders van daan gekregen heeft, als om dat hy een verklager, en lasteraar van onze Broeders is? Nu wilt gy / dat het woord *daimoon* of *daimonion* niet en mag Duivel worden overgezet / om dat het by de Grieken nooit voor den Duivel genomen is; maar alleen voor geesten, raserny en, goden, ziekten. Als dat vast gaan zou; zoo zal ik ook zeggen / en met evenveel recht: het woord *diabolus* en mag

(a) *c. 16. § 2.* (b) *Apoc: 12:10. Ioh: 8:44.* (c) *in sijn Schat vande Griekse tale.*

mag niet overgezet worden Duivel om dat dat woord by de Grieken nooit voor den Duivel genomen is. de reden is in het een niet krachtiger / als in het ander. Maar de H. Schrift komt hier tusschen beide, hooren wy Stephanus zeggen; en die bepaalt dat woord tot een zekere soort van lasteraars, niet onder de menschen / maer onder de lichamelooze Geesten: en noemt dat slag / met een byzondere uitnementheit *Diabolus* en Duivel: 't welk ons / gelijk wy u hebben hooren zeggen / de omstandicheden, en den draad der rede leeren moet. waarom dan niet alleen dat woord mag / en moet by tijden overgezet worden Duivel; maar ook het woord Daimoon en Daimonion; om dat de H. Schrift het een zoo wel als het ander ge-eigent heeft / aan een beteekenisse / die onder de Heidensche Grieken, Romeinen &c. niet en is bekent geweest; zoo lange als sy nergens meer als van de Heidensche leerstukken en zeden wisten. Doch laet ons Stephanus breeder hooren: den Duivel is, die by de Hebreen Satan genaemt word. Die, meer als hooft- en dood-vyand van het menschelijke geslacht, word *Diabolus* Duivel genaamt, om dat hy God by de menschen lastert; of liever, dat hy, volgens een andere beteekenis van het woord, Gods toorn gaende maekt tegen den mensch. Zoo schrijft *Aretas*, dat den *Satan* Duivel geheeten word, om dat hy God by de menschen lastert, (valsch beschuldigt) gelijk hy by Adam deed. Hy word onze beschuldiger genaemt. (*a*) Daar ook gezegt word, dat hy is den grooten Draak, de oude Slange, die genaamt word den Duivel, en den Satan. Immers Satan beduid by de Hebreen een wederpartyder. Waar van hem dien naam by uitnemenheid gegeven word. Daar van daan komt het voeg-woord *Diabolikôs*, Duivelsch: dat tot een Duivel behoort, of, dat met den Duivel over-een-komt: of van den Duivel herkomstig is. *Chrysost:* zegt ergens over *Genesis*, van een klein luchje dat woei, en enkel van den Duivel voort quam. Dus verre Stephanus.

§ 59. Gelijk het nu niet en volgt / dat een woord de vertalinge moet behouden / die 't by de Heidensche Schryvers altijd gewent is: 't spreekt van zelfs / dat 'et niet altijd kan noch mag behouden de beduidenis, en zin-verklaringe, buiten welke het by die menschen niet bekent is. Ende zoo als dat waar is van alle woorden / die de H. Schrift, in een byzondere bepalinge / uit eigen zin aangenomen heeft; gelijk het woord *Diabolos* is: zoo is het ook waar van het woord *Daimoon* of *Daimonion*. Dog laat ons Stephanus ook daar over hooren. Maar, zegt hy / *Daimoon* in de *H Schrifture*, en *Daimones*; item / *Daimonion* en *Daimonia* word in de Heilige Schrifture (Nb. gestelt tegen alle Heidensche Schryvers / op een wijse by haar niet bekent altijd genomen, voor die onreine, en schadelijke geesten, die ook Duivelen genaamt worden. Ik heb 'er tusschen beide ingevoegt / *tegen alle Heidensche Schrijvers, en op een wijse by haar onbekent*; om dat de Heidenen geen andere Geesten kenden of konden kennen / (*b*) als die wel eer met lichamen ver-eent waren / en zelfs een

(*a*) *Apoc.* 12. (*b*) *zie Heer Bekkers eige betuiginge, c.* 6.

een soort van lichamelijkheid hadden. Maar de H. Schrifture, gelijk gy bekent, spreekt van Geesten, die nooit met lichamen vereent zijn geweest; en geen de minste schijn van lichamelykheit ter weereld hebben. Des ik met regt die inlassing, tot nader opheldering deed. Schoon dien grooten man dus voortvaart in sijn reden: dog ook werd het woord *Daimoon* by *Plutarchus* wel ten quade genomen: ('t gene te kenne geeft, dat het by meer ten goede als ten quade genomen word, zoo dat 'er op 62maal tegen eens niet op aan komen zou: en gy met uwe over-stemming slecht uitkomen zoud; en volgens dien een slecht uitlegger van de Heidensche Schriften zijn) gelyk ik te vore al gezegt hebbe: dat het schadelykste is, is *Daimoon* en dat het voordeeligste is, *God*. En *Amianus* spreekt (in dien zin) van een *Daimoon* der redekunde in 't wit gekleed, *of* van een witte gedaante. Maer by alle, buiten de H. Schryvers, moet men dit woord, als 't ten smaed en quade genomen word, over zetten een quade Geest, gestelt tegen een goeden. Voorts, hoe wel die woorden in de H. Schrifture doorgaens van die onreine geeesten gelezen word; daar zyn 'er echter, die het by Paulus (*a*) in plaats van den Drinkbeker des Duivels, nemen voor zoo een Beker, die de Grieken van een goeden demon, of van goeder geluk noemden.

§ 60. Zoo verre heeft dien man uitgepluist de rechte beteekenisse, en kracht van die woorden; by allerley slag van Schryvers. En hy heeft zoo wel geweten all' wat daar van kon, en moest gezegt worden; dat gy Heer Bekker met uwen Daillion en Orchard by hem, en mindere, hebt moeten school gaen, om 'er van te konnen spreken. Ende het gene; hy te kenne geeft, van het woord Daimoon, dat 'et by de Aucteuren, buiten de H. Schryvers, ook wel genomen word in een quaden zin, dat is zoo veel te meer tegen u, in de onwilligheid van het woord *Daimoon* door *Duivel* te vertalen. Want *Diabolus* word nooit buiten de H. Schrift, en buiten die het daar uit geleert hebben, in de beteekenisse van Duivel genomen; en gy moet wel erkennen, dat het genoegsaam een eige (hoewel niet alleen, maar immers by uitnemendheid genomen) beteekenisse is geworden by de H. Schryvers, en hare navolgers, van dien boozen Geest. Wel wat reden, bid ik u, kan 'er dan, onmogelijk! wesen, waarom het woord *Daimoon* ook geen Duivel vertaelt zou mogen worden; daar het zelfs by andere Schrijvers, die het woord *Diabolos* daar voor niet en erkennen, in dien zin wel genomen is? in dien zin, zeg ik, al wederom, met onderscheidinge; op datge my niet op een malle wijse zoud meinen te vangen, en verstrikt te houden, in mijne woorden. Want ik hebbe nu al te kenne gegeven, hoe het kan, en moet verstaan worden, gebruikt en bekent wesen, by die menschen, niet in dien zin, en immers in dien zin *In dien zin*: door booze Geesten verstaande Geesten van verstorve menschen: *niet in dien zin*: als 'er door verstaan worden Geesten, die nooit aen een lichaam gebonden zyn geweest, en niets lichamelijks heb-

(*a*) 1 *Cor.* 10.

hebben: gelijk gy zelfs overbodig bekent/ (*a*) dat zulke Geesten van nature niet bekent en zijn, noch bewesen konnen worden dats'er zijn, als alleen uit de H. Schrifture.

§ 61. Dus de zaak/ zelfs buiten beschouwinge van eenige Schrifituur-plaatse beschout hebbende/ en/ zoo ik vermeene onwrikbaar bevestigt/ dat het woord *Daimoon*, en *Daimonion*: kan en mag, en gevolgelijk ook na vereisch van zaken/ by de *H. Schryvers* moet overgezet worden Duivel en Duivelen: zoo laet het ons nu ook eens in eenige plaetsen ter proevestellen/ en met de dadelijkheid zelve ter overtuiginge brengen.

§ 62. Ik zal dan zeggen/ dat het woord *Daimoon* behoort vertaalt te worden/ immers in geen andere zin verklaart moet worden/ als Duivel, in zulke plaetsen/ daar tot de *Dæmons* gesproken wierd/ (*b*) en daer sy zelfs spraken. (*c*) En ik zal u met uwe eige woorden behandelen: gy brengt tegen de verleidinge van de Vrouwe, door de Slange in: hoe spreekt God tot een dom beest, dat geen taal verstaet? en tegen het spreken van Slange en Duivel hebt gy/ datse geen werktuigen hebben/ die tot de spraak nodig zijn. Breng dat over/ tot de ziekten/ tot dolheid/ vallende-ziekte en wat gy ook wilt: wat spreekt Jesus tot de wangestalten der lichamen, die geen taal verstaan? ende: hoe konnense taal voeren, die geen werktuigen hebben, tot de tale nodig? Ik weet/ gy zult zeggen: de menschen wierden aangesproken; 't waren ook de menschen, die spraken: en niet de ziekten. 't Is wel/ en gy kond anders niet antwoorden. Maar ik zegge wederom/ gelijk gy terstond doet/ wanneer men u maar het minste buiten den toon der woorden tegenwerpt: bewijs dat, ik en neem dat op een enkel zeggen niet aen. Doch ik wil u wat meer spelens laten. Het zy zoo. Jesus sprak tot de ziekte, als hy tot de zieke sprak, om dat hy met ziekte bezet was kon God ook niet hebben gesproken, tot de Slange, om datse van den Duivel bezet was? blijft in de termen; gy en zult het niet konnen ontkennen. En noch minder als gy wel weet te zeggen/ (*d*) dat Jesus d' onreinen Geest (dat is by u de dolheid) aenspak, gelijk hy de koortse bestrafte; (*e*) als hy de winden, ende de zee bestrafte &c. (*f*) alzoo hier ook d'onreine geest: zegt gy. Maar waarom kon dan God ook niet tot de Slange als Slange spreken; en die eenigh merkteeken van afschouwelijkheid (*vloeks* genoeg/ zoo 'er al niet meer en was) om d'errinnering van d'eerste oorsprong van alle vloek in de verleidinge door de Slange/ in-drukken? doch hier komt niet te pas te zeggen: de ziekte, de dolheit spreekt, of word gezegt te spreken; om dat (*g*) de zieke sprak. Want die en had niet te bidden, dat de Heere hem niet en wou gebieden, na den afgrond te varen; noch te zeggen: wat komt gy my quellen voor den tjid? wat uitvluchten weet gy te verzinnen/ tegen eenige tegenwerpingen/ (*h*) die men zou konnen maken: als/ dat

F

(*a*) *c.* 6. (*b*) *Marc:* 1: 32, 33. (*c*) *Matt:* 8: 31. (*d*) *c.* 19: § 12.
(*e*) *c.* 28. § 3. (*f*) *Luc:* 4: 39. (*g*) *Matt:* 8: 26, 27. (*h*) *c.* 28. § 7, 8, 9, 17.

dat een stad niet genoemt word een Regiment, om dat 'er een Regiment tot guarnizoen in legt; **zeggende**: dat die Man het hoofd vol muise-nesten had; **of anders**: die zich eens iets vastelijk in beeld, die gelooft dan voorts, al 't gene hem dunkt, daar op te passen; **nog ook**: een dul mensch voegt te zamen, dat hy meint zoo te behooren, schoon dat het hangt noch kleeft. **Alle zulke uitvluchten zeg ik**/ dat de vremde inbeeldingen de menschen wonderlyke dingen doen spreeken; **en konnen u geen baet toe-brengen tegen die tegenwerpingen**/ **die ik u uit** het niet zenden na den afgrond **voortbrenge**: **en zoo gy het daar al opschuiven woud**/ **hoe kond gy 't doen op het** komen quellen voor den tyd? **en zoo gy 't al woud trachten te doen by onmogelijkheid**/ **ook op dat zeggen**; **hoe komt het te passe**/ **op** de bede, van te mogen varen in de kudde swijnen; **ende dat dat toegelaten is**/ **en** de heele kudde is in zee gestort? **wouden die menschen zelfs** in de swijnen **varen**? **zijns'er ook in gevaren** / **en** hebben syse in de zee neergestort? **neen zult gy hier we'er zeggen**/ **maar de dolheit**. **Zoo moetge dan van de** ziekte op de zieke; **en dan** van de zieke **we'er** op de ziekte **springen**. **Maer als 't al weer zoo gedraait kon worden**/ **hoe verhuist** de dolheit **van** een mensch **in een** Beest, **daar in hem** lichaam **en ziele ontstelt is**; **en in 't beest alleen het** lichaam? **hoe van** een of twee menschen **in** 2000 Beesten? **wy besluiten dan dat in zulke plaetsen**/ **het woord** *Daimoon* **of** *Daimonion* **geen** dolheit **of** ziekte, **maar** Duivel **kan**/ **en moet overgezet worden**; **immers**/ **dat 'er die verstaan en verklaart worden**: **'t zy dat men met** Orchard **stelle**/ dat het woord *Daimoon* eigentlijkst den Duivel **beteekent**; **als die hier in dus van u afgaet**: **'t zy dat men zegge**; **gelijkwe** Daillon **boven hebben hooren zeggen**/ dat den duivel in die qualen de hand grootelijks gehad heeft. **'t welk dan met een tegen** Daillon **zelfs aanstootende moet gemerkt worden**; **als konnende even zoo zeer** een ziekte, **en** zieke **genaamt worden met den naam van** *dæmon*, **in de beteekenisse van** duivel, **om dat 'er den** duivel **een hand in had**: **als** Petrus **toegegraauwt wierd met den naam van** Satan, **om dat hy meer sprak in over-een-komste van des** Satans Geest, **als met en door den** Geest van God.

§ 63. **En lieve doch! moet 'et gebruik van het woord** *daimoon* **geheel gericht worden na het** Woord Gods, **na 't gebruik desselfs onder de** Heidenen: **'t welk ik echter rondelijk ontkenne**/ **in dien opzichte**/ **als ik het tegendeel boven bewesen hebbe**: **zoo moet het in anderen opzichte**/ **en in uw gevoelen van die** ziekten **verstaan worden**/ of **zonder**/ of **met toe-doen van die geesten**/ **die de Heidenen voor hare** heele **of** halve Godheden **hielden**. **Zoo gy zegt**/ *zonder toe-doen* **van dezelve**: **Dan en is de bevattinge** niet conform **aan haer** geprætendeerde bron-ader, **van het gevoelen der** Heidenen; **noch aangaande de** *dæmones*, **noch aangaande alle sware** ziekten: **dat nochtans wezen moest**/ **indien** uw prætense-bewijs **daar van genomen doorgaan zou**. **Want zal een woord uit het** Heidendom **overgenomen**/ **by de** Christenen **in geen speciale bevattinge**/ **die by de Heidenen niet**/ **of minst bekent is**/ **gebruikt mogen**

wor-

worden; zelfs niet om eenige over-een-komst / al was het maar in schijn; om dat het in die juiste bevattinge onder de Heidenen, zoo net niet en is bekent geweest: by gebrek van nader / ja Hemelsch onderwijs; Zoo volgt on-wederspreekelijk / dat het niet anders als vol-ledig in die zelfde bevattinge mag worden genomen / waar in het onder de Heidenen is gebruikt geweest. Maar/ indien gy dat toestaat / gelijk gy ziet te moeten toestaan; dat zulke swaere ziekten moesten verstaan worden / gelijk het by de Heidenen verstaan is / haren oorsprong of ten deele of in het geheel te hebben / door toe-doen van de *dæmons*: als welke daarom met den naam van *dæmons* en *dæmonien* onder haar zijn genoemt geworden: wat swarigheid dan / datmen die woorden niet zou mogen vertalen / en verstaan / van de booze geesten / die de Christenen *duivels* noemen; daarse of volstrekte of deels-wijse oorzaken van die ziekten, mogen zijn? Want ik en wil immers niet denken / dat gy / of uwe vrienden Orchard en Daillion zult oordeelen / dat het gevoelen / van de Heidenenen wegens hare *dæmons* volledig overgenomen is by Joden, en Christenen, ten tijde van den Zaligmaker; en dat die dat met ooglukinge zouden hebben laten passeren: zonder dat het sijn waarheid vinden zou in de Duivelen.

§ 64. Ik zal noch meer zeggen: Dat het by de Joden zoo wel eer geweest is / of liever by een soort van verrukkinge / en overrompelinge in-gedrongen geweest / maar doe / en eenigen langen tijd te voore/ tot roem van de speciale voorzienigheid Gods over de Joden, uit haar is uit-gebannen. Wat bekender / als dat d'afgoderye en beeldendienst doe al in de uiterste versoepinge en afgrijsinge was onder haar? En daar by is te overbodig bekent / dat de afgoderye en beeldendienst van de Molochs, Milcoms, Astoreths, Baals, en wat niet meer / groot-deels diensten zijn geweest van *Dæmons*, of geesten van groote mannen en vrouwen, helden en heldinnen; of buiten / of in het bestier van het gesternte; dan dat gy / of Orchard of Daillion ons dat hebt behoeven te leeren: Hoewel het by d'onkundige word opgevat / tot groote roem van geleertheid en wijsheid in uwe bende; als was het een nieuwe ontdekking van een groot belang en aangelegenheid. Indien 't ons luste/ wy zouden konnen toonen / dat het aanbelang van die waarheid het Nederlands Zion, in hare tale / al lange voor uwe betooverde weereld is aangewesen.

§ 65. Maar dat zoo zijnde / hoe kan de bedenkinge der Heidenen, belangende de *dæmons* zoo in swang zijn geweest by de Joden; en gebleven zijn by de Christenen; dat dat woord na der Heidenen bevattinge onder haar zou zijn gebruikt geweest: en niet door Jesus, en de Apostelen op- en aan-genomen / met een zekere afleidinge van dien grouwel, tot een dragelijker / en waarachtige beschouwinge? Ik zegge nu niet alleen / dat het niet wel te begrijpen is / hoe sy zich zouden hebben konnen onthouden / van wederom te vervallen / tot hare voorige betooveringen van Heidense-afgoderye, en beelden-dienst, om 'er quanswijs den God Israëls door te eeren; indien sy in die bevattinge van de *dæmons*, en de eigentlijke kracht van het woord noch

zoo waren verzoopen gebleven: Maar ik moet 'er noch by-voegen/ dat het onmogelijk is/ dat de Groote Propheet Jesus, die met een de Herte-kenner was/ zich zoo zou met het uiterlijke hebben laten vergenoegen/ van geen beeldendienst op de straten en in de wijken van Jerusalem, en van Juda te zien; dat hy niet alleen die drek-goden ongemoeit zou gelaten hebben/ in hare/ en in sijner discipelen herte; maar ook hare namen in hare monden; zoo als sy on on-afscheidelijk zouden zijn / van de Heidense dat is afgodische beschouwinge, en zin-beduidenisse: daar het sijne belofte selfs is/ de namen der Baals uit-te-roeien uit den lande: (a) Zou den Leraar der Gerechtigheid, dat in de Sijne geduld hebben/ daar hy het Jodendom, door sijn Souverainiteit zoo bedwongen heeft gehad / dat het nu van 600 jaren af, gelijk ge zelfs krachtig zegt/ (b) den afgodendienst verlaten, en genoegsaam als versworen had? Zulk gebruik moest gy uit deze uwe reden genomen hebben; gelijk wy hier doen: en niet/ dat daarom niet te denken was/ dat 'er in Jesu tijd zoo veel meer besetene van den Duivel zijn geweest als ooit te voore. Waar-op uwen Daillion, in sijne woorden boven (c) vermeld/ u genoegsame antwoord toe-voegt.

§ 66. Eerwijle ik dit aandringe/komt my met te meerder ontzettinge te binnen/ dat gy/ om u die swarigheid te benemen/ dat Jesus selve, met sijn spreken en doen, het gemeen gevoelen stijfde; dus uwe reden instelt/ (d) dat onze Heere Jesus, wanneer Hy op aarde wandelde, nooit in sijn Leering liet blijken, dat hy gekomen was, om den menschen de natuurlijke oorzaken van 't een en 't ander ding te leeren; (dat is/ omse *Philosophen* te maken.) noch ook, om de dolingen ontrent de enkele bevattinge der zaken; maar alleenlijk om de gene, die de reden en den Godsdienst betreffen, te verbeteren, (dat is/ dat Hy een goed Moralist, en Leeraar van de zede-kunde is geweest: of wat wil uw zeggen anders?) Zulks blijkt, zegt gy verder/ genoegsaam uit verscheide lessen, van hem opentlijk gedaan: En daar van stelt gy / op uwe wijse/ 22 exempelen voor/ die dat na uw' meining/ ten volle klaar toonen, zoo mense wel door-leest: en uit de bescheiden, die Hy op deze en gene voorvallen gaf: alwaar Hy niet voor-by gekonnen had, de dolingen te ontdekken, indien 't sijn oogmerk geweest was. En daar van geeft gy, zoo gy zegt/ alle de voorbeelden, zoo veel als 'er zijn, ten getale van 62 op. (e) Maar na gy aanteekenende/ dat onder die alle, maar een is, daar, buiten 't algemeene Leer-stuk van den Messias, yets verhandelt word van zaken, die de Leere betreffen: (f) te weten/ die 't bewijs geeft van d'opstandinge der dooden: voegt gy daar noch by 10 exempelen / waar in alles gelijkkelijk, zegt gy/ daar henen gaat, dat Jesus is de Christus; en datmen, om ter zaligheid te komen, met een boetvaardig herte in hem gelooven moet. (g) Maar geen byzondere Hoofd-stukken des Geloofs; als van de Scheppinge, byzonderlijk der Engelen, van de Verkiesinge, van de Rechtvaardigmakinge,

(a) *Hos*:2:16. (b) c.26:§ 3. (c) § 42. (d) c.27. § 2. (e) § 3. (f) *Matt*.22.23.
(g) § 4.

makinge, van de erf-zonde; zelfs van sijne voldoeninge voor de zonde, en heeft hy ooit, daar af men leest, voorbedachtelijk, of hoofd-zakelijk verklaart: dan sleehts van sommige der genoemde stukken, hier en daar wel yets ter zijden, en by gelegenheid gemeld. Doch dat en was zoo veel niet, datmen daar uit eenige volkome verhandeling, van eenig Leerstuk zoude konnen opmaken; dan alleenlijk, om 't van elders opgemaakt door d'een of d'andere reden te versterken. (a)

§ 67. Wy moeten deze uwe redenen wat korter betrekken / om uwe meininge stip te vatten / datge ons daar na niets ontwringen moogt. Gy zegt: Jesus is niet gekomen, om ons de natuurkunde te leeren Ook niet om dolingen van enkele bevattinge te verbeteren: maar alleenlijk die de Zeden en Godsdienst betreffen. Doch gy sluit die soort van doolinge ontrent de bevattinge uit / waar door se hem niet erkenden voor den Messias. En verklaart u zelven nader; dat gy 't zoo verstaat / dat Jesus niet gekomen is, om de dolingen ontrent de bevattinge, door bewijsen, datm'er een volkome verhandeling van een leerstuk uit zou konnen opmaken, te verbeteren; en de ware bevattinge te leeren, en te bevestigen: zoo dat het gene Jesus van eenige leer-stukken noch gesproken heeft / hy het niet voorbedachtelijk, en hoofdzakelijk, maar van ter zijde en by gelegenheid gemeld heeft. 't Is zeker! Hier had ikje / daar verloor ikje. Eerst spreekt gy algemein; en dan bepaalt gy uwe redenen zoo, datmen het eerste tegensprekende / het hoofd zou stooten tegen uwe bepalingen: en gy het daar door alles zoud konnen ontspringen. Als men u toonde / dat zeer vele leer-stukken by den Zaligmaker wierden geleert / in zaken van enkele bevattinge, en onderscheiden van zeden en Godsdienst: Dan zoud gy uitvlucht nemen / daar op / dat wel de zake, of duidelijk, of by gevolge gestelt wierd; maar niet de wijse, hoe het te verstaan? Als men u aanwees / dat den Zaligmaker / met de stelling van het leer-stuk, ook aanwees / hoe het te verstaan? zoo zoud gy 't ont-draaien / met te zeggen / dat 'er 't bewijs ontbrak. Als men u het bewijs ook aanwees: Dan zou het zijn: 't en word 'er niet voorbedachtelijk, noch hoofd-zakelijk, maar alleen van ter zijde behandelt; men zou 'er het leer-stuk niet in een volle verhandeling uit op-maken konnen. Zoo doet zich hier maar een toe-leg op / om / als een aal by de staart gevat zijnde te konnen ontslippen; of als een slange, door nieuwe bochten en kronkels de engte te ontwringen: Zoo stelt gy / op elken byzonderen vertoog van uw voorstel / die meininge van uw voorstel op een andere wijse voor. Dat alzoo niet en behoort. Ik meine doch / dat het genoeg is / als Jesus bevonden word / leerstukken te poseren, en te zeggen / wat zaak men leeren moet. Ja / dat het genoeg is / als hyse supposeert, en onderstelt. Want sprekende van de zaak / het staat vast / dats'er is / en wesen heeft; en datse geleert moet worden. Ik houd 'er ook voor / dat het zeer veel is / als den Heiland ons eenig bewijs daar-en-boven by-zet: En

(a) § 5.

dus den weg aanwijst; *Zoo*, van wat voor soort van bewijs men zich mag bedienen, om gerust te zijn, dat het aan de conscientie der menschen openbaar gemaakt is: *Als* op watvoor een wijse men zich bedienen mag, en moet, van de Prophetische Schriften; om 'er yets uit te bevestigen. Ende ik en vinde geen nootzakelijkheid, datmen uit Jesu leer-stukken juist van elks een *locus communis*, of gemeene plaats, om alles wat daar toe, na de gemeene swier tegenwoordig gebruikt, betrekkelijk is, op te helderen, en te bewijsen, zou konnen opmaken. En anders kan ik niet verstaan, wat gy begrijpt, door 't opmaken van een volle verhandeling van een leer-stuk. En zoo zou het dan wel groot jammer zijn, dat Jesus die Academische Mode, of niet geweten, of niet gevolgt; of 'er zich niet tot een vinder en patroon van gestelt en heeft! Maar ik houde 't daar voor, dat gy eerst uwe stellinge hebbende daar neder gezet; en, daar op, alle die eerste 94 plaatzen met hare gelijk-luidende nageslagen, en overwogen; u zelven in uw gemoed overtuigt gebonden hebt, dat gy uw stelling niet zoud konnen verweeren: En u zoo genootzaakt gebonden, om die nader bepalingen te doen; en wel met die ruimen eisch, datm'er een volle verhandeling uit zou konnen op-maken. Maar mijn Heer! zoud gy raad weten, om uit *Jesu* reden, tot bewijs van de opstandinge, op die wijse een volle verhandeling op te maken? Zoo neem ik het ook aan, uit, en van veele andere leerstukken, die den Heiland buiten zeden en Godsdienst geleert heeft. Maar het dunkt my wonder, dat gy het leerstuk dat Jesus de Messias is, uitsluit, uit die, welke gy wilt, dat hy niet voorbedachtelijk, en hoofd-zakelijk heeft verhandelt: daar Jesus zelfs zoo menigmaal verboden heeft, te zeggen, dat hy de Messias, de Koning was.

§ 68. En als 't al zoo was, Jesus had van weinig leerstukken voorbedachtelijk, en hoofdzakelijk gehandelt; volgt daar uit, dat Jesus zoo menigmaal kon spreken van *Dæmons*; zoo menigmaal, die onderscheiden van ziekten; zoo menigmaal die naam verwisselen, en gelijk duidelijk stellen met het woord Satan; even als of hy mê van het gemeene verstand was; zonder daar waarlijk in te zijn? en dat nog, daar we boven-getoont hebben, wat gronden van afgoderye daar in staken, indien dat woord na de bevattinge, en zinduidinge der Heidenen genomen wierd. Nochtans meint gy daar in uw genoegen gevonden te hebben; ende dat den lezer zoo bescheiden behoort te zijn, dat hy het 'er ook in vinden mogt: om met u te oordeelen, dat hoe zeer den Heiland, met all' syn doen en spreken ook toonen mogt, van dat verstand te wesen; men het daar evenwel niet voor moet houden; dat het waarlijk booze Geesten waren, die van buiten in den mensch gevaren, hem van binnen deerlijk plaegden; om dat gy het derft loochenen; en in uw blanketsel genoegen neemt.

§ 69. Maar neen, zoo gereed niet, myn Heer! want beide uwe redenen in hare eenvoudige bevatting, en gaan niet door. *Niet de eerste*: dat de Messias niet gekomen is, om de menschen de natuerlike oorzaken van 't

een

een of 't ander ding te leeren: dat is, zoo gy zeggen wilt, en het uwe voorstanders vatten zouden, omse *Philosophen* te maken. Want hoe? zou Jesus de menschen daar mê de natuurlike oorzaken geleert hebben van die ziekten, als hy maar gezegt had, datse natuurlik waren? dat 'er geen Duivel onder speelde; en dat 'er zelfs geen Duivelen door de Dæmons moesten verstaan worden? zou dat geweest zijn, de natuurlike oorzake van die ziekte leeren; indien hy de namen van die afgoden, zoo 'er geen Duivels door verstaan mogten worden, hadde beginnen tegen-te spreken; gelijk de belofte des Vaders ja ook de sijne zelfs, door sijnen Geest, rondelijk daar legd, dat hy de namen der Baals uit sijn volks mond wil uitroeien? (*a*) Ik wil alle cordaat en raisonabel Philosooph te oordeelen geven, of daar mê natuurlijke oorzaken van een zaak gegeven worden, als men zegt dat iets natuurlijk, en 'er niets bove-natuurlijk in is? zoo zou een Boer, ja een kind een Philosooph zijn, als hy maar de stoutigheid had, om iets natuurlijk te noemen: zonder de reden, en wyse, en werking daar van, hooger op uit natuurlijke oorzaken, op-te-halen. Als gy daar aan tarnen zoud, gy zoud anders moeten doen, als maar zeggen, 't zyn enkele dolligheden, vallende ziekten, zonder dat 'er een Geest van buiten onderspeelt. *Jesus* immers kan niet gedagd worden, by iemand daar voor te worden gehouden, dat hy gekomen zou zijn, om de natuurlijke oorzaken van een ding te leeren; als men zegt, dat hy van dat verstand is geweest, dat 'er immers Geesten hare rolle onder gespeelt hebben. Want men zegt, dan maar, dat hy die ziekten, die veel uit natuurlijke oorzaken konnen voortkomen, toe-gewesen heeft, aan de medewerking van den Duivel: 't *zyse* dan na dolheid, *of* na vallende ziekte, *of* verkrimpinge der zenuwen, *of* anderzins geleken; *of* dat het stomheden, *of* blindheid, *of* doofheid, *of* lammigheden, kreupelheden, *of* iets anders waren. Van alle, wat slag of soort sy ook mogen wesen, een soort van oorzakelijkheid toe-te-schrijven, *namentlijk* de nature in 't gemeen; en 'er sekere andere soort, *namentlijk* Geesten van buiten af te-wijsen: zou slecht Philosophen werk, en der gene wesen, die de natureleijke oorzaken der dingen soberlijk leeren zouden. En daarom, dat eene lid van uw reden en gaat niet door: het en kan u geen genoegen geven; nog het en kan zoo veel te meer geen genoegen geven aan den lezer, hoe bescheiden hy ook is; als hy maar rede gebruikt, en hooren wil. Wat zeg ik? indien gy zelfs die reden wel in agt genomen had, gy en zoud noit tot zoo een verhandeling van uw betoverde wereld gekomen zijn. Want gy zoud, noch vervallen zijn om te denken, dat die ziekten enkel natuurlik waren; nog de verhandelinge van het Philosophische op zoo een onphilosophische wyse ondernomen hebben, om de Schrifture zoo veelwerf te verwringen; en u aan-te-stellen, als of gy niets gelooven moest, als het gene gy begrijpen kond: Alsoo de ware Philosophie of oorzaek-kunde anders leert. Even zoo weinig voldoet ook

het;

(*a*) *Hos*: 2: 16.

het tweede lid, 't welk vol-ledig in sijn eerste voorstel dus luid: Dat Jesus niet gekomen is, de dolingen, omtrent de enkele bevattinge der zaken: maar alleenlijk, om de gene, die de zeden en den Gods-dienst betreffen, te verbeteren. Ik zegge die reden en voldoet niet; om van Jesus te doen gelooven, dat hy andere bevattinge van zaken gehad heeft; als hy 'er uit sijn doen en spreken van schijnt te hebben; en wel in het stuk van de *dæmons* en de bezetene. Want hy is de getrouwe en de waarachtige getuige. En in een zaak daar hy zoo menigmaal van spreekt / en kon hy niet gedacht worden / gedurig op de zelfde wijse van te spreken; en dat hy 'er echter een ander verstand van hebben zou / als hy met sijne woorden duidelijk vertoont.

§ 70. En wat de zaak in het gemeen belangt: Hoe kan de zonne der gerechtigheid, de groote Propheet, het licht der weereld geoordeelt worden / gekomen te zijn; om de dolingen, niet van enkele bevattingen, maar alleenlijk van zeden en Gods-dienst te verbeteren? belangende de dolingen in den Gods-dienst: dat de wet afgeschaft moest worden; en de ceremonien verdwijnen zouden moeten: Dat zoude men mogen zeggen / dat hy niet voorbedachtelijk, nog hoofdzakelijk gelezen word gedaen te hebben; maar overgelaten heeft voor sijne Apostelen, die die dingen nog niet konden vatten. En zoo zou het na uw zeggen / of 't gen'er in over blijft / enkelijk uitkomen / op de zeden; en Jesus maar gekomen zijn / om de dolingen daar in te verbeteren. En dat zou moeten blijken / uit die 84 passagien / die gy meest met enkele cyfer-letteren aanwijst. Gy hebtse uitgeteekent, zegt gy / op dat een ieder te gereeder zie, hoe waarachtig het zy 't gene gy zegt. Maar had gy den korten inhoud daar van ook uitgeteekent; ieder had beter behulp daar aan gehad. Maar 't zou geweest zijn / om een ieder des te gereeder te doen zien / hoe die plaatsen eer het tegendeel uit wysen, als uwe stelling / om welke te bewijsen sy by gebragt worden / te bevestigen. Alle aan-te-halen / lijd geen bestek van een brief. Wy zullen uw zeggen / aan eenige uit ieder soort / toetsen en beproeven.

§ 71. Op dat ik nu niet en spreke / van dat 'er niet alleen raad te vinden was / immers zoo wel om een volle verhandelinge op-te-maken, uit de redenen van Jesus, van verscheide andere leerstukken, als van de opstandinge; maar zelfs als van Gods-dienst en zeden. 'k swijge ook / dat de dolingen, nog omtrent zeden, nog omtrent Gods dienst konnen verbetert worden / zonder dat ook verbetert worden de dolingen van enkele bevattinge. Hoe kan een genees-meester, een rechts-geleerde, ja ieder konstenaar; op dat ik van geen Ambachts-man en spreke; sijn practyke, of behandelinge gezuivert worden van mis-slagen / zonder dat sijne theorie, en de beschouwende kennisse van sijn wetenschap te recht gebragt word? daar moet zelfs een verbetering gemaakt worden / in de bevattingen van de grond-stellingen; of van de wijse hoese te pas te brengen. Zoo hier: de practyk van Godzaligheid / en Gods-dienst is onmogelijk te verbeteren / met de theorie,

of

of enkele bevattingen daar van verdorven te laten. Op die wijse worden de huichelaaren geformeert / dat men wil leeren doen / zonder te leeren weten: men moet leeren weten; wat en hoe men doen moet / om zalig te worden: men moet leeren weten / waar in, en hoe men God / en den naasten lief hebben moet. En dat kan niet geschieden / zonder geloove; nog het geloove verbetert worden / zonder de verbetering van de bevattinge / en wetenschap. Anders / men word als dat huis / daar een onreine geest uit vertrokken is / en het met besemen gereinigt zijnde / we'er op nieu door hem ingenomen word / met nog 7 andere Geesten / slimmer als hy. En die de zaak anders bevat / acht ik onbequaam / om een bezeffen te bormen / van die gelijkenisse des Zaligmakers.

§ 72. Bysonder als men uwe stelling eens in sijn eerste opstel eenvoudelijk opvatten zou / ten aanzien van de Rechtvaardigmakinge; die gy u ook niet ontziet te tellen onder de zaken van enkele bevattinge, (*a*) welker dolingen te verbeteren Jesus niet zou gekomen zyn, maar alleenlyk (*b*) die van zeden en Gods-dienst. want dat is zoo veel / als boetvaardicheid met geslote *oogen*, zonder dat die *geopent* worden / (*c*) *te prediken*. Als of de Wet des Heeren nu niet meer en was in Jesu mond / om de slegte wijsheid te geven; (*d*) nog om de oogen te verligten: maar om de menschen te laten omtasten na den wand; ende gelijk als die geen oogen hebben, te laten aanstooten / en tasten. (*e*) kan zoo de wille geneigt worden / zonder de bestralingen des verstands, door de zonne der gerechtigheid? de regte wijsgeerte leert ons / dat de neiginge der wille moet vloeyen / uit een licht in 't begrijp: of / zoo de wille driftigh is / om te oordeelen / of om te doen / eerst door dat ligd beschenen / en bepaalt word; dat 'er dan niet anders als dwaling, zoo in beschouwing, als in zeden komen. Daarom den Christelijken onderwijser, met Paulus ook duidelijk leert / dat de goede werken, of de liefde, die het einde des gebods is, moeten voortkomen uit een rein herte, uit een goede conscientie, en uit een ongeveinst geloove; (*f*) en niet uit eige goed-dunken, of mensche-inzettingen. (*g*) Zoo datwe vry mogen zeggen / dat het onmogelijk is / Gode behagelijke werken te doen, in zeden, en Gods-dienst; zonder verbetering van dolingen in zaken van enkele bevattinge: of / zoowe uwe eene uitdrukkinge by d'andere voegen / (*h*) zonder verbeteringe van dolingen, speciael omtrent de bevattinge van de Rechtvaardigmakinge. En zou Jesus, om zulke zeden te leeren; om zoo den volmaekten huichelaar te leeren spelen / gekomen zijn? foei onvoorzichtige uitdrukkinge! 't was beter geweest / dat uwe ziele door die tijd zonder bevattinge; en uwe penne zonder beweginge was geweest; doe gy u zelven, en den lezer zocht genoegen te geven; om te doen gelooven, dat Jesus anders van verstand is geweest / in deze wichtige / en meermaals voor komende zaken / als syne woorden uitdrukken.

G Maar

(*a*) § 5 *c*.27. (*b*) § 2. (*c*) *Luc*.4. 19. (*d*) *Ps*:19:8,9. (*e*) *Es*:59:10. (*f*) 1 *Tim*:1:5. (*g*) *Vr*:91. (*h*) § 3. — 5.

§ 73. Maar wy dwalen te lang / om de proeve te nemen van uwe uitgeteekende Schriftuur-plaatsen. Is 't niet klugtig? de eerste in *d' eerste ordre* is daar Jesus zegt: (*a*) zalig zijnse die hongeren, en dorsten na de geregtigheid. En dat is een lesse / die Jesus gedaan heeft / indien men u e. gelooven zal / niet om de enkele bevatting van de zaek, maar de zeden en Gods-dienst te verbeteren! is die tale van Jesus dan niet / of hy rondelijk zeij: zalig zyn de dorstige (gelijkse Esaias noemt (*b*)) die komen tot de wateren zalig zijnse / die geen geld en hebben, en komen koopen, zonder geld en zonder prijs, beide Wyn en Melk? is 't niet of hy uitriep: zalig zijnse / die haar geld niet meer uit-en-geven, voor het gene, dat geen brood en is; en haren arbeid, voor het gene niet verzadigen kan? spreekt het niet van zelfs / dat de zaligsprekinge Jesu niet en voegt / op de bevattinge die de Joden hadden / van hare zeden, en van hare Gods-dienst? Wel! zoo verbetert dan Jesus met die lesse / de enkele bevatting die sy hadden van de Rechtvaardigmakinge des zondaars voor God: sy leert haar anders bevatten haren geestelijken honger en dorst: hy leert haar het uit bestedenvan haar geld tot Offerdienst en Offermaeltijden bevatten; niet meer als was het een koopen van Brood ten leven; maar een ideele ceremonie / zoose het ware Manna en Brood des levens niet en hadden / nog zogten. Hy leert haar haren arbeid van slachtingen / en brandingen; haar koken en braden; haar wassen en wierooken &c. Niet meer bevatten, als waren 't dingen, waar doorse ruste en verzadiginge van hare ziele verkrijgen konnen; maar als het gene haar laten zal / als een hongerige, die droomt dat hy gegeten heeft; ende zie! hy ontwaakt, en is nog hongerende. Wat dunkt u / is dat alleenlijk zeden en Gods-dienst, en niet de dolinge omtrent de enkele bevattinge van de Regtveerdigmakinge verbeteren? in de tweede plaatse stelt gy ons voor / een heel Capittel van Mattheus, (*c*) daar den Heiland / om de geloovige te sterken tegen vervolgingen / en tot volstandigheid ten einde toe; zoo openmondig de naau-gaande voorzienigheid en voorzorge Gods, voor het minste verkondigt; tot de muschkens, en het hair des hoofds incluis. Ende en is die zaak niet zoo wel een zaak van enkele bevattinge, als die van de Scheppinge, by u aangeteekent? (*d*)

§ 74. Wy gaan over tot de *tweede ordre*; van bescheiden, die Jesus op gedane voorstellen gaf. Daar in komt ons voor / de plaatse van Mattheus, daar Jesus tot dien Schrift-geleerden, die eerst sijnen Vader wou begraven, eer hy hem zou volgen / zeide: Volgt my; laat de doode hare dooden begraven. En daar ziet gy geen verbetering van dolingen in zaken van enkele bevattinge? leert hy daar niet mê / dat die buiten hem zijn / dood zijn in de misdaden, en in de voorhuid des vleesches? En dat die het haar werk is / zich te bemoeien / met hare dooden te begraven; als het tijd is / en die dringt / om Jesus, en sijne gemeinschap te verkiesen, en te lieven? ik meine

(*a*) *c*. 55: 1, 2. (*b*) *c*. 10. (*c*) § 5. (*d*) *Cap*: 8: 19 — 22.

meine / dat dat wel degelijk een krachtige verbeteringe der bevattinge in zich besluit; ook tot openinge van de bevattingen eeniger Prophetische Godsspraken; dat het te wenschen was / dat ons de volle glans daar van in onze bevattinge scheen! De tweede plaats die gy by brengt / is (*a*) daar Jesus de Schriftgeleerde brandwoord / die in haar zelven zeiden (Marcus zegt: (*b*) dat sy het overdenkende in hare herten deden) dese lastert God. om dat hy tot den geraekten gezegd had: zone! zijt wel gemoed, uwe zonden zyn u vergeven. Den Heiland wederlegt haar die murmureringe / met te zeggen: waarom overdenkt gy quaad in uwe herten: want wat is lichtelyker te zeggen: de zonden zyn u vergeven; ofte te zeggen: Sta op, en wandel? dog op dat gy moogt weten, dat de Zone des Menschen magt heeft, op de aarde, de zonden te vergeven, (doe seide hy tot den geraakten) Sta op, neem uw bedde op, en ga henen na uw huis. Ik bid u / myn Heer! wat zake van zede of Gods-dienst leert of verbetert den Zaligmaker daar? zoek het op het naeust / in de gevolgen; ik en zie'er niet anders in / als dat men zig zelver niet moet overgeven / tot het overdenken van iemand; of tot het vermaken, of schuldig verklaren van onzen naesten / om een woord. Maar wat leert ons den Heiland daar niet vele / en groote leerstukken, en zaken van enkele bevattinge! hy leert ons / en verbetert dolingen der Ioden daar in: dat de Messias moest zijn waaragtige God; dat hy die met haar sprak / die zelfde was / om dat hy zig met'er daad den herte-kender toonde; dat sijn eige werk / als Messias, was de zonden te vergeven, als waar toe den Messias, d. i. Den Zone des Menschen, als onder dien name bekent / komen moest / om alle gedagtenisse vande openstaande schuld der zonde te vernietigen: dat het genezen van geraakte &c. in hem daar een bewijs van was: ende dat daarom 'er niet grooters en stak / in het zeggen / uwe zonden zyn u vergeven; als: Sta op &c. Want op een woord sprekens iemand te genesen / komt zoo na aande eige goddelijke werkinge van Scheppen; dat het in Jesus voor een bewijs mogt strekken van sijn Godheid, en van sijn Messiasschap, ende dat hy magd had, op de aarde, om de zonden te vergeven. Zie daar / zulke groote leerstukken, leert ons Jesus in die plaatse! zoo wigtige dolingen, omtrent zoo voorname zaken van enkele bevattinge verbetert 'er den Heiland! zoo weinig zedekundigs, en van Gods-dienst verhandelt 'er den Zaligmaker! en gy derft zeggen / dat hy'er dit laatste alleenlijk doet / en het eerste niet. En 't is te vreezen/dat gy met meest alle van uwe 84 aangeteekende plaatsen zoo slegt uitvallen zoud / gelijk gy / elker soort, met de twee eerste doet. Staat het'er niet / zeer na / zoo onnoozel mê / als met het 63 maal gebruiken van het woord Daimoon?

§ 75. De 22 van de eerste, en de 62 vande tweede soort / alle zoo uit te pluisen / zou dese Missive tot een heel boek maken: daarom hier de hand van de bank. Alleen datwe de leerstukken, die de Groote Propheet, uit

 sijne

(*a*) *Matt:* 9. 3. (*b*) c. 2: 6—10.

sijne Lessen, en Antwoorden, in de Euangelische Historien heeft laten aan-teekenen / wel niet alle / maar zeer vele in eenen bundel betrekken; en den Lezer, door u geabuseert, en tot al te onbescheidenen bescheidenheid gebergt / voor oogen stellen willen.

§ 76. Zoekenwe die geheiligde Schriften der Euangelisten ordentelijk / en aandachtelijk door en door? Wy zullen 'er deze leerstukken geleert en verbetert vinden: De Eenheid van het Goddelijke Wesen, de Drieheid der Persoonen; de eenheid by gevolge van die drie: dienvolgens de dolinge der Joden, ontrent de Godheid des Zoons, des Messiæ, en des H. Geestes verbetert: De Menschwerdinge des Zoons, de Godheid des Messiæ, en beider Waarheid in Jesus aangewesen; en de dolingen daar ontrent verbetert: Sijn Macht, en Werk om zonden te vergeven bewezen; en de Schriftgeleerde daar ontrent van dolinge overtuigt: Geleert / dat hy de Zoone Davids, en nochtans ook sijn Heere moest zijn; dat Hy lijden, bloedstorten, gekruiçigt worden, sterven, begraven worden; opstaan, ten Hemel varen, en ter Rechterhand Gods sitten moest: dat de Geest noch niet en was, om dat Jesus noçh niet verheerlijkt en was; met alle de grooten aankleef van bevattingen, daar-aan vast zijnde.

§ 77. En hoe duidelijk word ons sijne voldoeninge door een randsoengeld geleert: (*a*) daar van gy nochtans rondelijk derft zeggen / dat Hy die niet verklaart en heeft; en hoe ydel daar ontrent uw uitvlucht wezen mag / dat 'er niet voorbedachtelijk en hoofdzakelijk verhandelt word; hebben wy boven al overbodig getoont. Ende en is het 'er niet voorbedachtelijk, en hoofdzakelijk genoeg ter nedergestelt / als de voldoeninge een Rantsoen-geld (met het woord *lytron anti*, of *antilytron*) geheeten word? Is daar ja / geen stoffe / om 'er een volkome verhandeling van op te maken? Laat 'er ons een proef van nemen; niet na den Academischen slender; 'k beken 't / ende dat en kont gy niet vergen / zonder den Leeraar der Gerechtigheid te verongelijken; aan wiens voeten alle Leeraars moeten zitten; en Hy niet aan die van yemand; gelijk Hy met sijn 12 jaren, tot verbaastheid / al genoeg betoonde. Wat stelt de voldoeninge door een Rantsoen-geld vast? een beledigde, en een beledigende partye; daar d'een over d'andere recht heeft / van in gevangenisse, en slavernye te houden. Wat stelt dat Rantsoen daar-en-boven vast / in de voldoeninge voor den zondaar aan God? beide het recht, en het geweld des Duivels; waar door hy den zondaar hebbende overwonnen, die hem tot een dienstknecht word; onder / en uit kracht van het Slotvonnis des Souverainen Richters; die Hem daarmede ook het geweld des doods gegeven heeft. Daar by leid ons het Rantsoen, tot de bevattinge van den prijs tot betalinge / een Los-geld, of geld tot lossinge / en bevrydinge. En wijl die prijs / *anti*, d. i. in de plaats; en in die nadruk voor den zondaar betaalt word; zoo leert ons dat klaar en onderscheidelijk, dat de beledigende partye, daar mede voldoet aan de beledigde; en dat

(*a*) *Matt*: 20: 28.

dat deze den genen uit sijn dienstbaarheid, en gevangenisse moet ontslaan. Dienvolgende / dat den Duivel daar mede all' sijn recht vernietigt; en hem sijnen eisch ontzegt word. (*a*) Waar tegen / zoo hy met list en geweld blijft woelen: Hy maakt zich den naam van Tyran (*b*) enkelijk waardig. Zoo een rantsoen zegt nu Jesus, is de Zone des Menschen; en om sijne ziele daar toe te stellen, is hy gekomen: Kostelijke prijs! dierbaar los-geld! niet van gout of zilver. De heele weereld / met alle schatten zou dit niet konnen opwegen; 't is het bloed des onstraffelijken en onbevlekten Lams, het bloed / de ziele, het kostelijke / het heilige leven van den Zone des Menschen; die we boven gezien hebben / dat dezelfde is / met den Messias; en moest wezen met den Vader, de eenige, eeuwige, en waarachtige God. Zie daar / lijkt dat niet al zeer na een volkome verhandelinge? Zouse niet al wijd en breet opgemaakt konnen worden; als men elk stuk wat uitbreide? De eene waarheid van het rantsoen van den Zone des Menschen / leert ons die niet alle deze? Zoo leert ons Gods Geest alle dingen; als Hy ons de grond, de bron opent. Zoo doet Jesus hier. 't En staat niet aan de veelheid van woorden; om een volkome verhandeling van eenig leerstuk op-te-maken. Veel woorden konnen als de maaltijd wezen / daar de vos de kraan op noodigde: Een slurp-pap in een platte, en wijde schotel, voor een langbekte vogel: Of ook als de maaltijd / daar de kraan den vos op noodigde / langsap in een naaugehalsde vlesch, daar de tong niet in en kan. Neen; zoo doet de Heere Jesus niet: een vyand van veel woorden. Merg geeft hy ons: die waarheden, waar uit sy alle vloeyen; en wel zoo / dat geen leugen uit de waarheid is; is de stoffe van sijn onderwijs.

§ 78. En op datge zien moogt / dat hy hier zoo gedaan heeft; treed / noch wat toe / en sta stil Heer Bekker! en zie! hoe Jesus met zoo weinig woorden stoffe gegeven heeft / om een volle verhandeling van het leerstuk sijner voldoeninge op-te-maken. 't Gene *anti*, d. i. in de plaats van yemand gegeven word / is ons een aanleidinge tot het verstand van Moses en de Propheten: niet alleen in het Paasch-Lam; maar ook in alle de zoen-offeranden; in het hoofdgeld, van 20 jaren af, en opwaarts; voor rijke ende voor arme even veel; (*c*) en van het verzoen-dekzel. Ja het leert ons / dat Hooge-Priester, altaar, &c zoo wel waren *anti*, d. i. in de plaatse van den waaren Hooge-Priester, en altaar, den Messias; en de offeranden met het verzoendekzel *anti*, d. i. in de plaats, en tot verbeeldinge van den waaren Hooge-Priester, den Messias, de Gezalfde; (waarom ook die personen en zaken gezalft moesten wezen;) (*d*) als de offeranden waaren *anti*, d. i. in de plaats, en tot verzoeninge van diese offerden. Gevolgelijk / dat de schaduwen alle moesten wijken; zoo haast als het lichaam der zake zelfs quam / en door lijden volmaakt was. Wat dunkt u / mijn Heer! zoo een volkome verhandeling

(*a*) *Ps.* 68: 19. *Es.* 61: 1, 2. (*b*) — 49: 25. (*c*) *Exod.* 30: 13 — 15. (*d*) — *v.* 26. &c.

deling leert ons Jesus op-maken, van dat wichtig leerstuk der voldoeninge; tegen Joden, Socinianen, Papisten: en wie niet meer? Die dat plecht-anker des Christendoms verydelen / en verzaken: in uwe uit-geteekende Schrifftuur-plaats.

§ 79. Zouden wy hier alles gewagen / het gene dien grooten Leeraar ons ter hand gestelt heeft / belangende de verkiesinge; om het ook zoo uit sijne redenen / als uit een bron-ader op-te-halen / springende tot in het eeuwige leven: Wy zouden te wydluftig moeten zijn. Wy zullen sijne woorden daar van slechts eenvoudig indachtig maken. By Johannes zegt hy / dat hy ons uitverkoren heeft; maar wy hem niet: Ende dat hy tot den einde toe lief heeft, die hy lieft. By Mattheus dat het Koningrijk Gods den sijnen bereid is, van voor de grondlegginge der weereld: En by Lucas, (*a*) dat onse namen geschreven zijn in de Hemelen. En dat zy ons genoeg; om u te doen zien / dat uwe ziele niet recht geweest is voor den Heere / als gy zeidet / (*b*) dat Jesus van het leerstuk der verkiesinge zulk een bericht niet gegeven had.

§ 80. Indien we voorts in het Heiligdom der Euangelische Historien zouden willen aanschouwen, en onderzoeken; wat sijne Leere zy / aangaande de Goddelijke voorzienigheid, (*c*) de voorwetenschap, en het bestier van gebeurlijke dingen; en belangende de rechtvaardigmakinge, zoo ten aanzien van het erfrecht der kinderen Gods: (*d*) &c. Wy zullen u in stuk van Theologie en Godgeleertheid zoo onbedachtsaam vinden; als wy u elders in talen en philosophie zouden konnen teekenen (gelijk we al niet weinig gedaan hebben) wanneer ge uwe reden, die u genoegen geven zou, neemt / van dat Jesus niet gekomen is, om dolingen in zaken van enkele bevattinge, maar in zeden en gods-dienst te verbeteren.

§ 83. Willen wy ontrent het gene gy van de erfzonde zegt / ook een preuve nemen? Daar van zegt gy ook / dat Jesus, zoo veel men leest, dat bescheid niet en heeft gegeven, datmen 't zou konnen denken, geschied te zijn, voorbedachtelijk, en hoofdzakelijk. Ik zegge daar op: Het gene in het Euangelium verhaalt word / eenigerley wijse betrekkelijk op de persoon van Jesus; is zoo veel / als of hy 'er ons voor-bedachtelijk van gesproken had. Lucas (*e*) verhaalt ons / 1. dat Jesus ten achtsten dage besneden is; en 2/ dat als de dagen der reiniginge van Maria vervult waren, na de Wet van Moses, ——— sy offerande gaven, na het gene, dat in de Wet des Heeren geschreven is; een paar tortel-duiven, ofte twee jonge duiven. (*f*) Twee Wetten ontrent Jesus volbragt / *in hem zelven*, en / om sijne Geboorte / *in sijne Moeder*; die de Wet gantsch door-een strengelt / en genoegsaam *tot eene Wet* maakt. En waar uit we konnen zien / hoe de Besnijdenisse kan gezegt worden / door Moses gegeven te zijn; en dat die besneden wil wesen / genootzaakt is / de heele Wet te onderhouden; schoon de Besnijdenisse niet en is uit

(*a*) *Luc:* 10:20. (*b*) *c.* 27: § 7. (*c*) *Matt:* 6: 25. (*d*) — 19:29. *Luc:* 18:29,30. (*e*) *c.* 2: 21. — 22,24. (*f*) *Lev:* 12: 6,8.

uit Moses, maar uit de Vaderen? (a) Want zoo teekent 'er die Propheet van aan: (b) Wanneer een Vrouwe — een knechtje gebaart zal hebben; zoo zalse 7 dagen onrein zijn — ende op den achtsten dag zal het vleesch sijner voorhuid besneden worden; en na 33 dagen (van een meiske verlost zijnde 14 dagen, en dan noch 66.) moesten sy een jarig lam ten brandoffer, en een jonge duive, of een tortel-duive brengen, ten zond-offer, tot den Priester. Maar indien hare hand niet genoeg vind, voor een lam, (d. i. zoose arm is/) zoo zalse twee jonge tortel-duiven, of twee jonge duiven nemen; eene ten brand offer, en eene ten zond-offer.

§ 82. Door my/ ik achte/ dat ons daar meer als genoeg ter hand gestelt word/ om 'er eene volkome verhandelinge van d'erfzonde uit op-te-maken: En niet alleen van d'erf-zonde; maar ook van de borgtogt van den Messias; waarom hy die wet ook is onderworpen geweest, niet de Vrouwe, uit welke hy geworden is. Want in de besnydenisse hebben we eerst/ in de af-snijdinge van een stukske vleesch/ een af-beeldinge, beide van de menschelijke nature, en van de verdorvenheid t'saam met de smerte en bloedstortinge van de menschelijke nature, tot vernietiginge van de verdorvenheid, en de gevolgen van dien. welke verdorvenheid hoe kanse anders/ als aangeboren, en aange-erft beschout worden; daar de besnijdenisse het teel-lid trof; en zoo vroeg na de geboorte bedient wierd; beide was bequaam/ om de verdorvenheid in de telinge, en in de vrucht werkdadig te toonen; om in volle waarheid Davids belijdenisse te bevestigen: Zie! in ongerechtigheid ben ik geboren; en in zonde heeft my mijne moeder ontfangen. (c) Ende dat die plegtigheid aan den Zaligmaker, hoe wel hy zonder zonde was/ heeft moeten volbragt worden; is ons een af-beeldinge van sijn borgtogt; om ons rantsoen op-te-leggen; dat anders in Eeuwigheid zou hebben op-ge-houden: Daar dat nu volkomen opgelegt is/ dewijle de Heere alle onze ongeregtigheden op hem heeft doen aanloopen. De zelfde reden heeft men te geven/ waarom sijne Moeder het recht van de kraam wet heeft moeten ondergaan; schoon hy niet in zonde geboren, nog in ongeregtigheid ontfangen was. Behalven dat sy zondig, en in zonde ontfangen en geboren (ongehindert de dweeperye des Pausdoms in dezen) des te meer/ als een borgeresse, en een onderdaan van het aardsch Zion en Jerusalem, uit haar zelven daar-aan/ volgens Zions borgerregt voldoen moest.

§ 83. Als gy dan zegt/ dat de Heere Jesus van geen byzondere hoofdstukken des geloofs; als van de scheppinge, byzonderlijk der Engelen, van de verkiesinge, van de rechtvaardigmakinge, van de erf-zonde, zelfs van sijne voldoeninge voor onze zonden, nooit, daar af men leest, voorbedagtelijk, en hoofd-zakelijk verklaringe gedaan heeft: zoo ziet gy/ dat het u in dese 4 voorname hoofd-stukken te vyster ontschoten is. En belangende de 2 andere hoofd-stukken, die gy meld/ de Scheppinge; en wel der Engelen: Daar

(a) *Joh:* 7: 22. *Gal:* 5: 3. (b) *Lev:* 12:2, 3. (c) v. 6. (d) v. 8. (e) *Ps:* 51:7.

Daar van zeggen wy / dat'er zoo veel niet aangelegen is / dat zulks ons eenige hinder of kommer zou konnen aanbrengen. Behalven / dat die van 't schepsel spreekt; moet gedacht worden van de Scheppinge; en die van de Engelen spreekt / moet geoordeelt worden daar van vast-te-stellen / dat die ook geschapen zijn. Derhalven / dese reden / die gy u en den lezer ter voldoeninge voorstelt; en kan u / nog ook hem / wie hy zy / voldoen; om van Jesu verstand, omtrent de bezetenheid &c. Anders te oordeelen, als sijn woorden mê brengen. En zoo moeten wy weer besluiten / dat het middel om u gerust te stellen / ongenoegsaam zijnde; dat gene ook vallen moet / waar toe gy het / als een middel / om het te steunen / hebt by gebragt. Dies / dewijle Jesus niet anders heeft gesproken, als hy het verstaan heeft? In het stuk van betetene; zoo volgt / dat het woord *Dæmon* wel en wettelijk word vertaalt Duivel; en dat die boose-geest, met sijne Engelen wel degelijk aanpart gehad hebben / in die sware ziekten, die Jesus genezen heeft. 't welk te bewijsen stond.

§ 84. Ende gelijk uit dit alles blijkt / dat gy uw genoegen gevonden hebt in stellingen / die wesen nog kracht hebben: zoo moeten wy uw herte eens bezien / hoe het gestelt was / eer u de middelen tot dat genoegen bleken. Gy legt het ons open / op deze wyse: Als gy u de swarigheid had voorgestelt / uit Jesu spreken en doen, dat hy 't met het gemeen gevoelen scheen te houden, zoo zegt gy: (*a*) Ik en wist niet, of ik verder had te gaan; of het daar by laten zoude, 't gene des niet tegenstaande, uit all 't gene gezegt is; klaarlijk bleek. Want zulks zynde, mag men zich van de waarheid, rechtdraads nagespeurt, en uitgevonden, niet verzetten laten; al is 't dat zich van elders hinderpalen op doen, daar men niet over heen kan komen: Alzoo ons verstand eenige dingen wel klaar kan zien, en nochtans iet dat 'er bystaat, door d'onvolmaaktheid die noch in ons is, niet met een begrijpen. Zoo dat / om *goet duits* te spreken / en *rond* te gaan / gy zoud gebleven zijn, en u onverzettelijk gehouden hebben by uw gevoelen; schoon Jesus en de Apostelen anders spraken: Zelfs zoo lange sy u anders schenen te leeren; en al had gy u voor gewent genoegen niet gevonden Braaf! daar meer redenen zijn / om vast-te-stellen / dat ons verstand klaar ziet, het gene zich / uit zoo veel redenen, en daden van Jesus, voor doet; als gy hebt / om uw gevoelen klaar gevest te zien uit all' uw voorgezeide: Woud gy uwe ingebeelde klaarheid echter meer laten gelden / als de wezentlijke klaarheid, uit Jesu woorden en daden af-blinkende. Maar geen wonder! want het opgesmukte geeft dikmaal meer glans van zich / als het naïve, en aangeborene schoonste schoon. Vergeef my / Heer Bekker! eer ik u hier het mijne zegge / dat ik my van uw eige bediene. Om te bespotten / het gene gemeenlijk van de toelatinge Gods aan den Duivel gezegt word / duid gy het / als of men wou / dat God aan den Duivel kon toe-laten, zelfs God te zyn; en zegt: (*b*) veel geluks dan

(*a*) c. 27: § 5. (*b*) c. 33: § 16.

Joden,

Joden, en Mahometanen, met uwe uitlegginge over de woorden, *laat ons menschen maken &c.* Wat dunkt u / zou men hier niet veel eer mogen zeggen: Veel geluks nu Concilie van Constans met uwe trotsmoedige tale: (*a*) *Schoon Christus sijne Discipelen het eerwaardige Sacrament bedient heeft, onder beide de gedaanten van Brood Wijn:* DES NIET TEGENSTAANDE (lasterlijke tale) *zoo zy de gewoonte van de Kerke voor een wet te houden?* Ik bid u / wat proportie is 'er tusschen een klaar begrijp, dat onze groote Propheet geeft; en dat ons ydel hersen vat, door vele t'saam geraapte vonden, zich zelven formeert? zal dat moeten wijken / of dit? Ik meine het veel gevoegelijker / ja noodig zou wesen / dus te besluiten: De waarheid uit Jesu trouwe recht-draads zich op-doende; men mag 'er zich niet van verzetten laten; al is 't dat ons ydel vernuft zich van elders hinderpalen vormt, daarmen niet over heen kan komen. Maar ik weet / waar me gy u geketeld hebt; gelijk doorgaans / zoo hebt gy ook hier *zeer ongelukkig* Cartesius willen volgen. Die heeft een grondstelling die goed is: (*b*) datmen een zaak, diemen klaar begrijpt, gestelt tegen een andere zaak, diemen ook klaar begrijpt, beide in haar wesen onderscheidelijk bevattende, *dats'er* zijn: een van beide niet loochenen moet, om dat de wijse *hoese* is niet begrijpelijk is. Zoo snijd hy af all' de swarigheden / diemen zich mogt maken / in het vereenigen van 's menschen vryheid, met de voorbeschikkinge Gods. Beide begrijpen we klaar; 't een dat'er in ons zelven is; en 't ander, dat 'er in God wesen moet. Het laatste / en hoe ons dat echter in vryheid laat; begrijpen wy klaar, niet te moeten / noch te mogen willen, noch te konnen begrijpen. 't Was dan ongerijmt / die on-af-scheidelijke grootheid Gods te loochenen; om dat wy onzer eigener vrywilligheid bewust zijn: of onze vry-willigheid tegen te spreken / om datwe overtuigt zijn van de Goddelijke bepalinge. En dewijl 'er zoo meer dingen / in Gods wesen en werken konnen / en moeten zijn / die de nature Gods voor ons onbegrijpelijk doet zijn; gelijk Cartes zegt / dat in haren aart voor ons onbegrijpelijk moeten zijn: zoo hadge u van dese redekaveling moeten bedienen / daar gy in de grond van uw werk van afgaat; bestaande te loochenen. Het gene gy in de werken Gods niet begrijpen kont / hoese zijn; schoonse door het all' het doen en spreken van Jesus bevestigt worden; dewijl 'er klaar uit blijkt, dat Jesus van dat gevoelen was. Dus hadge dan behooren / tot een sluit-reden te komen: Jesu trouwe, als de waarachtige getuige, en laat niet toe, dat hy zoo menigmaal van een zaak anders doen en spreken zou, als hy 'er van gevoelt; of anders laten spreken, in sijnen geest, door de Apostelen, als hy 'er van gevoelt wil hebben; zonder het minste merkteeken, dat hy anders gevoelde, ooit te hebben gegeven: dat doet zich klaar op, aan mijne ziele: daar moet ik my niet van laten verzetten: dat moet het ware gevoelen zijn. En all' wat andere klaarheid daar tegen-strijdende, zich aan my opdoet, moet louter bedrog wesen van de ydele vonden van mijne zeer eindige, en verdorve ziele.

H Doch

(*a*) *anno* 1417. *seff.* 13. (*b*) *princ. p.* 1. § 41.

§ 85. Doch de lange reeks van deze schakel van zaken/ heeft my in de stoffe van uwe betoverde weereld wat te lang op-gehouden. Ik moest over uwe andere boeken ook noch yets zeggen. 'k Ben echter niet van meining tegenwoordig yets over de zaken in uw Schrift over den Propheet Daniel behandelt/ te zeggen/ als de tweede occasie tot deze Missive my zal noodzaken. Hy was uwe tweede druk over de Cometen. Als ik die zag/ maakte ik geen andere staat / als dat mijn eerste Missive eenige tegenspraak; of ik, en de weereld eenig nader onderricht ontfangen zou; maar vond niets. Eerst dacht het my zeer vremd: alzoo de procceduren, van Kerkeraad en Classis wel gedacht konden worden / u e. hinderlijk te wesen / over de zaak van de betooverde weereld te antwoorden: maar die en konden u geen belet doen / om de zaken aangaande de Prophetie van Daniel &c. ende de Cometen tot nader onderzoek te brengen. Doch mijne verwonderinge hield deels wijse op / als ik vond / dat die tweede druk al ter perse gereet / en overgegeven / ja gedrukt is geweest / wel twee jaren geleden; en alzoo lange voor mijn Missive; en eer uwe betooverde weereld zoo veel opschudding gemaakt had. En te meer als ik daar uit duidelijk oordeelen moest / dat voor de na-reden daar ook al toegevoegt is geweest. Echter kan ik niet na-laten; mijn belang over de by-voegselen in voor- en na-reden in te brengen.

§ 86. In het voorbericht, na datge u dus had uitgelaten: dat van de twee, die u voorgekomen zijn; ende 't gene den onverstandigen het swaarst is, het quaad in uw werk niet hebben aangewesen; maar, het gene den quaadaardigen het lichtst is, daar quaad van gesproken hebben; d'een *Kolman* heet, en d'ander *Brink*: d'eerste in 't goede en quade; de laatste niet dan ten quade door velerhande Schriften bekent: zoo vervolgtge dus uwe reden: Doch ik hebbe 't werk by dezen tweeden druk met noch een geheel hoofdstuk, als een na-reden vermeerdert: na dat nu de merkwaardige veranderingen dezes tijds, sedert de 3 laatste jaren (1689, 1690, 1691) Want dat eene jaar 89. moet gevoegt worden / by de twee, voor welke dat gy zegt / dat dezen tweeden druk al gereet is geweest, en afgaan van de acht, voor welke den eersten druk het licht zag) (a) scheen te vereischen. Die twee, zegt gy / zullen daar zoo veel niet tegen hebben: alzoo sy BEIDE ZOO WEL ALS IK (schoon zonder die verdraagsaamheid, welke ik in dezen, als in andere verschillen altijd zoeke te bewaren) van die uitleggingen der Prophetien vremd zijn; willende liever gelijk andere, zelfs uit de sterren propheteren, daar sy de minste kennis niet af hebben; dan uit de woorden van Gods Heilige Propheten, daarse ten minste yets af weten, schoonse GELYK IK, het OP DEN NIEUWEN VOET zoo niet verstaan.

§ 87. Van die NIEUWE VOET wou ik wel wat onderscheidentlijker gesproken hebben. Ik zal zeggen / Heer Bekker! dat het is de RECHT OUDE VOET. Het is de VOET, die Jesus en de Apostelen gehouden hebben: 't is de

(a) *vergelijk, voor-bericht c. 1. en na-reden, l. 4. en p. 99. l. 1.*

de VOET op welke de eerste Reformateurs hebben te werk gegaan. Versta my wel; ende en overyl u zelven niet, door voorbarigheid. Blijft by de termen; en gy zult u bedraagt vinden, in u zeggen. Wat beduid die sprekwijse: yets te doen, op den nieuwen of ouden VOET? niet, yets nieuws te doen of te zeggen. Want ook dat kan op den ouden voet geschieden. Een oud model word tot nieuwe werken gebruikt. Die een nieuw huis bout, en hy doet het na een oud bestek, na oude, schoon ook verouderde regelen van de bouwkunst; all' de weereld zal zeggen, dat zulk een, een gesticht maakt, op den ouden voet. Zoo doen ook wy: En anders willen we 't voor het onze niet erkennen. Vele plaatsen in de Prophetische Schriften worden met nieuwe verklaringen, met nieuwe toepassingen op zaken en tijden, daar se voor-heen zoo niet op toe-gepast zijn; vergeleken, en t'saam-gevoegt: gelijk we geroepen worden, om nacht en dag te aanschouwen, en te onderzoeken in Gods Tempel; te graven na den schat sijnes Koningrijks; met geestelijke dingen te vergelijken met de geestelijke. Maar 't en geschied niet op een NIEUWE VOET. Dat ontkennen we, wel uitdrukkelijk. Het geschied op den OUDEN VOET. Zoo voegt men 't nieuwe by het oude: 't oude model word op nieuwe voorkomende zaken en plaatsen gepast: zoo brengt de oude waarheid nieuwe vruchten voort; zoo doet men uit den schat des herten uitbersten beide het OUDE en het NIEUWE. Zoo tracht men, gelijk boomen des levens, aan de stroomen des Heiligdoms, en der Heilige Stad geplant betaamt; alle maanden NIEUWE vruchten voort-te-brengen; en dat onse bladeren mogen zijn, tot genesinge der Heidenen. Op de VOET, op welke Jesus op de kinderkens, die Hosanna riepen, toe-gepast heeft het zeggen van den *Psalmist*: uit den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt gy uwe sterkte gegrondvest: Op de zelfde VOET passen wy, op particuliere exempelen toe, het gene in 't gemeen gezegt word; zoo dat het op meer zaken, of tijden betrekkelijk is; het zy in een eigentlijke of in een oneigentlijke bevattinge der woorden. Op die zelfde VOET, dat de Reformateurs den Anti-Christ gevonden hebben, in plaatsen daar van Babel en Egypten, gesproken word; doen wy het ook wel in plaatsen, daar sy die voet niet in gehouden hebben. Op die zelfde VOET, op welke onze kant-teekenaars gevonden hebben in Daniel, 'k zegge nu niet Alexander de Groote, Darius (*a*) &c. nochte Seleucus, Nicanor, Antigonus, Cassander, Ptolomeus Lagus; (*b*) &c. Maar ook Ptolomeus Philadelphus, Antiochus Theos, Bernice, Philadelphi Dochter, en hare verstoote Zuster Laodice; en dat dezes Zone Seleucus Callinicus Bernice heeft aangebragt, ende sy zelve Antiochus Theos vergeven: Op die zelfde VOET, op welke dat sy daar-in vinden Callinici zonen, Seleucus Ceraunus, Antiochus Magnus; en Philadelphi zone, Ptolomeus Euergetes; met dezes zone Ptolomeus Philopator; en dezer na-zaat Ptolomeus Epiphanes; en deszelfs dochter Cleopatra: Ja Cyprus, Phocea, Samus, Rhodus, Colophon, Eubæa, of andere vergelege

H 2

(*a*) c. 8. *num.* 22. (*b*) c. 7. *num.* 32.

lege landen over zee: zelfs de veld oversten der Romeinen Marcus Acilius, Lucius Scipio, Nasica, en Cajus Popilius Lænas: en menichte andere Vorstelijke Persoonen, na-te-zien in de aanteekeningen van het elfde cap. van dien Propheet: (*a*) en dat zaken / die gebeurt zijn 188. jaren voor Christi geboorte, en alzoo 365 jaren na deze Prophetie, gelijk die van Nasica; ende 166 jaren voor Christus, en alzoo 387 jaren na deze prophetie, als die van Lænas: ik zal noch meer zeggen: op die zelfde VOET, op welke sy by dien Propheet gevonden hebben den Paus in het voorbeeld van Antiochus Epiphanes, (*b*) daar sy zeggen / dat het gene Daniel zegt, in den Paus notoir is; niet alleen/ maar op welken voet sy 'er in konnen vinden / het veranderen van den Almanach, door *Julius Cæsar*, 44 jaren voor Christi geboorte, en alzoo 509 jaren na deze prophetie; ende met eenen/ in het zelfde woord / de verandering van den Almanach, door *Paus Gregorius*, den 13; diese 1582 jaren na Christi geboorte, en alzoo 2135 jaren na deze prophetie, aanbood aan de Rijks-vergadering tot Augsburg, om aangenomen / en in trein gebragt te worden: OP DIE ZELFDE VOET konnen en moeten wy ook in de Prophetien vinden de namen van andere Vorstelijke en Koninglijke Personagien, zoo voor als tegen de kerke strijdende / in de laatste dagen. Of is / Heer Bekker! de Heere *Jehovah* niet meer de Alpha ende de Omega? Is hy niet meer de eerste, en met de laatste dezelfde? Is 't uit / met het zeggen / dat by hem duizend jaren zijn als eenen dag, en eenen dag als duizend jaren? ja/ als den dag van gisteren? Of heeft Gods Geest wel tot in de voorlede eeuwe zoo duidelijk / zoo onderscheidelijk konnen zien: en is het hem onmogelijk geweest / om het tot in, en na dese tegenwoordige te konnen doen? Want het is te bijster van de weg af / dat men hier de beschouwingen der prophetien zou af-meten / na het eindige begrijp van de Propheten; en niet na het oneindige ooge van den Almachtigen, dat de heele aarde door-wandelt. En als men dit voor-oordeel eens zal hebben af-gelegt / en uitgewortelt; dan en zal 'er / geen aanstootelijkheid meer / in dit nieuw gevonden worden: Men zal 'er een achtbaar en hoogwaardig OUD in vinden, en zeer wel scheidinge konnen maken tusschen dat / en het gene onbezonne / en voorbarige hersenen somtijds ter nederstellen; misbruikende den OUDEN VOET, die 't u e. onbedachtelijk gelieft NIEUW te noemen. Zoo zalmen den DAG langs zoo meer zien aanbreken, en de Morgensterre OPGAAN, die ons doe vrolijk zingen: Het OUDE is voorby gegaan; zie! 't is alles NIEUW geworden.

§. 88. Dies dacht ik / dat gy wijser geweest zoud zijn / als den voet die wy / in het verklaren van de Prophetien houden / niew te noemen; en uit dien hoofde verachtelijk en verwerpelijk te stellen. Gy / die niet alleen het herte tot het NIEUWE zoo geneigt hebt / datge mẽ de grootste opschuddinge hebt veroorsaakt / die men zou konnen denken: Als die daar mede het scha-

(*a*) *Num.* 21 — 29. 39, 42, 43. &c. 80, 83, 85, 168. (*b*) *c.* 11. *num.* 174. (*c*) *c.* 7. *num.* 119.

schadelijkste NIEW op den Throon hebt zoeken te stellen / dat 'er in Nederland, 'k zegge zelfs in de Kerke, in lange gehoort is. Gy zeg ik / nog eens / die in de Prophetie van Daniel, den allernieusten voet gevolgd hebt / gelijk ik u in mijn eerste Missive hebbe aangetoont; daar ik vertrouwe / dat de Heeren Koelman en Brink immers zoo weinig / of wel minder smaak in hebben zullen; als in die / welke gy hier onder het dekkleed van NIEW hatelijk door doet. En dat gy u daar mê paart / om een triumviraat te maken / van die het in dezen eens zijn; is niet te begrijpen: 't en zy dat gy hier zoekt by de wind te zeilen; en gunst te zoeken / die gy / door uwe Betooverde Weereld zoo rechtvaardig / en zoo algemein verloren hebt. Maar gy toont u in dezen te wonder Betoovert door uwe drift; dat gy haar beide zoo wel als u zegt vreind te zijn van die uitleggingen der Prophetien; daar gy zoo vremden voet van der zelver uitleggingen houd; in het houden van den VOET van Porphyrius; en van het Joochenen, dat 'er een koningrijke des Duivels in nog buiten de Kerke kan aangemerkt worden; *voet*, die by haar in de uitterste versoepinge moet wesen. En meine ik / dat die Heeren eer over-te-brengen zouden zijn / tot den voet, die wy houden; en die waarlijk oud is; als sy daar het oog maar eens / door de goddelijke genade van weeh-kregen / dan tot de uwe: de onse, die oud is / en door haar nieuwe toepassinge maar nieuw schijnt, dan de uwe, die waarlijk nieuw, en in zich zelven van de uitterste vertoeielijkheid is. Anders / zoo men ons genaamde Niew, zijnde het waarachtige oud, om het nieuwe oog, dat het door nieuwe ontdekkingen / en toepassingen ontfangt / zou willen drijven verwerpelijk te wesen: zoo weet ik niet / hoe gy het oude lied van d' Opperste dwaasheid des Pausdoms, tegen het nieuwe lied der reformatie zoud konnen den mond snoeren / waar bysе met een koek-koek zang gedurig brommen: Waar was uwe Kerke voor Lutherus? zeker! om ons den onrechtvaardige blaam van schadelijk niew af-te-weren / zouden wy ons konnen bedienen / van die argumenten / welke de reformatie het krachtigste gebruiken kan / om zich daar tegen te verdedigen. Zeg my eens / Heer Bekker! is het water niew, om dat het eerst ontdekt word; de bron eerst uitberst; de fonteine eerst door breekt? is 't land niew, dat niew-gevonden word? de schat niew, om dat den akker / waar inse verborgen is / eerst met koste van all' wat men heeft, gekoft word? was 't billijk / om daarom het water te verachten / het land te versmaden? de schat te verwerpen? wat wijsheid zou dat wesen? het ware oud raakt door afval veroudert / en na aan de verdwijninge. Den afval in der tijd nieuw op-gekomen / breekt door; neemt tijd en land in: word alleen bekent: krijgt een ouderdom; verbergt sijne verbasterde gedaante onder den achtbaren naam van oud: zoekt het nieuwe ergroen des Konings uit d'oude grond van sijn Paradijs, en Edens-hof te sluiten / te verdoven: dat de nieuwe bloemen (*a*) van d'aangename lente-tijd / uit de oude bollen; het nieuwe

(*a*) *Cant*: 2: 12.

moes-kruid (a) uit de oude wortel der zake opschietende / verhindert zouden worden. Kan het geleden ? mag het geduld worden ? op dezelfde wyse zouden zich verdorve zeden, grouwelen des lands / ook van hare oudheid, om dat men 't zoo gewoon is / konnen verdedigen : En de lang gepreekte en gewenschte reformatie gelaakt konnen worden / en de schop krygen.

§ 89. Wat gy verder zegt / dat die Heeren liever zelfs uit de sterren willen Propheteren, daar sy de minste kennis niet af en hebben ; dan uit de woorden, van Gods Heilige Propheten, daarse ten minste iets af weten : laat ik haar beantwoorden. Want dat is niet myne / maar hare zake. de hare / niet de myne; want ik hebbe / in myne eerste Missive genoegsaam getoont / dat men niet en moet willen uit de sterren Propheteren ; in dien zin / waar in gy het op-neemt : En dat men echter de sterren als teekenen, en wonderen, (de nieuwe dan op dezelfde wyse)moet aanmerken ; om ons te leeren Gods eere vertellen ; en te doen dag aan dag overvloedig spraak uitstorten ; nacht aan nacht wetenschap leeren ; datse *Iehovaas* handen werken zyn ; hem met daad en mond te loven en te pryssen. Teekenen, dat / zoo wy dat niet en doen / wy ons een schat des toorns vergaderen, in den dag des toorns, den dag der wrake van 't rechtvaardig oordeel Gods. Daar in meine ik niet / dat die Heeren van my verschillen zullen. Ik hope ook niet / dat gy het zult doen. niet tegenstaande ik van u moet verschillen ; daar in dat gy *den naam*, en alle gebruik *van teekenen*, in gevalle van bekeeringe, en by diens ontstentenisse / *van Gods toorn* al te rou ontrekt / aan Sterren en Cometen. Ook niet tegenstaande ik van haar moet verschillen / indien sy lichtelyk (ik en weet het niet. want ik en hebbe haar over die stoffe niet gelesen) wat te veel swenken na de kant / en tot voorstand van de prognosticatien. Maar belangende het andere / namentlyk het Propheteren uit de woorden van Gods Heilige Propheten, Daar omtrent zegge ik / dat ik wensche / dat niet alleen gy, en sy, maar ook all' het volk Gods Propheten waren ! Ay dat we Joëls Prophetie eens zoo algemein vervult mogten zien / dat niet alleen Gods Dienstknechten en Dienstmaagden propheteerden ; maar dat alle belyders van den gekruisten Jesus daar aanpart aan kregen / dat hare Zonen, en hare Dochteren propheteerden ; hare jongelingen gezichten zagen, en hare oude droomen droomden !

§ 90. Wat het is dat gy oordeelt / dat die 2 Heeren zoo veel niet zullen tegenhebben, tegen het gene gy / in uwe nareden in opzicht van de jaren 89. 90. en 91. hebt geschreven ; zal daar indien ik het / tot myn gevoelen / en voorgenome stoffe betrekkelyk vinde / best bezien worden.

§ 91. Daar zegt gy dat gy bevonden hebt, dat gy na geleerder luiden oordeel, alles verhandelt hebt ; wat tot onderzoek en weerlegginge van 't gemeene gevoelen nodig scheen. En daar op zegge ik / dat ik niet alleen veel en houde van klare, maar ook van onderscheidelijke denk-beelden van een zaak.

(a) *Es: 26: 19.* (b) *Op de Na-reden van Dr. Bekker.*

zaak. Klaarheid zonder onderscheidentlijkheid, en is geen klaarheid. 't Is maar een ingebeelde klaarheid, die men dan van een zaak meint te hebben; om datse alleen deels-wijse, of verwert is. Onderscheide bevattinge te hebben/ van all' wat tot een zaak behoort/ kan eerst recht een klare bevattinge van een zaak gezegt worden te zijn. 't Gene gy nu van het gemeene gevoelen, omtrent de Cometen hebt voorgestelt! is maar een gedeelte van het gemeene gevoelen. en wel/ dat gedeelte, dat verscheidelijk is/ en zoo niet volslaags algemein; namentlijk zoo veel het prognosticeren belangd. Daar is een ander gedeelte van het gemeen gevoelen/ dat/ hoe wel in het gemeen zoo onderscheidelijk niet bevat word echter het allegemeinste deel is van het gemeen gevoelen; dat het teekenen zijn/ die God aan den Hemel geeft. Geleerder luiden oordeel mag geoordeelt hebben/ dat gy, zoo veel *het eerste* belangt/ alles, wat tot het wederleggen van het gemeen gevoelen noodig scheen, onderzocht hebt: maar/ voor zoo veel *het tweede* aangaat/ zoo is 't by u een loutere inbeeldinge; of gy verkiest u geleerder luiden, na uw oordeel; of/ geleerder luiden hebben/ daar in/ onder verbeteringe/ een mis-greep gehad. En zoo kan den tijd, die tsedert den eersten druk verlopen is/ al wederom geen nieuwe stoffe gegeven hebben tot volle overtuiginge. Want het zal ten hoogste maar strekken/ tot beschaminge van de ydelste prognosticateurs; en van die beschouwers van teekenen, die iets particuliers onderstaan/ voor-af/ als met den vinger aan-te-wijsen. hoe wel dat onder die menschen noch vele van die bescheyde voorzichtigheid zijn/ datse het voorbeteekende goed achten/ te konnen afgewend worden door onbekeerlijkheid; en het voorbeteekende quaad afgekeert/ door bekeeringe. Maar wat aangaat de bevatting van teekenen en wonderen, die wy u/ in onze eerste Missive hebben aangewesen/ uit de denkbeelden, die de H. Schrifture ons van het woord teekenen &c. verschaft: Het is onmogelijk/ dat den tijd tsedert 8 à 10 jaren iets overtuigende daar tegen zou hebben aangebragt. Want of schoon wy u toestaan/ gelijk we volstrektelijk doen/ dat het geen kleine zaken zijn, die men nu gebeuren ziet, bysonderlijk sware oorlogen met den ouden en nieuwen Turk; omkeeringe van drie heele Koningrijken; de verlossinge der Protestantse Vorsten alreeds geschied; beneffens de schijnbare bereidsels harer herstellinge in Vrankrijk: Zaken/ daar van gy met waarheid zegt/ dat men in geen Historien lichtelijk vinden zal eenige veranderinge in staat of Kerke, zoo groot, en zoo wonderlijk als deze is: Ofschoon/ zeggen wy/ u deze dingen worden toe-ge-staan; zoo en konnen wy u niet toestaan/ dat dat de minste overtuiginge geeft, aan ons voorgestelde tweede lid van het gemeen gevoelen; als of men ook daar van zou moeten afstaan/ om dat'er, ten tijde van de laatste Cometen, den minsten schijn niet van te gemoet gezien kon worden. En of de 2 genoemde Heeren/ D°. Koelman en D°. Brink daar ook al niet iets tegen zouden hebben; zoude ik zeer hard twijfelen. Immers ik heb'er wy wat tegen; maar denke niet te herhalen/ het gene ik

in

in myn eerste Missive wydluftig verhandelt hebbe; en in dese al genoegsaam met den vinger aangeroert.

§ 92. De Heilige Gods-spraken weten niet bysonderlijk / en licht geheel niet / van sulke teekenen, als gy tegenspreekt. En wy zagen de menschen gaarne afgetrokken / van alle ydele beschouwingen van voorteekenen; en die ons het H. Woord leert / zagen wy gaarne diep ingegraveert / in een yegelijk herte. Daar toe behoeft geen teeken, kort voor de beteekende zaak/ te gebeuren. Daar toe behoeft men 't aan het teeken niet te konnen zien, wat 'er in het by zonder gebeuren zal. Wat zeg ik? zoo veel als gy nu noch al hebt zien gebeuren / kan u geen teeken wysen / daar het aan te zien zou zijn / wat uitslag van de zake wesen zal? Indien gy daar uit / een besluit zoud willen maken / van het vervolg; en dat gy; uit deze bereidsels, 't naast zoud denken te zullen volgen / de herstelling der Protestanten in Vrankrijk; 't zou konnen gebeuren / dat gy al zoo bedrogen Prpoheet zoud bevonden worden / als iemand met sijne ydele prognosticatien uit de Sterren. Ey myn Heer! die God / die 't sijn roem is / dikmaal tegen den man aan-te-werken; en tegen alle *oogschijnlijkheden* op het ongezienste sijn werk te voorderen / en ten einde te brengen: die God en wil dien roem aan een aardworm niet laten / dat hy / na sijn capricen, en buiten de schou synes Heiligdoms, (*a*) iets tot een onfeilbaar teeken stellen zou van een eindelijken uitslag. Zoo wy daar met Asaph in treden; en op het einde van dergelijken toestand in vorige tijden merken, (*b*) wy zullen mogen / en moeten besluiten / dat het vervolg van zoo groote, en goede veranderingen, niet tegenstaande all' onse dank met den mond / en alle onze gebeden, tot den verderen voorspoedigen uitgang, ons missen zal / en geweigert worden. Want zoo lange onder ons de zonden, en ongerechtigheden aanwassen, en hooger gaan; hoe is 't mogelijk / dat de grouwelen des lands, de mate niet eens vervullen zouden; en de Phiolen des toorns, als men 't minst dacht / over ons uitledigen? hoe mogelijk / dat het met onze voordeelen niet wel eens zou gaan gelijk het doet / met die gene die droomen? sy meinen te eten, en zie! als sy wakker worden, zynse noch hongerig. (*c*) De bejegeninge van Jehu aan Joram kon wel eens de onse woorden; en die uitkomst het overblyfsel der Gereformeerde Kerke treffen: Wat vrede? zoo lange als de hoereryen van uwe Moeder Jesabel, en hare tooverijen zoo vele zyn! (*d*) En daarom / 't en is geen woord in wysheid gesproken / het gene gy zegt: (*e*) om het nu te weten, hebben wy geen voorlede gezichten aan den Hemel van doen: Wy zien, en hooren 't zelf nu op de aarde wel. Ja Broeder! het gene voor oogen is: Maar niet de nasleep. Die / indien gy van verre wist te zien, gelijk 't den kinderen des daags betaamt / niet alleen van de zeldsaamste gevolgen konnen zijn; maar ook van de schadelijkste uitbroeisels voor land en kerke; indien wy ons niet singulier bekeeren: en datwe niet leeren feest houden, in de ongesuurde

(*a*) *Ps:* 27: 4. (*b*) —— 73: 17. *Deut:* 32: 29. (*c*) *vergel: Ps:* 126: 1, 2. *met Es:* 29: 8. (*d*) 2 *Reg:* 9: 22. (*e*) *p.* 99.

suurde Brooden van oprechtigheid en van waarheid; uitwerpende allen ouden zuurdeesem van quaadheid, en van boosheid. Of is den algenoegsamen God/ en gestrengen Rechter verandert? De verhardinge/ in gedurigen aanwasch van zonden/ en grouwelen; en in het lief-koosen van het gene de Heere versoeit; heeft de eerste Weereld, Sodoma, Egypten, Babel, Samaria, Jerusalem, en wat Steden en Landen al niet meer? tot de uiterste verwoestinge gebragt: En zou Nederland ongewroke zich daar aan schuldig maken? zou dat al voor 's hands verkrijgen de wensch van sijne ziele? En woudge door dese/ of gene gewenschte particuliere uitslag daar van/ als door een teeken, u verzekert achten? was ook dat uw meining als gy zeidet (*a*) dat de saken, eer een jaar, of weinig meer ten einde gaat, zulken keer wel geven mogten? 't was te vreesen/ dat het u de Heere als een besweeringe toe-duiden zou; en zoo w'erstaat op maakten/ bejegent wierden met een sta nu daar mede — offe u misschien voordeel konden doen, en sterken! (*b*) Want dit is den weg van onsen God: Als men lange genoeg sijne teekenen veracht heeft/ een quaad te laten komen, daar van men den dageraad niet en kan weten; d. i. Dat men daar geen voorteekenen van ontfangt/ daar het aan te zien zou zyn: Ja zoo/ dat'er wel aanblikken van voorspoed/ en overwinningen voor af gegaan zijn/ gelijk merkelijk te zien is/ voor de laatste verwoestinge van Jerusalem. Zoo kom'er een snelle verwoestinge over zulk een volk, *als wy zyn*, dat men't niet en weet. (*c*) En woud gy *Heer Bekker*! voor af zulke teekenen aan den Hemel hebben/ waar aan het te zien zou zyn, wat'er gebeuren zou? Ik vreeze dat gy een zeldsaam denkbeeld hebt van Joëls teekenen in den Hemel boven, en van sijne wonderen op de aarde beneden: Of dat gy daar aan niet gedacht hebt/ doe gy dit schreeft.

§ 93. En dese verkeerde bevattinge van het woord teeken, heeft u zoo een drift van Jehu, niet ten goede maar ten quade ingedrukt/ datge niet alleen doorgaans geen acht geslagen hebt/ op het gene gy eens gezegt hebt/ (*d*) Daar word ik beschaamt, dat ik mijne achteloosheid zie, in 't aanmerken van Gods wonderen beneden daar ik woon. En zoo word die *Ster* my tot een *teeken*, om my te wijsen, dat ik naarstiger bezie, wat al meer voor myne oogen, ja zelfs voor myne voeten ligt: Maar ook/ en inzonderheid u tot een tale hebt laten heen voeren/ omtrent de Prophetien, die de Goddelijke Heerlijkheid/ en souvereiniteit niet al te betamelijk is: Prophetien zijn by my geen Prophetien, zoomense dan eerst zal konnen verstaan, wanneerse vervult zijn. Ik weet/ waar op gy het zegt. Gy maakt u een tegenwerpinge/ dat men de voorteekenen eerst door d'uitkomste kan verklaren. Ja maar, zegt gy/ als u een uitvlucht tegenwerpende/ de Prophetien zelfs en worden niet volkomelijk verstaan, voor datse vervult zijn. En gy antwoord 'er op: Niet volkomelijk; dat sta ik toe. Maar gantsch niet. dat onken ik. En heb het tegendeel daar af, in myn boek over den Propheet Daniel klaarlijk getoont. En voegt 'er by! zoo verre: dat de Prophetie by my geen Prophetie is, zoomense dan eerst zal verstaan konnen, wanneerse vervult is. Wie dryft dat: Dat een Prophetie gantsch niet verstaan zou worden, als wanneerse vervult

I

(*a*) *p.* 101. (*b*) *Es*:47:12. (*c*) *v.* 11. (*d*) *c.* 31. *p.* 92.

vult is? 't heeft veel in / iets / of een Prophetie ganſch niet te verſtaan. Dit moeten wy wat ontleden; zoo zullen wy te recht komen / en u / zoo gy wilt / op 't ſpoor leiden. Een Prophetie word gantſch niet verſtaan; wanneer of de woorden / of de reden zoo onverſtaanbaar zijn / gelijk als waren ſy in een vreemde / of barbare tale geſproken. En dan zelfs en is uwe ſtelling niet algemein waar / 't en zy dat 'er by kome / dat 'er onder zoo een volk / niemand en is / die voor tolk diene / en de vertalinge geve: Ofte ook dat 'er by God ontwil weſen zou / om zoodanige te verwekken / die die tale verſta en vertale. Een Propehtie word ook gantſch niet verſtaan, wanneerſe in de gemeene tale zoo voorkomt / dat 'er geen zin altoos uit te maken is. En dan is het waarlijk geen Prophetie: 't en zy dat het blijke in der tijd / dat het niet aan de Prophetie, maar aan de menſchen geſchort heeft / beſchou wy hier op deze twee voorbeelden / het mene, mene, tekel upharſin, dat Belzazar op den wand zag ſchrijven; (*a*) en dat niemand lezen, ik laat ſtaan / verſtaan kon: 't Zy dat het vremde Characters waren; 't zy dat 'er eenige letter-wiſſeling in was; 't zy ook / datſe alle zoo ontſtelt waren / of hare oogen gehouden wierden / datſe 't niet en konden lezen. In allen gevalle liet het niet na, een Prophetie te zyn, al kon het niemand lezen: of zoo gy wilt / 't *was een teeken*, ſchoon niemand wiſt, wat het bediedde; en de kenniſſe daar van zoo verborgen was / zelfs niet tegenſtaande de vervullinge daar van / zoo na voor de deure was; en oogſchijnelijk eenige die brouwers van 't verderf des Konings in die zelfde nacht (*b*) tegen hem uitgevoert / waren; met hem aan Tafel zaten. Noch eens: Een Prophetie word gantſche niet verſtaan, wanneer de woorden wel verſtaan worden / als ook de t'ſaamhang van de woorden; zoo dat 'er wel een zin uit te maken is: Maar dat de toepaſſinge daar van niet alleen onzeker, maar zelfs heel onbekent is. Zoodanig waren de Prophetien van Nebucadnezars droomen. (*c*) En nochtans lieten die niet na, Prophetien te zyn: zelfs / al ſchoon Nebucadnezar d' eene vergeten had. Zie! zoo weinig kan een menſch / immers mag zich iemand vermeten / zoo ſtoutelijk uit te zeggen / dat hem een Prophetie geen Prophetie en was, zoo ſy niet verſtaan en wierd. Het een, en het ander waren Prophetien, ſchoon 'er niemand en was / tot de waarzeggers incluis / die 'er uitleggingen van geven konden; voor het de Heere zelfs aan iemand openbaarde; en die het ontdekte aan die 'er belang in hadden; gelijk *Jehovah* hier door Daniel deed. Wederom: een prophetie kan gezegt worden / niet te worden verſtaan, wanneer men wel gemeene waarheden, tot leeringe daar uit verſtaan kan; maar niet de eigentlijke en ſtippe intentie van Gods Geeſt / in Perſonen, tijden, en plaatſen. Ende het kan gebeuren / ja gebeurt meeſt / dat een / of alle die / en andere particuliere omſtandicheden niet verſtaan worden / worde vervullingen. Eens vind men Cores naam lang te vore geſpelt: (*d*) eens dat den Meſſias tot Bethlehem (*e*) geboren ſou worden: Eens / dat 'er / een perk van 70 weken (*f*) geſtelt word / voor de komſte; eens dat Jeruſalem onder Damaſcus (g) zou ſtaan na de komſte van Meſſias den Vorſt. Maar voorts zijn

meeſt

(*a*) *Dan*: 5: 25. (*b*) — 2: 1, 31. 44 — 47. (*c*) 5: 30. (*d*) *Eſ*: 44: 28. — 45: 1.
(*e*) *Mich*: 5: 1. (*f*) *Dan*: 9: 24. (g) *Eſ*: 7: 4. 8, 9, 13.

meest alle de Prophetien gericht tot den dienst van het heele huis Gods, beide in het oude en in het Nieuwe Testament. Datse strekken/ en nuttig zijn, tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeteringe, en tot onderwijzinge, die in de Rechtvaardigheid is; voor alle Personen, in alle tijden, en op alle plaatsen: Op dat de mensche Gods volmaakt worde, tot alle goede werk volmaaktelijk toegerust. Maar buiten dat algemeine heeft een *Prophetie*, als voorzegginge, (want dat beteekent dat woord na de letter) dat in/ datse iets toekomstigs voorzegt, 't zy weinig of veel jaren (voor den mensch) eer het gebeurd; doch voor den Heere/ als den dag die voor by is, hoe vele eewen het ook mogt aanloopen. Tot een exempel zy/ het gene wy van Scipio Nasica, en Popilius Lænas, Julius Cæsar, en Gregorius den 13 Paus van die naam/ uit de kantteekenaars hebben voortgebragt. En daar omtrent staat de Vrage/ of dat geen prophetien by u en zyn, schoonmen voor den tijd der vervullinge gants niet en konde verstaan: Dat Nasica aan Antiochus de groote/ den berg Taurus zou geven tot een paal des Ryks/ dat Lænas den trotsen Antiochus Epiphanes in Egypten binnen een kring bepalen zou, om zonder het minste uitstel zijn meininge te zeggen/ of hy Egypten verlaten wou? zijn het geen Prophetien geweest/ schoon dat men voor de vervullinge gantsch niet geweten heeft/ dat Julius Cæsar, en Gregorius de 13, tot de uiterlijkste vervullinge iets doen zouden/ dat na het geluid/ en den toon der Prophetie best geleek? op dat ik u niet en spreke van dat de tijden met de wetten te veranderen, zoo een zaak is/ die niet alleen een wet-verandering in 't gemeen uitdrukt; maar het wederinvoeren van zulke gronden/ en plechtigheden des Gods-dienstes, gelijk het Pausdom daar in enkel bestaat; daar door de oude wet de wet des O. Testaments, diens dienst bestond in spijs en drank, verscheide wasschingen, en Rechtvaardigmakingen des vleesches (c) als *besprengingen, wyingen, wierooken en zalvingen*, we'er ingevoert word: niet tegenstaande den Ap. zoo rondelijk zegt/ dat die dingen maar tot den tijd der verbeteringe toe ingestelt waren; en dat die tijd der verbeteringe met Jesus Christus gekomen is, en in grooten toorn tegen de Joden, maar uitnemende genade voor de Christenen, met de verwoestinge van Jerusalem is bevestigt.

§ 94. Zie daar! Heer Bekker! zoo veel is 'er aan vast/ eermen zoo een algemeine tale/ zonder vermetelheid/ tegen het doen Gods zou mogen ter neder-stellen! Zoo groot is het gevaar/ waar in gy u plotzelyk werpt/ van uwe tonge en penne onbedachtelijk tegen den Hemel te stellen; als gy met zoo trotse bepalinge den Allerhoogsten een perk stelt, dat het by u geen Prophetie zou zijn, als mense gantsch niet en verstond, eerse vervult wierd. En wat gy in uw boek over den Propheet Daniel hebt te wege gebragt/ hebben wy in onze eerste Missive overbodig genoeg aangewesen/ dat het 'er hangt noch kleeft: zoo datwe deze Tweede daar mede/ buiten haar bestek/ niet van nooden hebben te vergrooten. Indienwe vinden/ dat gy u leerzaam aanstelt/ en de sterkte daar gy u op-gestelt hebt/ tegen de eenvoudigheid des Euangeliums, en des Prophetischen woords, wilt nederwerpen; zoo zoudenwe daar licht noch wel andere gelegenheid toe konnen maken. Ende de-

(c) *Heb:* 9: 9, 10.

wijle deze grondstelling van uwe redecavelinge / van de Prophetien genomen / in zich zelven zoo bou-vallig is / datze zich zelven niet overeind houden kan: 't is onmogelijk / dat het zou konnen dienen tot steun van het gene gy 'er op wilt bouwen / aangaande de Cometen; 't zou noch yets zijn / tegen de gemeene, en dolende bevattinge, diemen van de Cometen heeft / bywege van prognosticatie; waar tegen ik in myne eerste Missive my zoo wel gezet hebbe / als gy; maar zoo als wy daar hebben aangewesen / dat de Heere de werken sijner handen in den Hemel, (*ende de extraordinaire en bovengewone dies te meer*,) in sijn woord wil aangemerkt hebben / als teekenen en wonderen van sijn macht / en aanbiddelijke grootheid; om hem te eeren en te lieven na verdienste; en zoo dat verwaarloost word / dat het dan ons moeten wesen teekenen, of waarschouwingen sijnes toorns: Daar tegen hecht niet ter weereld uwe heele redecaveling. Want zoo was 't niet noodig / om de 2 of 3 Cometen, ('t is evenveel tot de zaak) van het jaar 80, 81, en 82, teekenen ter onderrichtinge, en waarschouwinge te noemen, datm'er uit zien kan, of het watervloeden zouden zijn, daar de Heere ons mê plagen zou; en waar datse zouden vallen: niet noodig / gelijk gy spottelijk onderstelt / en eischt / datm'er alle die land- en kerk-keeren, die 'er geweest zijn, sedert dien tijd, uit had moeten konnen voorzeggen. 't Is my genoeg / dat ik daar uit / en uit alle andere teekenen, diemen ziet gebeuren / zoo wel in voorspoed, als in tegenspoed van onze wapenen / dit onfeilbaar besluit maken kan; dat, zoo lange wy vet wordende achter uit slaan; mager wordende murmureren; en beiderzijds niet doen als zonde tot zonde op hoopen; gelijk daar de volmondige belijdenis van *onze souverainiteit* in d'*uitschryvingen der bede-dagen*, doorgaans getuigen van zijn: Het der oordeelen Gods over Nederland noch geen einde en is: maar het uiterste verderf op ons wacht; zoo dat het ons zelfs / als ons de zege 't meest schijnt toe-te-lachen / zou konnen overvallen. zonder dat het ons een dageraad (*a*) van sijn komst vooraf / tot nader waarschouwinge / liet op komen; 't welk zoo veel is / als of de Heere / rechtdraads tegen uwe stelling aan / zeide: zonder dat ik u, na langer verlede voor-teekenen, noch andere zal geven, die kort voor-af gebeuren zouden.

§ 95. Doch / om te sluiten: 't is al te onbedachte tale / die gy / na het einde van uwe Na-reden spoedigende / ter neder-stelt: Zoo sy, zegt gy / na hunne uitlegginge over de Cometen willen wachten laten, tot dat alles voorby zal zijn: zoo heb ikse niet van doen: zien voor oogen, dat en behoeft hun zeggen niet. Ondertusschen mag alle-man merken, dat het insgelijks met veler uitlegginge over de prophetien soo gaat. Al te onbedacht / zegge ik. Want de grond van uwe reden loopt al weer onse stelling mis; en zou alleen maar mogen zien op prognosticateurs. Tegen onse stellinge zou het een grouwel wesen; want het zou zijn / of gy zeidet: zoo ik voor-af niet en wete nette tijd, plaats en personen, &c. die het teeken raakt; eer sijn beduid komt; zoo heb ik het niet van doen. En soo komt de overbrenginge van dat / tot de Propheten, en hare verklaringen niet minder vremd. Want 't is 1 altijd / heden, heden, zoo gy de stemme des Heeren hoort; zoo en verhard uw herte niet. 2 Daar is altijd / ook buiten de gemeene waarheden en vermaningen in de

(*a*) Es: 47: 11.

pro-

prophetien yets / dat voor de vervullinge verstaan kan worden: dat 'er zoo yets gebeuren zal / dat op deze of gene wijse vervult kan worden: tot onderwijs/en waarschouwingen. Of woud gy nette tijd, plaats en personen &c. voor af weten? Of meint gy / dat het lang besloten boek der openbaringe daar toe zou te stade komen? Zoo eischt gy yet / dat God licht nooit in eenige prophetie, immers niet alles by-een / heeft willen geven. Als hy Cores al noemde / drukte hy geen tijd uit / als hy de 70 weken gaf, openbaarde hy de plaats niet; en zoo voort.

§ 96. En wat zal ik hier / tot het gene boven (a) gezegt is / meer zeggen? Dit eene kan ik niet voorby: Hier schort het u / Heer Bekker, om dat wy u niet te wille zijn / om all' wat de Prophetien des Ouden Testaments behelsen/ te bepalen binnen het oude Israël, en de verstoringe van Jerusalem door de Romeinen; zonder daar in zelfs voorbeelden van zaken die in het N. Test. gebeuren zouden / te erkennen; 't gene u geen kant teekenaars, noch zoo ik geloove Do. Koelman noch Do. Brink, noch iemand toestaan / of involgen zal / Daarom moeten wy met deze hatelijke / bedriegelijke en onware woorden swart gemaakt worden: Sy willen de vervullinge liever eerst noch als toekomende verwachten; dan als voorlede zich te nutte maken: Ende alsoo 't bewijs van de Goddelijkheid der Schriften, dat daar zoo krachtig uit te halen is, liever aan den ongeloovigen schuldig blijven; dan met kenbare munte, al voor lange geslagen, gereet te betalen. Is 't niet / Vrienden! even eens / of wy alle de prophetien, tot een toe / noch maar eerst in het toekomende / en in het geheel te vervullen aanzagen? Is 't niet / ofwe in de oude Propheten geen Assyrische, Babylonische, Syrische, en Roomsche gevangenissen erkenden / voorzegt te zijn? Geen komste van den Messias; geen vernederingen, geen verheerlijkingen van dezelve? Wat zoumen zoo werk te gaan! Zoo sijnen naasten quetsen! Of blijft de Goddelijkheid der Schriften, tegen de ongeloovige / uit de vervullingen van zoo vele Prophetien van die nature / niet genoeg bewesen? Geeft het niet noch meer kracht / datmen dat bewijs van het vervulde uitstrekt / tot in het N. Testament, en wel tot nu toe? Blijft het bewijs niet; ende en word het niet sterker / datmen het neemt/ en uit voorlede; en uit noch toekomstige vervullingen? Den ongeloovigen zou het volle mondstopping zijn; zoo Christenen, die het niet betaamt/ ja Leeraars zelfs hare krachten niet inspanden / om het krachteloos te maken: gy boven all' / die van geen Anti-Christ, en Rijke des Satans in het N. Testament wilt hooren, in de boeken des O. Testaments. En dan zegt gy / dat gy in desen met de Heeren Brink en Koelman, tegen ons / gelijk staat, behalven in de verdraagsaamheid in desen: Daar sy / zoo ik vertrouwe u daar in zoo weinig verdragen zouden / als yemand: Hoewel het niet verdragen van yemands gevoelen; altijd met een zekere verdraagsaamheid, d. i. met bedwang van vleesch en bloed moet toe-gaan.

§ 97. Doch dat legt u geweldig dwars in de maag / dat die den meesten roem van het uitleggen der prophetien hadden, voor weinig jaren, in *Esaias*, (b) aan Keiser Ferdinandus, Koning van Hongaryen en Bohemen, dien trouloosen.

(a) § 93. (b) c. 33: 1.

sen verwoester meinden gevonden te hebben, die ook trouloostlijk verwoest zou worden: En dat de Beemsche Edelluiden, die op eenen vryen Rijksdag de koninglijke Raden, geweldelijk van boven neêr uit de vensters smeten, om hen den hals te breken, onder Gods onnosele vertrouwelingen begrepen waren daar het tweede vers af spreekt. En dat komt u zoo veel te nieuwer voor/ om datmen u niet al lange geleert heeft, uit de Openbaringe, dat die laatste Prophetien des N. Testaments; in Asien, en aan die van Asien geschreven, op Vrankrijk zien, dat in 't Westen van Europa, ruim 400 mijlen daar-af verscheiden is, datmen ook voor-af al had moeten konnen zien, den oorlog van het jaar 1672 diem'er een jaar te vore niet had konnen uit zien: en datmen 'er doe terstont de Nederlanden in gevonden heeft, daar van de Stad, in drie deelen gedeelt, gesproken word. Ende dat de plaats van Esaias nu noch best te past komen zou, als men op den tegenwoordigen oorlog met Vrankrijk, waar in het by-na 't heele Christendom op den hals heeft; ziet; indien men daar toe eenige prophetien op zoeken zou.

§98 Gelijkwe het slot van uwe na-reden hier meinen/ in een kort bewerp betrokken te hebben; zoo zullen wy ons belangen daar ontrent/ tot dese naar-volgende korte stellingen brengen.

1. Dat yemand de groote Stad in 3 deelen gescheurt, anno 1672 in de Nederlanden mogt gevonden hebben; en den troulosen verwoester in K. Ferdinandus: Daar ontrent zegge ik; indien sy dat gedaan hebben/ met meininge/ dat die Gods-spraken daar in eindigen; 't gene ik niet geloove: dat sy den goeden/ en ouden voet niet wettelijk gehouden hebben: en bysonder dat daar van meest zou af geweken zijn/ in de verdeelinge van de groote Stad. 2. Want ten dien aanzien zoumen mogen zeggen/ dat de wereld tsedert de laatste jaren eerst in staat gebracht is/ om zoo een verdeelde groote Stad buiten de de groote Babylon uit-te-leveren: alsoo zich zoo een groote Stad nooit zoo klaar opgedaan heeft/ als nu. En als we 3 de voet houden/ die Jesus en de Propheten altijd gehouden hebben: datwe aanhouden/ in 't verkondigen van plagen, zoo lange de zonden aanhouden/ en de grouwelen hooger gaan: zoo heeft het 'er ook nooit zoo wel na zoo swaren oordeel geleken. 4. Een werk Gods dat by trappen voorgaat; doet de zaak in 't begin al zien: maar die dat voor de volkomenheid op vat/ ziet niet, zoo als de Heere ziet, en zoo als die het zegt. De volkomenheid komt eerst na een verloop van tijden, en stonden, die de Heere in sijne hand houd. 5. Zoo word een oordeel Gods; ook wel een verlossinge; tot volkomenheid gebragt/ in de na-zaten van die/ in welke elk begonnen is. 6. Zoo konnen de uit einden van de zaak Ferdinandus na-zaten ten quade, en Frederik van Bohemens eed-genoten ten goede gedyen. 7 Zoo krygen ook part aan den toorn/ die/ schoon in vyandschap met de eerste/ zich echter/ tegen de Kerke, in der zelver schoenen steken: En zoo haar zelven rechte Vassallen van Romen toonen. 8. 't Gene gy van Ferdinandus zegt/ vinde ik wel by den Heere Coccejus, over de plaatse van Esaias: Maar niet/ dat van de Boheemse Edel lieden. 9 Wie gy meinen moogt/ konnen andere zoo wel gissen als ik. Ik en zegge het niet/ om dat ik het niet zeker en weet, 10. Maar het gene in haar *begonnen* is/ en is 'er niet in *voltooid*: de Heere en is haar,

haar, en Koning Frederik, wiens zake het wierd, *helaas*! niet tot heil geweest. 11. Die Edellieden konnen tot de partye van Gods onnoosele vertrouwelingen. behoort hebben; gelijk sy 'er toe hoorden: Schoonse in dat feit geen onnosel vertrouwelingen Gods mogten wesen. 12. Indien de daad by die gene/ die gy be-oogt/ zoodanig is geacht geweest; of zoo niet/ dat gy het 'er op duid: en niet wel. Want die Gods zake verdedigen/ konnen ook wel dingen bedrijven/ die Gode onbehaagelijk zijn. 13. Even gelijk de kerke/ als nu de Fransse, om de vervullinge vande mate harer zonden geplaagt kan worden; en nochtans blijven in de gemeinschap van Gods gunst-genooten. Zoo ook hier/ in 't handhaven van Zions twist-zake kanmen zeer licht tot extremiteiten vervoert worden/ door onbezonne drift van vleesch en bloed, die het koningrijke Gods niet konnen be-erven: d. i. maken/ dat het niet by onzen tijd maar eerst in onzer na-zaten dagen doorbreekt; dienvolgende/ dat die daden geen daden van Gods gunstelingen, noch bewijsen daar van zijn; schoon sy zelve zoodanige zijn; gelijkge die gene/ waarop gy oogt/ niet duisterlijk te laste legt. Want zoo kan Petrus zelfs een Satan worden: de Apostelen yets doen/ of begeeren/ zonder te weten, van wat geest sy gedreven zijn.

§ 99. 14. Ook zijn 'er wel/ die van 't jaar 72 af en vervolgens in Esaias dien oorlog algezien hebben; beneffens den desen/ als een gevolg van deselve; schoonse zich nu in een heel andere vertooninge op doet. 15 Immers/ den Heer Coccejus heeft vier a vijf jaren voor het jaar 72 aan sijn Discipelen al gedicteert, in sijne korter aanteekeningen over Esaias, op dat Cap. In het begin, zegt gy/ word te kenne gegeven, dat 'er een verwoester komen zou; 't zy het 'er EEN wesen zou, of VERSCHEIDE, op VERSCHEIDE tijden. Maar 't is beter, datwe 'er EERST een verstaan: en DAAR NA andere, elk OP SYN TYD, dat ZELFDE OORDEEL toe-passen. Hy zegt, dat 'er een verwoester komen zal, dien geen gewelt gedaan is; en dat hy trouloos worden zal. Daar door is te verstaan, dat een GROOT VORST een vervolginge zal aanrechten, in VREDENS tijd, en TEGEN gegeve WOORD 16. Gelijk gy Heer Bekker! voor hem bevonden zyt Gods Geest aan-te-merken/ als een God van naby, en niet van verre, in het Propheteeren, ten aanzien van den tijd; zoo doet gy 't nu/ ten aanzien van de plaats; als of 400 mijlen te ver voor hem was, om door sijne Dienaren in Asien te verkondigen dingen/ die soo verre gebeuren zouden. 17. Denkge dan niet/ dat de verstrooide Gods, ja ook die van de twaalf stammen (*a*) wel verder van Asien af heen gedreven zijn? 18. Zoo ge door 't gene aan die van Asien geschreven is: verstaat de 7 Brieven, in de openbaringe, (*b*) en dat die op Vrankrijk zien/ gelijkge van iemand schijnt te verhalen; dan wou ik wel eens wat nader weten/ hoe dat gemeint word? 19 En doet dat ook iets tot de zaak/ dat een Prophetie in Asien geschreven is? die in Asien gesproken heeft/ van sijn Volk, in alle Landen verstrooit, en uit alle Landen te vergaderen; draagd hy daar niet zoo wel zorge voor/ als voor die in Asien woonen? 20. En of het schoon aan die in Asien waren geschreven is; wat is dat meer/ als dat haar de zaligheid eerst verkondigd is? staat 'er in die Brieven zelfs niet/ dat het niet alleen die gemeinte particulier/

daar

(*a*) *Iac*: 1: 1. 1 *Pet*: 1: 1. (*b*) c. 2. en 3.

daar 't opschrift aan was/ raakte; maar ook de Gemeinten in het gemeen; als of 'er stond alle de Gemeinten? (c) Zal men ook 21. het niet eer opmerken van een zaak in de Prophetien; het welke ons een bewijs moet zijn/ van datwe de kinderen des nachts al te gelijk zijn; toe-duiden aan de Prophetien zelfs; of tot een bewijs stellen: van dat een Prophetie, op zoo of zoo een zaak niet gezien en heeft? wy vallen met de wijse maagden, nevens de dwase in slaap: Moet 'er daarom ook gebrek van olye en licht wesen in die Goddelijke winkel? Ook moet men nooit geen Prophetien ergens toe-opzoeken: Men moet de zaken in de Prophetie zelfs vinden; uit der zelver gelykheid, met de dingen die gebeuren. Eindelijk 23. Ik merke/ *datge* onder de schijnbare bereidsels tot de herstellinge der Protestanten in Vrankrijk, ook verstaat de verwoestinge van Vrankrijk; alzoo het zelve 't heel Christenrijk nu by na op den hals heeft; en *datge*, als gy aan het Propheteren trekken zoud/ dat nu wel van na by zoud meinen te konnen raden Voorwaar! ik woude uwe pogingen daar omtrent wel eens zien. Wat geld het/ zoo het daar niet mê zou gaan/ gelijk ik boven (*a*) genoeg heb aangewesen. Zoo te Propheteren, en zulken uitslag te hebben/ dunkt my/ dat ik klaarlijk in uw humeur kan lesen. ik meine/ dat het blijken zou/ dat die gy wel bespot hebt/ over haar *Propheteren*; dat haar die de uitkomst beschaamde; de laatste niet en waren: En dat die noch al minder spot verdienden als gy/ want gy bespot wel die een goeden voet houden; en gy swenkt u heel tot een quade voet; zoo in het discoureren van Prophetien, als van teekenen

§ 100. Omtrent beide wil ik noch tot een toegift, op het gene ik in d' eerste Missive getoont heb/ zeggen: dat het niet komen van het gene door een teeken zou beduid wesen; zoo weinig het teeken den naam van een voorteeken zou onwaardig maken; als het niet komen van het voor verkondigde van een Propheet, gelijk *Jonas*, een teeken kan genaamt worden/ daar hy een valsch Propheet is/ en den naam van een Propheet onwaardig. Want indien het waar is/ dat iets geen teeken is/ om dat 'er niets, en wel terstond op volgd: Zoo zijn 'er zelfs wel veel natuurlijke teekenen; *daar het eene een oorzaak is van het andere*; die den naam van teekenen zouden verliesen; om dat op zulke oorzaken/ zulke werken niet altijd en volgen. hoe menigmaal ziet het 'er uit/ als of het all' onder regenen zou/ wat 'er is; en dat 'er geen regen komt? heeft men niet gezien/ dat poppen, en ringen aan de boomen/ zaden van rupsen, en andere eyeren wel bebroeid, haar teelsel niet voortbrengen; en geen schade/ immers niet zonderling/ na het wel toe scheen/ aan het gewasch geschied? hoe menigmaal gebeurt het/ dat veel bloem, veel gezette vrucht, jonge druif kens in haar eerste formeelsel/ veel vrucht beloven: Zonder dat het zoo uitvalt? worden 'er niet meermaal bevruchte gebonden die niet als wind baren! wat wonder/ dat dan verwachtingen van het goede of quade/ uit het gene gezien word/ dikmaal niet en komen; om dat 'er *of* bekeeringe *of* onbekeerlijkheid volgd: Of eenige andere dingen na Gods souverein bestel tusschen beide komen? het blijven echter teekenen, na de bevattinge die 'er de Schrifture van geeft. d'Algenoegsame God geve u/ en my/ en het gantsche Huis en Zyon Gods, verlichtede oogen des verstands; om aan-te-schouwen de wonderen van sijne wet en van sijne werken: op datwe/ in ons liebe Vaderland niet afgebroken, maar gebout mogen worden, Amen! hier mede blyve ik mijn Heer!

U E. veel-lievende, en voor uwe tijdelijke en eeuwige welstant zuchtende
Vriend en Dienaar N. N.

(*a*) c. 2:7, 11, 17, 29, 3:6. 13, 22. (*b*) § 92.